

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

[૨૦૨૧] ૬ એસ. સી. આર. ૯૨૦

રીપેક કંસલ

વી.

ભારત સંઘ અને અન્ય

(૨૦૨૧ની રિટ પિટિશન (સિવિલ) નંબર ૫૫૪)

૩૦ જૂન, ૨૦૨૧

[અશોક ભૂષણ અને એમ. આર. શાહ, ન્યાયમૂર્તિ શ્રીઓ]

કોવિડ-૧૯ રોગચાળો:આપત્તિ વ્યવસ્થાપન અધિનિયમ, ૨૦૦૫-કલમ ૧૨,૨ (ડી), ૨ (ઈ), ૨ (આઈ), ૨ (એમ), ૬,૧૦,૧૯,૪૬ અને ૪૮-રાષ્ટ્રીય આપત્તિ વ્યવસ્થાપન સત્તામંડળ (એન. ડી. એમ. એ.)/કેન્દ્ર સરકાર/રાજ્ય સરકારોને કાયદાની કલમ ૧૨ને ધ્યાનમાં રાખીને કોવિડ-૧૯ મહામારીને કારણે મૃત્યુ પામેલા મૃતકોના પરિવારોને અનુગ્રહ નાણાકીય વળતર આપવા માટે નિર્દેશો માટે પ્રાર્થના-કાયદાની કલમ ૧૨માં વપરાયેલ શબ્દ

"ચાલશે" નું અર્થઘટન અને તેને "ચાલશે" અથવા "ચાલશે" તરીકે ગણવામાં આવશે કે કેમ અને તે "ફરજિયાત" અથવા "નિર્દેશક" છે કે કેમ. રાષ્ટ્રીય આપત્તિ વ્યવસ્થાપન સત્તામંડળ માટે આપત્તિઓથી અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિઓને જીવનના નુકસાનને કારણે સહાય સહિત રાહત આપવાના લઘુત્તમ ધોરણો માટે માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરવા માટે/વિવેકાધીન-યોજાયેલ:"રહેશે" શબ્દને "મે" તરીકે અર્થઘટન કરવા માટે અને ડિરેક્ટરી/વિવેકાધીન તરીકે, કાયદાનો ઉદ્દેશ્ય અને હેતુ નિષ્ફળ જશે-કલમ ૧૨માં બે વાર વપરાયેલો "રહેશે" શબ્દ નોંધપાત્ર રીતે રાષ્ટ્રીય આપત્તિ વ્યવસ્થાપન સત્તામંડળ પર રાહતનાં લઘુત્તમ ધોરણો માટે માર્ગદર્શિકા બહાર પાડવાની ફરજ લાદે છે, જેમાં જાનહાનિને કારણે એક્સ ગ્રેશિયા સહાય તેમજ ઘરોને થયેલા નુકસાનને કારણે અને આજીવિકાના સાધનોની પુનઃસ્થાપના માટે સહાયનો સમાવેશ થાય છે-કલમ ૧૨ની જોગવાઈઓ કોવિડ-૧૯ રોગચાળાને લાગુ કરવી પડશે જેને "સૂચિત આપત્તિ"/રાષ્ટ્રીય આપત્તિ તરીકે જાહેર કરવામાં આવે છે-રાષ્ટ્રીય આપત્તિ વ્યવસ્થાપન સત્તામંડળ તેની વૈધાનિક કામગીરી કરવામાં નિષ્ફળ ગયું કલમ ૧૨ હેઠળ ફરજ અને તેથી ફરજિયાત આદેશ જારી કરવામાં આવે છે-રાષ્ટ્રીય આપત્તિ વ્યવસ્થાપન સત્તામંડળે નિર્દેશ આપ્યો છે કે કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા વ્યક્તિઓના પરિવારના સભ્યોને જીવ ગુમાવવાના કારણે અનુગ્રહ સહાય માટે માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરવામાં આવે, જેમ કે આપત્તિ-કોવિડ-૧૯ રોગચાળાથી અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિઓને રાહત આપવાના લઘુત્તમ ધોરણો માટે ડીએમએ ૨૦૦૫ની કલમ ૧૨ (iii) હેઠળ ફરજિયાત છે, કોવિડ-૧૯થી

અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિઓને રાહત આપવાના લઘુતમ ધોરણો માટે પહેલેથી જ ભલામણ કરાયેલ માર્ગદર્શિકાઓ ઉપરાંત-જો કે, અનુગ્રહ સહાય માટે કેટલી વાજબી રકમ આપવામાં આવે તે નક્કી કરવામાં આવે છે. રાષ્ટ્રીય આપત્તિ વ્યવસ્થાપન સત્તામંડળ.

કોવિડ-૧૯ રોગચાળો:આપત્તિ વ્યવસ્થાપન અધિનિયમ, ૨૦૦૫-કલમ ૧૨,૨ (ડી), ૨ (ઈ), ૨ (આઈ), ૨ (એમ), ૬,૧૦,૧૯,૪૬ અને ૪૮- રાષ્ટ્રીય આપત્તિ વ્યવસ્થાપન સત્તામંડળ (એન. ડી. એમ. એ.)/કેન્દ્ર સરકાર/રાજ્ય સરકારોને કોવિડ-૧૯ રોગચાળાને કારણે મૃત્યુ પામેલા મૃતકોના પરિવારોને અનુગ્રહ નાણાકીય વળતર આપવા માટે નિર્દેશો માટે પ્રાર્થના-શું કેન્દ્ર સરકાર/રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ/રાજ્ય સરકારોને વિશેષરૂપે ૩. ૪ લાખ, અરજદારો દ્વારા વિનંતી કરવામાં આવી છે તેમ-શું કોર્ટ એક્સ ગ્રેશિયા સહાય દ્વારા ચોક્કસ રકમ ચૂકવવાનો નિર્દેશ આપી શકે છે/આપી શકે છે-ધાર્યુ:સરકાર નીતિગત નિર્ણયો લેવા/પ્રાથમિકતાઓ નક્કી કરવા માટે સ્વતંત્ર હોવી જોઈએ (અલબત્ત ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ના અંતિમ લક્ષ્યાંકને હાંસલ કરવા માટે, સરકાર રાહતના લઘુતમ ધોરણો પૂરા પાડતી વખતે અને તૈયારી, શમન, નિવારણ અને પુનઃપ્રાપ્તિ તરફ પણ પોતાના નિર્ણયો/પ્રાથમિકતાઓ લેવા માટે સ્વતંત્ર હોવી જોઈએ), સંસાધનો/ભંડોળની ઉપલબ્ધતા અને નિષ્ણાતોની સહાય અને સલાહ પર અન્ય રાહત માટે ખર્ચવાની રકમને આધિન અને સમયાંતરે સંજોગો પર ધ્યાન આપવું-તેથી, રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ/કેન્દ્ર સરકાર/રાજ્ય સરકારોને

નિર્દેશ આપવા માટે કોઈ રાહત આપી શકાતી નથી કે તેઓ લોકોને જાનહાનિના કારણે સહાય માટે ચોક્કસ રકમ ચૂકવે. કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા વ્યક્તિઓના પરિવારના સભ્યો-કેટલાક રાજ્યો કોવિડ-૧૯ રોગચાળાને કારણે મૃત્યુ પામેલા વ્યક્તિઓના પરિવારના સભ્યોને અનુગ્રહ સહાય ચૂકવી રહ્યા છે- જોકે, તે મુખ્યમંત્રી રાહત ભંડોળ અથવા અન્ય રાહત ભંડોળમાંથી ચૂકવવામાં આવે છે, પરંતુ રાજ્ય આપત્તિ પ્રતિક્રિયા ભંડોળ (એસ. ડી. આર. એફ.) માંથી નહીં-હૃદયમાં બળતરા અને ભેદભાવપૂર્ણ વ્યવહારને ટાળવા માટે, રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ માટે કાયદાની કલમ ૧૨ હેઠળ ફરજિયાત જીવનના નુકસાનને કારણે અનુગ્રહ સહાયના સ્વરૂપમાં રાહત આપવાના લઘુત્તમ ધોરણોની જોગવાઈ કરતી વખતે સમાન માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરવી યોગ્ય રહેશે-જોકે, તે જ સમયે સંબંધિત રાજ્યો માટે તેમના પોતાના રાહત ભંડોળ (એસ. ડી. આર. એફ. સિવાય) માંથી જાનહાનિ અને અન્ય રાહતને કારણે અનુગ્રહ સહાય પૂરી પાડવાનું હંમેશા ખુલ્લું રહેશે કારણ કે તે સંબંધિત રાજ્યો દ્વારા નીતિગત નિર્ણય હશે અને તેઓ ભંડોળની ઉપલબ્ધતાને ધ્યાનમાં રાખીને આવી અન્ય રાહત/રાહત પૂરી પાડી શકે છે-જોકે, માત્ર એટલા માટે કે કેટલાક રાજ્યો કોવિડ-૧૯ રોગચાળાને કારણે મૃત્યુ પામેલા વ્યક્તિઓના પરિવારના સભ્યોને જાનહાનિને કારણે અનુગ્રહ સહાય ચૂકવી રહ્યા હોઈ શકે છે, તેથી કેન્દ્ર સરકાર/રાજ્ય સરકારોને ચોક્કસ રકમ/રકમ ચૂકવવાનો નિર્દેશ કરતી કોઈ રિટ જારી કરી શકાતી નથી. કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા ભંડોળ/નાણાંનો ઉપયોગ તેમના દ્વારા નક્કી કરવામાં આવેલી પ્રાથમિકતાઓ પર આધાર રાખે છે જેમાં નિવારણ,

તૈયારી, શમન, વસૂલાત વગેરે માટે ઉપયોગમાં લેવાતા નાણાં/ભંડોળનો સમાવેશ થાય છે-તેથી, કોવિડ-૧૯ રોગચાળાને કારણે મૃત્યુ પામેલા વ્યક્તિઓના પરિવારના સભ્યોને અનુગ્રહ સહાય તરીકે કેટલી રકમ ચૂકવવી તે રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ/કેન્દ્ર સરકાર પર છોડવી જોઈએ.

કોવિડ-૧૯ રોગચાળો:આપત્તિ વ્યવસ્થાપન અધિનિયમ, ૨૦૦૫-કલમ ૨ (ડી), ૨ (ઈ), ૨ (આઈ), ૨ (એમ), ૬,૧૦,૧૨,૧૯,૪૬ અને ૪૮- પ્રતિવાદીઓ/રાજ્ય સરકારોને આપત્તિના પીડિતો અને તેમના પરિવારના સભ્યોની સંભાળ રાખવાની તેમની જવાબદારી (ઓ) પૂરી કરવા માટે નિર્દેશો માટે પ્રાર્થના-યોજવામાં આવી:આ પ્રાર્થના ખૂબ જ અસ્પષ્ટ છે-અન્યથા પણ, ભારત સંઘ વતી દાખલ કરવામાં આવેલા પ્રતિ એક્ઝિડેવિટને ધ્યાનમાં લેતા, તે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા જાહેર કરવામાં આવેલી વિવિધ રાહત દર્શાવે છે-જેમ કે, પ્રતિવાદીઓને-રાજ્ય સરકારોને સામાન્ય રીતે કોઈ ચોક્કસ નીતિ/રાહત/રાહત પેકેજ જાહેર કરવા માટે કોઈ આદેશ જારી કરી શકાતો નથી અને તે નીતિગત નિર્ણયના કાર્યક્ષેત્રમાં હશે અને તેની નાણાકીય અસરો પણ હશે.

કોવિડ-૧૯ રોગચાળો:આપત્તિ વ્યવસ્થાપન અધિનિયમ, ૨૦૦૫-કલમ ૨ (ડી), ૨ (ઈ), ૨ (આઈ), ૨ (એમ), ૬,૧૦,૧૨,૧૯,૪૬ અને ૪૮- પ્રતિવાદીઓને નિર્દેશો માટે પ્રાર્થના-રાજ્ય સરકારો કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા મૃતકના પરિવારના સભ્યોને મૃત્યુનું કારણ દર્શાવતો કોઈપણ સત્તાવાર

દસ્તાવેજ જારી કરે-યોજવામાં આવ્યો:મૃત્યુનું સાચું અને સચોટ કારણ દર્શાવતા સચોટ/સાચા મૃત્યુ પ્રમાણપત્રો બહાર પાડવાની દરેક સત્તામંડળની ફરજ છે, તેથી કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા મૃતકના પરિવારના સભ્યોને કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા મૃતકના મૃત્યુ માટે સરકાર દ્વારા જાહેર કરવામાં આવેલી યોજનાઓનો લાભ મેળવવામાં કોઈ મુશ્કેલીનો સામનો કરવો ન પડે- મૃત્યુ પ્રમાણપત્રમાં પણ, જો કોઈ વ્યક્તિનું મૃત્યુ કોવિડ-૧૯ અને/અથવા અન્ય કોઈ જટિલતા/રોગને કારણે થયું હોય, તો તેનો મૃત્યુ પ્રમાણપત્રમાં ખાસ ઉલ્લેખ થવો જોઈએ-પ્રક્રિયા શક્ય તેટલી સરળ હોવી જોઈએ-યોગ્ય સત્તામંડળે માર્ગદર્શિકા બહાર પાડવાનો નિર્દેશ આપ્યો કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા મૃતકના પરિવારના સભ્યોને મૃત્યુનું ચોક્કસ કારણ દર્શાવતા મૃત્યુ પ્રમાણપત્રો/સત્તાવાર દસ્તાવેજો, એટલે કે "કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ" જારી કરવા માટે-આવી માર્ગદર્શિકા કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા મૃતકના પરિવારના સભ્યોને યોગ્ય અધિકારી દ્વારા જારી કરાયેલ મૃત્યુ પ્રમાણપત્ર/સત્તાવાર દસ્તાવેજમાં સુધારો કરવા માટે ઉપાય પણ પ્રદાન કરી શકે છે, જો તેઓ યોગ્ય અધિકારી દ્વારા જારી કરાયેલ મૃત્યુ પ્રમાણપત્ર/સત્તાવાર દસ્તાવેજમાં ઉલ્લેખિત મૃત્યુના કારણથી સંતુષ્ટ ન હોય.

કોવિડ-૧૯ રોગચાળો:આપત્તિ વ્યવસ્થાપન અધિનિયમ, ૨૦૦૫-કલમ ૨ (ડી), ૨ (ઈ), ૨ (આઈ), ૨ (એમ), ૬,૧૦,૧૨,૧૯,૪૬ અને ૪૮- પ્રતિવાદીઓને દિશા નિર્દેશો માટે પ્રાર્થના-ભારત સરકાર અને અન્ય લોકો

કોવિડ-૧૯ના પીડિતોને સામાજિક સુરક્ષા અને પુનર્વસન પ્રદાન કરે-યોજવામાં આવી:પંદરમા નાણાં પંચના અહેવાલમાંથી એવું જણાય છે કે નાણાં પંચે તેના અહેવાલમાં પહેલેથી જ તેની ભલામણો કરી દીધી છે અને વળતા સોગંદનામા પરથી એવું લાગે છે કે કેન્દ્ર સરકાર અન્ય હિતધારકો સાથે પરામર્શ કરીને તેના પર સક્રિયપણે વિચારણા કરી રહી છે-અન્યથા પણ, ભારત સંઘ વતી દાખલ કરેલા વળતા સોગંદનામા પરથી એવું લાગે છે કે કેન્દ્ર સરકારે પહેલેથી જ પ્રધાનમંત્રી ગરીબ કલ્યાણ પેકેજ શરૂ કર્યું છે, જેના હેઠળ રૂ. ૫૦ લાખ પૂરા પાડવામાં આવ્યા છે, જેમાં કોવિડ-૧૯ના દર્દીઓના સીધા સંપર્કમાં અને સંભાળમાં રહેલા અને તેનાથી અસરગ્રસ્ત/ચેપ લાગવાનું જોખમ ધરાવતા ખાનગી આરોગ્ય કર્મચારીઓ સહિત સમગ્ર દેશમાં ૩ લાખ આરોગ્ય સંભાળ પ્રદાતાઓને ૫૦ લાખ રૂપિયા પૂરા પાડવામાં આવ્યા છે-વધુમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે અભૂતપૂર્વ પરિસ્થિતિને કારણે, ખાનગી હોસ્પિટલ સ્ટાફ/નિવૃત્ત/સ્વયંસેવક/સ્થાનિક શહેરી સંસ્થાઓ/કરાર/દૈનિક વેતન/એડ-હોક/આઉટસોર્સ કરેલા કર્મચારીઓને રાજ્યો/કેન્દ્રીય હોસ્પિટલો/કેન્દ્ર/રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની સ્વાયત્ત હોસ્પિટલો, એઈમ્સ અને રાષ્ટ્રીય મહત્વની સંસ્થા (આઈ. એન. આઈ.)/કેન્દ્રીય મંત્રાલયોની હોસ્પિટલો દ્વારા ખાસ કરીને સંભાળ માટે તૈયાર કરવામાં આવ્યા છે કોવિડ-૧૯ના દર્દીઓને પણ આ યોજના હેઠળ આવરી લેવામાં આવ્યા છે-ઉપરોક્ત યોજના હેઠળના લાભો રૂ.૦૪.૨૦૨૧ થી વધુ ૧૮૦ દિવસ માટે લંબાવવામાં આવ્યા છે-તેથી, એવું લાગે છે કે પૂરતી કાળજી લેવામાં આવી છે-જો કે,

કેટલાક વર્ગોને બાકાત રાખવામાં આવ્યા હોઈ શકે છે, જેમ કે પૂર્વ-શબપરીક્ષણમાં કામ કરતા લોકો-આમ, કેન્દ્ર સરકાર તેની તપાસ કરી શકે છે અને તેમને પણ આવરી શકે છે જેમને બાકાત રાખવામાં આવ્યા હોઈ શકે છે અને જેઓ કોવિડ-૧૯ના દર્દીઓના મૃતદેહોના સીધા સંપર્કમાં હોવાનું કહી શકાય છે-ભારત સંઘે નાણાં પંચ દ્વારા તેના XV મા નાણાં પંચના અહેવાલમાં કરવામાં આવેલી ભલામણો પર યોગ્ય પગલાં લેવા માટે અન્ય હિતધારકો અને નિષ્ણાતો સાથે પરામર્શ કરીને ફરો ૮.૧૩૧ ધ્યાનમાં રાખો.

આપત્તિ વ્યવસ્થાપન કાયદો, ૨૦૦૫:અધિનિયમ-વિષય અને હેતુ-ચર્ચા.

વહીવટી કાયદો:નીતિગત નિર્ણય-કાર્યક્ષેત્ર સાથે હસ્તક્ષેપ-યોજાયો:જ્યારે સરકાર તેની નીતિ બનાવે છે, ત્યારે તે સંખ્યાબંધ સંજોગો પર, તથ્યો પર, અવરોધો આધારિત સરકારી સંસાધનો સહિત કાયદા પર આધારિત હોય છે-સરકાર વ્યવહારુ ગોઠવણો કરવા માટે હકદાર છે, જે ચોક્કસ સંજોગો દ્વારા જરૂરી હોઈ શકે છે-કોર્ટનું કાર્ય એ જોવાનું છે કે કાયદેસર સત્તાનો દુરુપયોગ ન થાય પરંતુ તે સત્તાને સોંપવામાં આવેલા કાર્યને પોતાને યોગ્ય ન બનાવે-તેથી, રાહત પ્રદાન કરવામાં સરકાર દ્વારા નક્કી કરવામાં આવેલી પ્રાથમિકતાઓમાં દખલ કરવામાં અદાલતો ખૂબ જ ધીમી હશે, સિવાય કે તે સ્પષ્ટ રીતે મનસ્વી હોય અને/અથવા મોટા જાહેર હિતમાં ન હોય-ન્યાયિક સમીક્ષા.

ન્યાયિક સમીક્ષા:- રિટ ઓફ મેન્ડમસ-ક્યારે જારી કરી શકાય છે-નો અવકાશ:જો વૈધાનિક સત્તા/સત્તા કાનૂન અથવા બંધારણીય ફરજ હેઠળની તેની વૈધાનિક ફરજ નિભાવવામાં નિષ્ફળ જાય, તો સત્તાધિકારીને કાયદા હેઠળની તેની ફરજ નિભાવવા માટે નિર્દેશ આપતો આદેશ જારી કરી શકાય છે-આવી સ્થિતિમાં, અદાલત સત્તાધિકારીને તેની વૈધાનિક ફરજ/બંધારણીય ફરજ નિભાવવા માટે નિર્દેશ આપતી આદેશની રિટ જારી કરવામાં સંપૂર્ણપણે ન્યાયી ગણાશે.

કાયદાનું અર્થઘટન:સાદો અર્થ-યોજાય છે:જ્યારે જોગવાઈની ભાષા સ્પષ્ટ અને અસંદિગ્ધ હોય, ત્યારે કાયદાકીય કાયદાઓનો સામાન્ય રીતે તેના સાદા અર્થ અનુસાર અર્થઘટન થવો જોઈએ.

કાયદાનું અર્થઘટન:લાભદાયી જોગવાઈ-યોજાઈ:કાયદાની ફાયદાકારક જોગવાઈનો શાબ્દિક અર્થ એ થવો જોઈએ કે તે કાયદાકીય હેતુને પરિપૂર્ણ કરે છે અને તેને નિષ્ફળ બનાવવા માટે નહીં.

રિટ અરજીઓ અને તમામ પેનિંગ ઇન્ટરલોક્યુટરી અરજીઓનો નિકાલ, કોર્ટ

ઠરાવ્યું કે ૧.૧.આપત્તિ વ્યવસ્થાપન અધિનિયમ, ૨૦૦૫ની કલમ ૧૨માં "ચાલશે" શબ્દનો બે વાર ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે."ચાલશે" શબ્દનો બે વાર

ઉપયોગ કરીને વિધાનસભાનો ઈશાદો ખૂબ જ સ્પષ્ટ છે અને તે જ ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ના કાયદા માટેના ઉદ્દેશો અને કારણોના નિવેદન અને રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળના કાર્યો અને સત્તાઓ સાથે સુસંગત હોઈ શકે છે.ઉદ્દેશો અને હેતુઓમાંથી એક "શમન" છે.કલમ ૬ની કલમ ૬ (૧) અને પેટા-કલમ ૨ (જી) અનુસાર, રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ પાસે આપત્તિ વ્યવસ્થાપન માટે નીતિઓ, યોજનાઓ અને માર્ગદર્શિકાઓ નિર્ધારિત કરવાની અને નિવારણના હેતુ માટે ભંડોળની જોગવાઈની ભલામણ કરવાની જવાબદારી રહેશે.કલમ ૧૨ ખાસ જોગવાઈ કરે છે કે રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ આપત્તિથી અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિઓને રાહત આપવાના લઘુત્તમ ધોરણો માટે માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરશે, જેમાં (i) આશ્રય, ખોરાક, પીવાનું પાણી, તબીબી કવચ અને સ્વચ્છતાના સંબંધમાં રાહત શિબિરોમાં પૂરી પાડવાની લઘુત્તમ જરૂરિયાતો; (ii) વિધવાઓ અને અનાથો માટે વિશેષ જોગવાઈઓ; અને (iii) જાનહાનિના કારણે સહાય તેમજ ઘરોને નુકસાન પહોંચાડવા અને આજીવિકાના સાધનોની પુનઃસ્થાપના માટે સહાયનો સમાવેશ થાય છે.તેથી, આપત્તિથી અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિઓને રાહત આપવાના લઘુત્તમ ધોરણો માટે માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરવી એ રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ પર મૂકવામાં આવેલી વૈધાનિક ફરજ છે, જેમાં ઉપર જણાવ્યા મુજબ રાહતનો સમાવેશ થશે.જોગવાઈમાં વપરાયેલી ભાષા ખૂબ જ સાદી અને સ્પષ્ટ છે.આ અદાલત દ્વારા નિર્ણયોની શ્રેણીમાં નિર્ધારિત કાયદાની સ્થાયી દરખાસ્ત મુજબ, જ્યારે જોગવાઈની ભાષા સ્પષ્ટ અને અસંદિગ્ધ હોય, ત્યારે વૈધાનિક કાયદાઓનો સામાન્ય રીતે તેના સાદા અર્થ અનુસાર અર્થઘટન થવો

જોઈએ.કાયદાની ફાયદાકારક જોગવાઈનો શાબ્દિક અર્થ એ થવો જોઈએ કે તે કાયદાકીય હેતુને પરિપૂર્ણ કરે છે અને તેને નિષ્ફળ બનાવવા માટે નહીં.

૧.૨.આપત્તિ વ્યવસ્થાપન અધિનિયમ, ૨૦૦૫ની કલમ ૧૨ હેઠળ, રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળને રાહતના લઘુત્તમ ધોરણો માટે માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરવાની ફરજ પાડવામાં આવી છે.રાહતના લઘુત્તમ ધોરણો, જેમ કે, આ કાયદા હેઠળ વ્યાખ્યાયિત નથી. પછી રાહતના લઘુત્તમ ધોરણો પૂરા પાડતી વખતે વિધાનસભા દ્વારા કંઈક અંશે જે હેતુ છે તે કલમ ૧૨ માંથી જ એકત્રિત કરવાનો છે.જાનહાનિના કારણે અનુગ્રહ સહાય તેમજ મકાનોને થયેલા નુકસાનને કારણે સહાય અને આજીવિકાના સાધનોની પુનઃસ્થાપના માટે સહાયને રાહતના લઘુત્તમ ધોરણોનો ભાગ કહી શકાય, જેમાં રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળે માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરવી જરૂરી છે.

૧.૩."મે" શબ્દના કાયદાકીય અર્થનું અર્થઘટન કરવા માટે પણ, અદાલતે વિવિધ પરિબળોને ધ્યાનમાં લેવા પડશે, એટલે કે, કાયદાનો ઉદ્દેશ અને યોજના, સંદર્ભ અને પૃષ્ઠભૂમિ કે જેની સામે શબ્દોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે, હેતુ અને ફાયદાઓ આ શબ્દના ઉપયોગ દ્વારા પ્રાપ્ત કરવા માટે, અને તે જેવા.

૧.૪."ચાલશે" શબ્દને "મે" તરીકે અર્થઘટન કરવા માટે અને

ડિરેક્ટરી/વિવેકાધીન તરીકે, કાયદાનો હેતુ અને હેતુ નિષ્ફળ જશે.કલમ ૧૨માં બે વાર વપરાયેલ "રહેશે" શબ્દ રાહતના લઘુતમ ધોરણો માટે માર્ગદર્શિકા બહાર પાડવાની રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ પર નોંધપાત્ર ફરજ લાદે છે, જેમાં જાનહાનિના કારણે અનુગ્રહ સહાય તેમજ ઘરોને થયેલા નુકસાનને કારણે સહાય અને આજીવિકાના સાધનોની પુનઃસ્થાપના સામેલ હશે.કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા વ્યક્તિના જીવ ગુમાવવાના કારણે સહાયના લઘુતમ ધોરણો માટે અનુગ્રહ સહાયના સ્વરૂપમાં માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરતી રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ દ્વારા કોઈ માર્ગદર્શિકા/નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હોય તેવું કંઈ પણ રેકૉર્ડ પર નથી.આ તબક્કે, એ નોંધવું જરૂરી છે અને તે વિવાદમાં નથી અને તે વિવાદિત નથી કે કોવિડ-૧૯ રોગચાળો ડીએમએ ૨૦૦૫ની કલમ ૨ (ડી) ના અર્થમાં એક આપત્તિ છે.એટલું જ નહીં ૧૪.૦૩.૨૦૨૦ ના પત્રમાં પણ કેન્દ્ર સરકારે કોવિડ-૧૯ મહામારીને "સૂચિત આપત્તિ" તરીકે જાહેર કરી છે.તેમ છતાં, માર્ગદર્શિકા અને એસ. ઓ. પી. સહિત અન્ય તમામ પગલાં ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ની જોગવાઈઓ હેઠળ જારી કરવામાં આવે છે.તેથી, એકવાર કોવિડ-૧૯ રોગચાળાને "સૂચિત આપત્તિ"/રાષ્ટ્રીય આપત્તિ તરીકે જાહેર કરવામાં આવે, અન્યથા તે ડીએમએ ૨૦૦૫ ની કલમ ૨ (ડી) ના અર્થમાં આપત્તિ હોઈ શકે છે, ડીએમએ ૨૦૦૫ ની કલમ ૧૨ ની જોગવાઈઓ લાગુ થશે અને તે કોવિડ-૧૯ રોગચાળાને લાગુ પડશે જેને "સૂચિત આપત્તિ"/રાષ્ટ્રીય આપત્તિ તરીકે જાહેર કરવામાં આવે છે.ભારત સંઘ વતી રજૂઆત કે કોવિડ-૧૯ રોગચાળાની વિશિષ્ટ પ્રકૃતિને ધ્યાનમાં રાખીને, ભલે કોવિડ-૧૯ રોગચાળાને જાહેર કરવામાં આવે

અને/અથવા આપત્તિ તરીકે ગણવામાં આવે, તો પણ ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ ની કલમ ૧૨ લાગુ ન થઈ શકે અને/અથવા જ્યારે ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ ઘડવામાં આવ્યો હતો ત્યારે "રહેશે" શબ્દનો અર્થ "મે" તરીકે થવો જોઈએ, ત્યારે વિધાનસભાએ કદાચ કલ્પના કરી ન હોત કે આવી રોગચાળો/આપત્તિ થશે જેની લાંબા સમય સુધી અસર/અસર પડશે.ઉપરોક્ત બાબતને સરળ કારણોસર સ્વીકારી શકાતી નથી કે કાયદાની કલમ ૨ (ડી) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત દરેક આપત્તિ આપત્તિ છે અને એકવાર તેને "સૂચિત આપત્તિ"/રાષ્ટ્રીય આપત્તિ/આપત્તિ તરીકે જાહેર કરવામાં આવે, તો ડીએમએ ૨૦૦૫ની કલમ ૧૨ લાગુ થશે અને કોઈપણ આપત્તિના સંદર્ભમાં, ડીએમએ ૨૦૦૫ની કલમ ૨ (ડી) ના અર્થમાં તેનું પાલન કરવું ફરજિયાત છે.

૧.૫.આપત્તિ/કોવિડ-૧૯ રોગચાળાથી અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિઓને રાહત આપવાના લઘુત્તમ ધોરણો માટે માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરતી વખતે કોવિડ-૧૯ રોગચાળાને કારણે જાનહાનિના કારણે રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ દ્વારા અનુગ્રહ સહાય માટે કોઈ નિર્ણય/માર્ગદર્શિકા બહાર પાડવામાં આવી છે/બહાર પાડવામાં આવી છે તેવું કંઈ પણ રેકૉર્ડ પર નથી.એકવાર ઉપર મુજબ અવલોકન કરવામાં આવે અને એવું માનવામાં આવે કે "રહેશે" શબ્દને "પડશે" તરીકે વાંચવો પડશે અને રાહતના લઘુત્તમ ધોરણો માટે માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરવી એ રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ પર ફરજિયાત વૈધાનિક ફરજ છે, જેમાં જાનહાનિના કારણે અનુગ્રહ સહાય, કોવિડ-૧૯ રોગચાળાને કારણે જાનહાનિના કારણે

અનુગ્રહ સહાય માટે કોઈ માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ નહીં કરવી, જ્યારે રાહતના લઘુત્તમ ધોરણો માટે અન્ય માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરવામાં આવે, ત્યારે એવું કહી શકાય કે રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ કલમ ૧૨ હેઠળ તેની વૈધાનિક ફરજ નિભાવવામાં નિષ્ફળ ગયું છે અને તેથી તેને ફરજિયાત આદેશની રિટ જારી કરવામાં આવે છે. રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ આપત્તિ/કોવિડ-૧૯ મહામારીથી અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિઓને ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ની કલમ ૧૨ હેઠળ ફરજિયાત રાહત આપવાના લઘુત્તમ ધોરણો માટે માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરતી વખતે કોવિડ-૧૯ મહામારીને કારણે જાનહાનિના કારણે અનુગ્રહ સહાય માટે યોગ્ય માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરશે.

૨.૧.તેમાં કોઈ શંકા નથી કે કોવિડ-૧૯ મહામારી એક વિચિત્ર આપત્તિ છે, જેનો દેશ અને દુનિયાએ લાંબા સમયથી અનુભવ કર્યો છે.તે અન્ય કુદરતી આપત્તિઓ/આપત્તિઓથી અસાધારણ ફેલાવો અને અસર ધરાવે છે.તેથી, તેના આત્યંતિક પ્રસાર અને અસર માટે અન્ય આફતો/કુદરતી આફતોમાં લાગુ પડતા અભિગમથી અલગ અભિગમની જરૂર છે.અન્ય આપત્તિઓ/કુદરતી આપત્તિઓના કિસ્સામાં આપવામાં આવેલી સહાયની સમાન/સમાન રકમ એટલે કે રૂ. ૪ લાખ.

૨.૨.જોકે સરકારે વિવિધ ક્ષેત્રો માટે/વિવિધ રાહત માટે પોતાની પ્રાથમિકતાઓ અને રાહત નક્કી કરવી પડશે.સરકારે અર્થતંત્ર પર રોગચાળાની અસરનો સામનો

કરવો પણ જરૂરી છે.રાહતના લઘુતમ ધોરણો પૂરા પાડતી વખતે પણ રાષ્ટ્રીય આપત્તિ પ્રતિક્રિયા ભંડોળ (એનડીઆરએફ)/રાજ્ય આપત્તિ પ્રતિક્રિયા ભંડોળ (એસડીઆરએફ) માંથી મોટી રકમ ખર્ચવાની જરૂર છે.તે વિવાદિત ન હોઈ શકે કે અનુગ્રહ સહાયની નાણાકીય અસરો પણ હશે અને જે આપત્તિથી અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિઓને આપવામાં આવતી રાહતના અન્ય લઘુતમ ધોરણોને અસર કરી શકે છે.કોઈ પણ રાજ્ય કે દેશ પાસે અમર્યાદિત સંસાધનો નથી.એટલા માટે તે શક્ય હોય ત્યાં સુધી જ નાણાકીય રાહત/પેકેજોની જાહેરાત કરે છે.જ્યારે સરકાર તેની નીતિ બનાવે છે, ત્યારે તે સંખ્યાબંધ સંજોગો, તથ્યો, કાયદા પર આધારિત હોય છે, જેમાં અવરોધ આધારિત સરકારી સંસાધનો સામેલ હોય છે.સરકારને વ્યવહારુ ગોઠવણો કરવાનો અધિકાર છે જે ચોક્કસ સંજોગોમાં જરૂરી હોઈ શકે છે.કોર્ટનું કાર્ય એ જોવાનું છે કે કાયદેસર સત્તાનો દુરુપયોગ ન થાય પરંતુ તે સત્તાને સોંપવામાં આવેલા કાર્યને પોતાને યોગ્ય ન બનાવે.તેથી, અદાલતો રાહત પ્રદાન કરવામાં સરકાર દ્વારા નક્કી કરવામાં આવેલી પ્રાથમિકતાઓમાં દખલ કરવામાં ખૂબ જ ધીમી હશે, સિવાય કે તે સ્પષ્ટ રીતે મનસ્વી હોય અને/અથવા મોટા જાહેર હિતમાં ન હોય.સરકાર નીતિગત નિર્ણયો લેવા/પ્રાથમિકતાઓ નક્કી કરવા માટે સ્વતંત્ર હોવી જોઈએ (અલબત્ત ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ના અંતિમ લક્ષ્યને હાંસલ કરવા માટે, સરકારે રાહતના લઘુતમ ધોરણો પૂરા પાડતી વખતે અને તૈયારી, શમન, નિવારણ અને પુનઃપ્રાપ્તિ તરફ પણ પોતાના નિર્ણયો/પ્રાથમિકતાઓ લેવા માટે સ્વતંત્ર હોવી જોઈએ), સંસાધનો/ભંડોળની ઉપલબ્ધતા અને નિષ્ણાતોની સહાય અને સલાહ પર અન્ય રાહત માટે

ખર્ચવાની રકમ અને સમયાંતરે પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં રાખીને.તેથી, રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ/કેન્દ્ર સરકાર/રાજ્ય સરકારોને કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા વ્યક્તિઓના પરિવારના સભ્યોને જાનહાનિના કારણે સહાય માટે ચોક્કસ રકમ ચૂકવવાનો નિર્દેશ આપવા માટે કોઈ રાહત આપી શકાય નહીં.૧૫મા નાણાં પંચના અહેવાલમાં નાણાં પંચની માર્ગદર્શિકાઓ/ભલામણો અને અન્ય રાહત/પ્રાથમિકતાઓ માટે જરૂરી ભંડોળ પર વિચાર કરતી વખતે તેને રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળના વિવેક પર છોડવું જોઈએ.નાણાં પંચની ભલામણો પૂરતી માર્ગદર્શિકા પૂરી પાડે છે.જો કે, તે જ સમયે, આપત્તિ/કોવિડ-૧૯ રોગચાળાથી અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિઓને રાહત આપવાના લઘુત્તમ ધોરણો માટે માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરતી વખતે, સત્તામંડળે જાનહાનિના કારણે અનુગ્રહ સહાય પર માર્ગદર્શિકા જારી કરવા/ભલામણ કરવા પર વિચાર કરવો પડશે.જાનહાનિના કારણે અનુગ્રહ સહાય એ રાહતના લઘુત્તમ ધોરણોનો એક ભાગ છે, જે રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ દ્વારા આપત્તિથી અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિઓને રાહત આપવાના લઘુત્તમ ધોરણોની જોગવાઈ કરતી વખતે ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ-વર્તમાન કોવિડ-૧૯ રોગચાળાના કિસ્સામાં.

૨.૩.એવું નોંધવામાં આવ્યું છે કે કેટલાક રાજ્યો કોવિડ-૧૯ રોગચાળાને કારણે મૃત્યુ પામેલા વ્યક્તિઓના પરિવારના સભ્યોને અનુગ્રહ સહાય ચૂકવી રહ્યા છે, જેમ કે બિહાર રાજ્ય રૂ. ૪ લાખ, કર્ણાટકે રૂ. ૧ લાખ અને દિલ્લીએ રૂ. ૫૦, ૦૦૦/- છે.જો કે, એ નોંધવું જોઈએ કે તે મુખ્યમંત્રી રાહત ભંડોળ અથવા અન્ય

રાહત ભંડોળમાંથી ચૂકવવામાં આવે છે, પરંતુ એસ. ડી. આર. એફ. માંથી નહીં. કોઈ પણ પ્રકારની હૃદયસ્પર્શી અને ભેદભાવપૂર્ણ સારવારને ટાળવા માટે, રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ માટે કાયદાની કલમ ૧૨ હેઠળ ફરજિયાત જીવનના નુકસાનને કારણે અનુગ્રહ સહાયના સ્વરૂપમાં રાહતના લઘુત્તમ ધોરણોની જોગવાઈ કરતી વખતે સમાન માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરવી યોગ્ય રહેશે. જો કે, તે જ સમયે, સંબંધિત રાજ્યો માટે તેમના પોતાના રાહત ભંડોળ (એસ. ડી. આર. એફ. સિવાય) માંથી જાનહાનિના કારણે સહાય અને અન્ય રાહત આપવા માટે હંમેશા ખુલ્લું રહેશે કારણ કે તે સંબંધિત રાજ્યો દ્વારા નીતિગત નિર્ણય હશે અને તેઓ ભંડોળની ઉપલબ્ધતાને ધ્યાનમાં રાખીને આવી અન્ય રાહત/રાહત પ્રદાન કરી શકે છે. જો કે, માત્ર એટલા માટે કે કેટલાક રાજ્યો કોવિડ-૧૯ રોગચાળાને કારણે મૃત્યુ પામેલા વ્યક્તિઓના પરિવારના સભ્યોને જીવ ગુમાવવાના કારણે સહાયની રકમ ચૂકવી રહ્યા છે, તેથી કેન્દ્ર સરકાર/રાજ્ય સરકારોને સહાયની રકમ તરીકે ચોક્કસ રકમ/રકમ ચૂકવવા માટે કોઈ આદેશ જારી કરી શકાતો નથી કારણ કે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા ભંડોળ/નાણાંનો ઉપયોગ તેમના દ્વારા નક્કી કરવામાં આવેલી પ્રાથમિકતાઓ પર નિર્ભર રહેશે જેમાં નિવારણ, તૈયારી, શમન, પુનઃપ્રાપ્તિ વગેરે માટે ઉપયોગમાં લેવાતા નાણાં/ભંડોળનો સમાવેશ થાય છે. તેથી, કોવિડ-૧૯ રોગચાળાને કારણે મૃત્યુ પામેલા વ્યક્તિઓના પરિવારના સભ્યોને અનુગ્રહ સહાય તરીકે કેટલી રકમ ચૂકવવી તે રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ/કેન્દ્ર સરકાર પર છોડવી જોઈએ.

૩. મૃત્યુનું સાચું અને સચોટ કારણ દર્શાવતા સચોટ/સાચા મૃત્યુ પ્રમાણપત્રો બહાર પાડવાની દરેક સત્તામંડળની ફરજ છે, તેથી કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા મૃતકના પરિવારના સભ્યોને કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા મૃતકના મૃત્યુ માટે સરકાર દ્વારા જાહેર કરવામાં આવેલી યોજનાઓનો લાભ મેળવવામાં કોઈ મુશ્કેલીનો સામનો કરવો પડશે નહીં. મૃત્યુ પ્રમાણપત્રમાં પણ, જો કોઈ વ્યક્તિનું મૃત્યુ કોવિડ-૧૯ અને/અથવા કોવિડ-૧૯ ને કારણે અન્ય કોઈ જટિલતાઓ/રોગને કારણે થયું હોય, તો તેનો મૃત્યુ પ્રમાણપત્રમાં ખાસ ઉલ્લેખ થવો જોઈએ. પ્રક્રિયા શક્ય તેટલી સરળ હોવી જોઈએ. કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા મૃતકના પરિવારના સભ્યોને મૃત્યુનું ચોક્કસ કારણ દર્શાવતા સત્તાવાર દસ્તાવેજ/મૃત્યુ પ્રમાણપત્ર, એટલે કે, "કોવિડ-૧૯ને કારણે મૃત્યુ", જારી કરવા માટે કેન્દ્ર સરકાર અને/અથવા યોગ્ય સત્તા દ્વારા એક સરળ પ્રક્રિયા/માર્ગદર્શિકા જારી કરવી જરૂરી છે. માર્ગદર્શન માટે, આવી માર્ગદર્શિકા પૂરી પાડી શકે છે કે જો કોઈ વ્યક્તિનું કોવિડ પોઝિટિવ આવ્યા પછી મૃત્યુ થયું હોય અને તે બેથી ત્રણ મહિનાની અંદર હોસ્પિટલમાં અથવા હોસ્પિટલની બહાર અથવા ઘરે મૃત્યુ પામ્યો હોય, તો મૃત્યુ પ્રમાણપત્ર/સત્તાવાર દસ્તાવેજ કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા મૃતકના પરિવારના સભ્યોને "કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામ્યા" હોવાનું કારણ દર્શાવતા જારી કરવા આવશ્યક છે. તેમનું મૃત્યુ અન્ય ગૂંચવણોને કારણે પણ થયું હશે, જોકે, કોવિડ-૧૯ને કારણે. માર્ગદર્શિકામાં એવી પણ જોગવાઈ કરવામાં આવી શકે છે કે જો કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા મૃતકના પરિવારના સભ્ય (ઓ) ને કોઈ ફરિયાદ હોય કે મૃત્યુ

પ્રમાણપત્ર/સત્તાવાર દસ્તાવેજમાં મૃત્યુનું સાચું/ચોક્કસ કારણ ઉલ્લેખિત નથી, તો તેને મૃત્યુ પ્રમાણપત્ર/સત્તાવાર દસ્તાવેજ સુધારવા માટે યોગ્ય અધિકારીનો સંપર્ક કરવા માટે કોઈ ઉપાય પૂરો પાડવો આવશ્યક છે.

જ. જ્યાં સુધી પ્રતિવાદીઓ-રાજ્ય સરકારોને આપત્તિના પીડિતો અને તેમના પરિવારના સભ્યોની સંભાળ રાખવાની તેમની જવાબદારીને પૂર્ણ કરવા માટે યોગ્ય નિર્દેશ જારી કરવાની વિનંતીનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી માંગવામાં આવેલી પ્રાર્થના ખૂબ અસ્પષ્ટ છે. અન્યથા પણ, ભારત સંઘ વતી દાખલ કરવામાં આવેલા જવાબી સોગંદનામાને ધ્યાનમાં લેતા તે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા જાહેર કરવામાં આવેલી વિવિધ રાહત દર્શાવે છે. જેમ કે, પ્રતિવાદીઓ-રાજ્ય સરકારોને સામાન્ય રીતે કોઈ ચોક્કસ નીતિ/રાહત/રાહત પેકેજ જાહેર કરવા માટે કોઈ આદેશ જારી કરી શકાતો નથી અને તે નીતિગત નિર્ણયના કાર્યક્ષેત્રમાં હશે અને તેની નાણાકીય અસરો પણ હશે.

પ. હવે જ્યાં સુધી પ્રતિવાદીઓ-ભારત સરકાર અને અન્યોને વીમાના રૂપમાં સામાજિક સુરક્ષા પ્રદાન કરવા માટે નિર્દેશ જારી કરવાની માંગ કરવામાં આવી છે ત્યાં સુધી, XV મા નાણાં પંચના અહેવાલમાં એવું જણાય છે કે નાણાં પંચે તેના અહેવાલમાં પહેલેથી જ તેની ભલામણો કરી દીધી છે અને વળતા સોગંદનામા પરથી એવું લાગે છે કે કેન્દ્ર સરકાર અન્ય હિતધારકો સાથે પરામર્શ કરીને સક્રિયપણે તેના પર વિચાર કરી રહી છે. અન્યથા પણ, ભારત સરકાર વતી

દાખલ કરવામાં આવેલા જવાબી સોગંદનામા પરથી એવું લાગે છે કે કેન્દ્ર સરકારે પહેલેથી જ પ્રધાનમંત્રી ગરીબ કલ્યાણ પેકેજ શરૂ કરી દીધું છે, જે અંતર્ગત રૂ. ૫૦ લાખ પૂરા પાડવામાં આવ્યા છે, જેમાં સામુદાયિક આરોગ્ય કર્મચારીઓ અને ખાનગી આરોગ્ય કર્મચારીઓ સામેલ છે, જેઓ કોવિડ-૧૯ના દર્દીઓના સીધા સંપર્કમાં અને સંભાળમાં હોઈ શકે છે અને જેમને તેનાથી અસર/ચેપ લાગવાનું જોખમ હોઈ શકે છે. વધુમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે અભૂતપૂર્વ પરિસ્થિતિને કારણે, ખાનગી હોસ્પિટલ સ્ટાફ/નિવૃત્ત/સ્વયંસેવક/સ્થાનિક શહેરી સંસ્થાઓ/કરાર/દૈનિક વેતન/કામચલાઉ/કેન્દ્ર/રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની રાજ્યો/કેન્દ્રીય હોસ્પિટલો/સ્વાયત્ત હોસ્પિટલો, એઈમ્સ અને રાષ્ટ્રીય મહત્વની સંસ્થા (આઈ. એન. આઈ.)/કેન્દ્રીય મંત્રાલયોની હોસ્પિટલો દ્વારા કોવિડ-૧૯ દર્દીઓની સંભાળ માટે ખાસ તૈયાર કરવામાં આવેલા ખાનગી હોસ્પિટલ સ્ટાફને પણ આ યોજના હેઠળ આવરી લેવામાં આવ્યા છે. આ યોજના હેઠળના લાભો ૨૪.૦૪.૨૦૨૧ થી વધુ ૧૮૦ દિવસ માટે લંબાવવામાં આવ્યા છે. તેથી, એવું લાગે છે કે પૂરતી કાળજી લેવામાં આવી છે. જો કે, કેટલાક વર્ગને બાકાત રાખવામાં આવ્યા હોઈ શકે છે, જેમ કે પૂર્વ-શબપરીક્ષણમાં કામ કરતા લોકો. આમ, કેન્દ્ર સરકાર તેની તપાસ કરી શકે છે અને જેમને બાકાત રાખવામાં આવ્યા હોય અને જેઓ કોવિડ-૧૯ દર્દીઓના મૃતદેહોના સીધા સંપર્કમાં હોવાનું કહી શકાય તેવા લોકોને પણ આવરી શકે છે. તેમ છતાં, સોલિસિટર જનરલે બારમાં એમ પણ કહ્યું છે કે કેન્દ્ર સરકાર/યોગ્ય સત્તાધિકારી તેની તપાસ કરશે.

૬.૧.રાષ્ટ્રીય આપત્તિ વ્યવસ્થાપન સત્તામંડળને નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો છે કે, કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા વ્યક્તિઓના પરિવારના સભ્યોને જાનહાનિના કારણે અનુગ્રહ સહાય માટે માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરવામાં આવે, જેમ કે આપદા-કોવિડ-૧૯ મહામારીથી અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિઓને રાહત આપવાના લઘુત્તમ ધોરણો માટે ડીએમએ ૨૦૦૫ની કલમ ૧૨ (iii) હેઠળ ફરજિયાત છે, જે કોવિડ-૧૯થી અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિઓને રાહત આપવાના લઘુત્તમ ધોરણો માટે પહેલેથી જ ભલામણ કરાયેલ માર્ગદર્શિકાઓ ઉપરાંત છે.જો કે, અનુગ્રહ સહાય માટે કેટલી વાજબી રકમની ઓફર કરવી તે રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળના વિવેક પર છોડી દેવામાં આવે છે, જે અન્ય રાહત માટે એન. ડી. આર. એફ./એસ. ડી. આર. એફ. હેઠળ ભંડોળની જરૂરિયાત/ઉપલબ્ધતા અને રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ/કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા નક્કી કરવામાં આવેલી પ્રાથમિકતાઓ અને ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ હેઠળ જવાબદારી નિભાવવા માટે નિવારણ, તૈયારી, શમન અને પુનઃપ્રાપ્તિ અને અન્ય રાહત માટે જરૂરી રાહત અને ભંડોળના અન્ય લઘુત્તમ ધોરણો માટે જરૂરી ભંડોળને ધ્યાનમાં રાખીને રકમ નક્કી કરવા પર વિચાર કરી શકે છે.ઉપર સૂચવ્યા મુજબ ઉપરોક્ત કવાયત અને યોગ્ય માર્ગદર્શિકાઓની છ અઠવાડિયાના સમયગાળાની અંદર ભલામણ કરવામાં આવે છે.

૬.૨.યોગ્ય સત્તામંડળને કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા મૃતકના પરિવારના સભ્યોને મૃત્યુનું ચોક્કસ કારણ, એટલે કે "કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ"

દર્શાવતા મૃત્યુ પ્રમાણપત્રો/સત્તાવાર દસ્તાવેજો જારી કરવા માટે સરળ માર્ગદર્શિકા બહાર પાડવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો છે.આવી માર્ગદર્શિકા બહાર પાડતી વખતે, ચુકાદાના ફક્ત ૧૩માં ઉપર આપેલા અવલોકનો ધ્યાનમાં રાખવા જોઈએ.આવી માર્ગદર્શિકા કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા મૃતકના પરિવારના સભ્યોને યોગ્ય અધિકારી દ્વારા જારી કરાયેલ મૃત્યુ પ્રમાણપત્ર/સત્તાવાર દસ્તાવેજમાં સુધારો કરવા માટે ઉપાય પણ પ્રદાન કરી શકે છે, જો તેઓ યોગ્ય અધિકારી દ્વારા જારી કરાયેલ મૃત્યુ પ્રમાણપત્ર/સત્તાવાર દસ્તાવેજમાં ઉદ્દેખિત મૃત્યુના કારણથી સંતુષ્ટ ન હોય તો.

૬.૩.ભારત સરકાર અન્ય હિતધારકો અને નિષ્ણાતો સાથે પરામર્શ કરીને પરિચ્છેદ ૮.૧૩૧ ને ધ્યાનમાં રાખીને નાણાં પંચ દ્વારા તેના પંદર માં નાણાં પંચના અહેવાલમાં કરવામાં આવેલી ભલામણો પર યોગ્ય પગલાં લેશે.

લઘુ ઔદ્યોગિક ઉત્પાદકો સંગઠન

() વિ. ભારત સંઘ અને અન્યો, ૨૦૨૧ (જ) સ્કેલ

૪૧૫ – પર આધાર રાખે છે.

ડીએલએફ યુનિવર્સલ લિમિટેડ વિ. ડિરેક્ટર, ટાઉન એન્ડ કન્ટ્રી પ્લાનિંગ ડિપાર્ટમેન્ટ, હરિયાણા (૨૦૧૦) ૧૪ એસસીસી ૧:[૨૦૧૦] ૧૫ એસસીઆર ૮૫; શિન-એક્સુ કેમિકલ કંપની લિમિટેડ વિ.અક્ષ ઓપ્ટિકાઈબર લિમિટેડ (૨૦૦૫) ૭ એસસીસી ૨૩૪:[૨૦૦૫] ૨

પૂરક.એસસીઆર ૬૯૯; ભાવનગર યુનિવર્સિટી વિ. પાલિતાના સુગર મિલ (પી) લિમિટેડ (૨૦૦૩) ૨ એસસીસી ૧૧૧:[૨૦૦૨] ૪ પૂરક.એસસીઆર ૫૧૭; સ્વરાજ અભિયાન વિરુદ્ધ ભારત સંઘ (૨૦૧૬) ૭ એસસીસી ૪૯૮; મ્યુનિસિપલ કાઉન્સિલ, રતલામ વિરુદ્ધ વર્દિયન (૧૯૮૦) ૪ એસસીસી ૧૬૨:[૧૯૮૧] ૧ એસસીઆર ૯૭; ખત્રી (૨) વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય (૧૯૮૧) ૧ એસસીસી ૬૨૭:[૧૯૮૧] ૨ એસ. સી. આર. ૪૦૮; ચરણલાલ સાહુ વિરુદ્ધ ભારત સંઘ, (૧૯૯૦) ૧ એસ. સી. સી. ૬૧૩; સમતા વિરુદ્ધ એ. પી. રાજ્ય, (૧૯૯૭) ૮ એસ. સી. સી. ૧૯૧; અને બચ્ચન દેવી વિરુદ્ધ નગર નિગમ, ગોરખપુર, (૨૦૦૮) ૧૨ એસ. સી. સી. ૩૭૨-નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

કેસ કાયદો સંદર્ભ

[૨૦૧૦] ૧૫ એસસીઆર ૮૫	નો ઉલ્લેખ કર્યો છે	પેરા ૧૩
[૨૦૦૫] ૨ પૂરક.એસસીઆર ૬૯૯	નો ઉલ્લેખ કર્યો છે	પેરા ૩.૫
[૨૦૦૨] ૪ પૂરક.એસસીઆર ૫૧૭	નો ઉલ્લેખ કર્યો છે	પેરા ૩.૫
(૨૦૧૬) ૭ એસસીસી ૪૯૮	નો ઉલ્લેખ કર્યો છે	પરિચ્છેદ ૩.૬
[૧૯૮૧] ૧ એસસીઆર ૯૭	નો ઉલ્લેખ કર્યો છે	પરિચ્છેદ ૩.૬
[૧૯૮૧] ૨ એસસીઆર ૪૦૮	નો ઉલ્લેખ કર્યો છે	પરિચ્છેદ ૩.૬
(૧૯૯૦) ૧ એસસીસી ૬૧૩	નો ઉલ્લેખ કર્યો છે	પેરા ૫.૧
(૧૯૯૭) ૮ એસસીસી ૧૯૧	નો ઉલ્લેખ કર્યો છે	પેરા ૫.૧

(૨૦૦૮) ૧૨ એસસીસી ૩૭૨	નો ઉલ્લેખ કર્યો છે	પેરા ૬
૨૦૨૧ (૪) સ્કેલ ૪૧૫	તેના પર ભરોસો	પરિચ્છેદ ૭.૨

નાગરિક મૂળ ન્યાયનિર્ણય:૨૦૨૧ની રિટ પિટિશન (સિવિલ) નંબર ૫૫૪.

(ભારતના બંધારણની કલમ ૩૨ હેઠળ)

સાથે

૨૦૨૧ની રિટ પિટિશન (સિવિલ) નંબર ૫૩૯.

એસ. બી. ઉપાધ્યાય, સિનિયર એડ., રીપક કંસલ, ચદુનંદન બંસલ, સુશ્રી રૂહી ગુપ્તા, હરિશા એસ. આર., એડ.અરજદાર માટે.

તુષાર મહેતા, એસ. જી., સુશ્રી ઐશ્વર્યા ભાટી, કે. એમ. નટરાજ, એ. એસ. જી., રજત નાયર, અમિત શર્મા, સુધોશ સુબ્રમણ્યમ, બી. વી. બલરામ દાસ, સિરાજ એમ. શ્રોફ, ડૉ. મોનિકા ગુપ્તા, ડી. કુમારન, રાહુલ જોશી, સુમીર સોધી, વરુણ તન્ખા, હુસૈન અલી, સિદ્ધાંત ગુપ્તા, આનંદ એસ. જોંધલે, ચશોદા જોંધલે, અબ્દુલ કાદિર, સુનીલ પ્રેમ લક્ષા, સતીશ પાંડે, એડ.પ્રતિવાદીઓ માટે.

વ્યક્તિગત રીતે અરજદાર.

કોર્ટનો ચુકાદો એમ. આર. શાહ, જે.

૧. દરમિયાનગીરી માટેની અરજીઓને કરેલી પ્રાર્થનાની દ્રષ્ટિએ મંજૂરી આપવામાં આવે છે અને અરજદારોને વર્તમાન કાર્યવાહીમાં દરમિયાનગીરી કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવે છે.

૨. આ બે રિટ અરજીઓ જાહેર હિતમાં દાખલ કરવામાં આવી છે, જેમાં પ્રતિવાદીઓ-કેન્દ્ર/રાજ્ય સરકારોને ૩. આપત્તિ વ્યવસ્થાપન અધિનિયમ, ૨૦૦૫ (ત્યારબાદ 'ડીએમએ ૨૦૦૫' તરીકે ઓળખવામાં આવે છે) ની કલમ ૧૨ને ધ્યાનમાં રાખીને, કોવિડ-૧૯ રોગચાળાને કારણે મૃત્યુ પામેલા મૃતકોના પરિવારોને ૪ લાખ રૂપિયા અથવા સૂચિત અનુગ્રહ નાણાકીય વળતર.પ્રતિવાદીઓ-રાજ્ય સરકારોને આપત્તિના પીડિતો અને તેમના પરિવારના સભ્યોની સંભાળ રાખવાની તેમની જવાબદારીને પૂર્ણ કરવા માટે યોગ્ય નિર્દેશ માટે પણ પ્રાર્થના કરવામાં આવે છે.૨૦૨૧ની રિટ પિટિશન (સિવિલ) નંબર ૫૫૪માં માંગવામાં આવેલી અન્ય રાહત એ છે કે પ્રતિવાદીઓ-રાજ્ય સરકારોને કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા મૃતકના પરિવારના સભ્યોને મૃત્યુનું કારણ દર્શાવતો કોઈપણ સત્તાવાર દસ્તાવેજ જારી કરવા માટે યોગ્ય નિર્દેશ જારી કરવો.૨૦૨૧ની રિટ પિટિશન (સિવિલ) નંબર ૫૩૯માં માંગવામાં આવેલી એક વધારાની રાહત એ છે કે કોવિડ-૧૯ના પીડિતોને

સામાજિક સુરક્ષા અને પુનર્વસન પ્રદાન કરવા માટે પ્રતિવાદીઓ-ભારત સરકાર અને અન્ય લોકો સામે યોગ્ય રિટ જારી કરવી.દરમિયાનગીરી કરનારાઓ દ્વારા ઉપરોક્ત રિટ અરજીઓમાં બે અરજીઓ દાખલ કરવામાં આવી છે-પરિવારના સભ્યો કે જેમણે કોવિડ-૧૯ ને કારણે તેમના પરિવારના સભ્યો ગુમાવ્યા છે, જે સંબંધિત રિટ અરજીઓમાં માંગવામાં આવેલી પ્રાર્થનાને ટેકો આપે છે.

૩. શ્રી એસ. બી. ઉપાધ્યાય, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ, ૨૦૨૧ની રિટ પિટિશન (સિવિલ) નંબર ૫૫૪માં અરજદાર વતી હાજર થયા છે.વિદ્વાન વકીલ શ્રી ગૌરવ કુમાર બંસલ ૨૦૨૧ની રિટ પિટિશન (સિવિલ) નંબર ૫૩૯માં વ્યક્તિગત રીતે પક્ષકાર તરીકે હાજર થયા છે.શ્રી સુમીર સોધી અને શ્રી આનંદ એસ. જોંધલે, વિદ્વતાપૂર્ણ વકીલો સંબંધિત હસ્તક્ષેપ અરજીઓમાં હસ્તક્ષેપ કરનારાઓ વતી હાજર થયા છે.શ્રી તુષાર મહેતા, વિદ્વાન સોલિસિટર જનરલ, શ્રી કે. એમ. નટરાજ અને સુશ્રી ઐશ્વર્યા ભાટી સાથે, જાણીતા એડિશનલ સોલિસિટર જનરલો ભારત સંઘ વતી હાજર થયા હતા.

૩.૧ ૨૦૨૧ની રિટ પિટિશન (સિવિલ) નંબર ૫૫૪માં અરજદાર વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી એસ. બી. ઉપાધ્યાયે રજૂઆત કરી છે કે કોવિડ-૧૯ એ "સૂચિત આપત્તિ" છે અને તેથી ડીએમએ ૨૦૦૫ની જોગવાઈઓ લાગુ થશે.એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે ગૃહ મંત્રાલય, કેન્દ્ર સરકારે ભારતમાં કોવિડ-૧૯ વાયરસના ફેલાવાને ધ્યાનમાં રાખીને, રાજ્ય આપત્તિ પ્રતિક્રિયા

ભંડોળ (એસ. ડી. આર. એફ.) હેઠળ સહાય પૂરી પાડવાના હેતુથી તેને "સૂચિત આપત્તિ" તરીકે ગણવાનો નિર્ણય લીધો છે.એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે અગાઉ ૮.૪.૨૦૧૫ ના પત્ર/સંદેશાવ્યવહાર મુજબ, ભારત સરકાર, ગૃહ મંત્રાલય (આપત્તિ વ્યવસ્થાપન વિભાગ) એ એસ. ડી. આર. એફ. અને રાષ્ટ્રીય આપત્તિ પ્રતિક્રિયા ભંડોળ (એન. ડી. આર. એફ.) પાસેથી સહાયની સુધારેલી સૂચિ અને ધોરણો બહાર પાડ્યા હતા.તે રજૂ કરવામાં આવે છે કે ઉપરોક્ત પત્ર મુજબ, આપત્તિને કારણે થયેલા કોઈપણ મૃત્યુ માટે, ૩. અન્ય રાહત ઉપરાંત પીડિતાના પરિવારને ૪ લાખ રૂપિયા ચૂકવવા પડશે.તેથી તે ૪ લીટી પર રજૂ કરવામાં આવે છે અને તે ૪ માપદંડ લાગુ કરીને, કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા લોકોના પરિવારના સભ્યોને ૩. ૪ લાખ, કારણ કે કોવિડ-૧૯ની પણ સારવાર કરવામાં આવે છે, માનવામાં આવે છે અને તેને "સૂચિત આપત્તિ" તરીકે જાહેર કરવામાં આવે છે.

૩.૨ અરજદાર વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી ઉપાધ્યાય દ્વારા વધુમાં રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે ડીએમએ ૨૦૦૫ ની કલમ ૧૨ ફરજિયાતપણે ઉપરોક્ત અધિનિયમની કલમ ૩ હેઠળ વ્યાખ્યાયિત રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળને રાહત આપવાના લઘુત્તમ ધોરણો માટે માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરવાની જોગવાઈ કરે છે.તેથી એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા લોકો, જેને "સૂચિત આપત્તિ" તરીકે જાહેર કરવામાં આવી છે, તેમના માટે જાનહાનિના કારણે અનુગ્રહ સહાય માટેની માર્ગદર્શિકામાં

જોગવાઈ કરવી એ રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળની વૈધાનિક ફરજ છે.

૩.૩ એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે જાનહાનિના કારણે આવી સહાય પૂરી પાડવી એ માત્ર ડીએમએ ૨૦૦૫ની કલમ ૧૨ હેઠળ વૈધાનિક જવાબદારી નથી, પરંતુ તે બંધારણીય જવાબદારી પણ છે કારણ કે તે ભારતના બંધારણની કલમ ૨૧ હેઠળ બાંધધરીકૃત જીવનના અધિકારને પણ અસર કરે છે. એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે કાયદાની કલમ ૧૨માં બે વાર આવેલો "રહેશે" શબ્દ કેન્દ્ર/રાજ્ય સરકાર તરફથી જીવનનિર્વાહ સહાયની પ્રકૃતિમાં અનુગ્રહ સહાય પૂરી પાડવા માટે માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરવાની બંધારણીય અને વૈધાનિક જવાબદારી મૂકે છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, અગાઉના વર્ષો માટે ગૃહ મંત્રાલયના તારીખના ૦૮.૦૪.૨૦૧૫ પત્રમાં સરકારે પીડિત પરિવારને સહાય પૂરી પાડવા માટે SDRF અને એનડીઆરએફ તરફથી સહાયના ધોરણો નક્કી કર્યા છે.

૩.૪ વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ની કલમ ૧૨માં "આવશે" શબ્દનો અર્થ "ફરજિયાત" તરીકે થવો જોઈએ અને ભારત સંઘ વતી દલીલ કરવામાં આવી છે તેમ તેને "મે" તરીકે વાંચવો જોઈએ નહીં. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે જો ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ની કલમ ૧૨માં વપરાયેલ શબ્દ "ચાલશે" ને "મે" તરીકે વાંચવામાં આવે, જેમ કે ભારત સંઘ વતી પ્રચાર કરવાની માંગ કરવામાં આવી છે, તો વિકસિત "પરિસ્થિતિ અર્થઘટન" ની

વિભાવના ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ની કલમ ૧૨માં સમાવિષ્ટ ઉદ્દેશ્ય અને હેતુને નકારી કાઢશે કારણ કે તેનો હેતુ પીડિત પરિવારને તાત્કાલિક નિર્વાહ સહાય છે.ડીએલએફ યુનિવર્સલ લિમિટેડ વિરુદ્ધ ડિરેક્ટર, ટાઉન એન્ડ કન્ટ્રી પ્લાનિંગ ડિપાર્ટમેન્ટ, હરિયાણા (૨૦૧૦) ૧૪ એસસીસી ૧ (પેરા ૧૩) અને શિન-એટ્સુ કેમિકલ કંપની લિમિટેડ વિરુદ્ધ આ અદાલતના નિર્ણય પર ભારે નિર્ભરતા મૂકવામાં આવી છે.અક્ષ ઓપ્ટિક્સાઇબર લિમિટેડ, (૨૦૦૫) ૭ એસ. સી. સી. ૨૩૪ (પેરા ૮૫).

૩.૫ ભાવનગર યુનિવર્સિટી વિરુદ્ધ પાલિતાના સુગર મિલ (પી) લિમિટેડ, (૨૦૦૩) ૨ એસ. સી. સી. ૧૧૧ (પેરા ૨૫ અને૨૬), એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે જ્યારે કલમ/જોગવાઈમાં વપરાયેલી ભાષા સ્પષ્ટ અને અસંદિગ્ધ હોય, ત્યારે કોઈ પણ શબ્દો ઉમેરવામાં આવશે નહીં, તેમાં ફેરફાર કરવામાં આવશે નહીં અથવા તેમાં ફેરફાર કરવામાં આવશે નહીં, સિવાય કે કોઈ જોગવાઈને બાકીના કાયદા સાથે અસ્પષ્ટ, વાહિયાત, ગેરવાજબી, બિનકાર્યક્ષમ અથવા સંપૂર્ણપણે અસંબદ્ધ થવાથી રોકવા માટે આવું કરવું સ્પષ્ટ રીતે જરૂરી હોય.એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે વર્તમાન કિસ્સામાં ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ની કલમ ૧૨માં વપરાયેલી ભાષા સાદી અને અસંદિગ્ધ છે અને તેથી "શેલ " શબ્દને "શેલ " તરીકે વાંચવામાં આવશે અને તેનો અર્થ ફરજિયાતપણે પ્રદાન કરવામાં આવે તે રીતે થવો જોઈએ.

૩.૬ સ્વરાજ અભિયાન વિરુદ્ધ ભારત સંઘ, (૨૦૧૬) ૭ એસ. સી. સી. ૪૯૮ (પરિચ્છેદ ૧૨૦ થી ૧૨૩) ના કેસમાં આ અદાલતના નિર્ણય પર આધાર રાખીને, એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે આ અદાલતના ચુકાદા મુજબ, નાણાકીય અસમર્થતાની અરજી વૈધાનિક ફરજોની અવગણના કરવા માટેનું બહાનું ન હોઈ શકે. મ્યુનિસિપલ કાઉન્સિલ, રતલામ વિરુદ્ધ વર્દિચન, (૧૯૮૦) ૪ એસ. સી. સી. ૧૬૨; અને ખત્રી (૨) વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય, (૧૯૮૧) ૧ એસ. સી. સી. ૬૨૭ ના કેસોમાં આ અદાલતના નિર્ણયો પર પણ ભાર મૂકવામાં આવ્યું છે અને એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે અવલોકન મુજબ રાજ્યને તેની નાણાકીય અવરોધ અને ખર્ચમાં તેની પ્રાથમિકતાઓ હોઈ શકે છે, કાયદો કોઈ પણ સરકારને ગરીબીની અરજી પર તેના નાગરિકોને બંધારણીય અધિકારોથી વંચિત રાખવાની મંજૂરી આપતો નથી. તેથી એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા લેવામાં આવેલી અરજી કે પીડિત પરિવારોને કોવિડ-૧૯ રોગચાળાને કારણે થયેલી જાનહાનિ માટે વળતરની ચૂકવણી માટે અરજદારની વિનંતી નાણાકીય પરવડે તેવી બહાર છે તે સ્વીકારવામાં ન આવે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે રાજકોષીય પરવડે તેવી/નાણાકીય અવરોધ એ ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ હેઠળની વૈધાનિક જવાબદારી અને ભારતના બંધારણની કલમ ૨૧ હેઠળ પૂરી પાડવામાં આવેલી બંધારણીય જવાબદારીને પૂર્ણ ન કરવાનો આધાર ન હોઈ શકે.

૩.૭ અરજદાર વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી ઉપાધ્યાય દ્વારા

વધુમાં રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે કેન્દ્ર અથવા રાજ્ય સરકારોમાંથી દરેકની ફરજ છે કે કોવિડ-૧૯ રોગચાળાને કારણે થયેલા મૃત્યુનું સાચું કારણ દર્શાવતા સાચા/સચોટ મૃત્યુ પ્રમાણપત્રો/સત્તાવાર દસ્તાવેજો જારી કરવામાં આવે.એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે મૃત્યુનું સાચું કારણ-કોવિડ-૧૯ મહામારી સાથે સચોટ/સાચું મૃત્યુ પ્રમાણપત્ર/સત્તાવાર દસ્તાવેજ જારી ન કરવાથી, કોવિડ-૧૯ રોગચાળાને કારણે મૃત્યુ પામેલા મૃતકના પરિવારના સભ્યો, જો કોઈ હોય તો, કેન્દ્ર/રાજ્ય સરકારો દ્વારા જાહેર કરવામાં આવેલી યોજનાઓના લાભથી વંચિત રહેશે.એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે માત્ર એટલું જ નહીં પરંતુ મૃત્યુના સાચા કારણ-કોવિડ-૧૯ રોગચાળાનો ઉલ્લેખ કરતા સાચા/સચોટ મૃત્યુ પ્રમાણપત્રો જારી ન કરવાથી, અન્ય નાગરિકો પણ ગેરમાર્ગે દોરવામાં આવશે અને કોવિડ-૧૯ થી થતા મૃત્યુનો સાચો આંકડો જાણી શકાશે નહીં.એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે જો કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા લોકોની સંખ્યા ઓછી બતાવવામાં આવે તો લોકો ગેરમાર્ગે દોરવામાં આવશે અને ઘણી વખત તેઓ બેદરકારી દાખવશે.તેથી તે રજૂ કરવામાં આવે છે કે મૃત્યુનું સાચું કારણ સાથે સાચું/સચોટ મૃત્યુ પ્રમાણપત્ર બહાર પાડવું એ પણ વ્યાપક જાહેર હિતમાં છે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે કોવિડ-૧૯ના કારણે થયેલા મૃત્યુનું કારણ દર્શાવતું મૃત્યુ પ્રમાણપત્ર જારી કરવાની પ્રક્રિયાને સરળ બનાવવાની જરૂર છે.

જ. શ્રી ઉપાધ્યાય દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતોને સ્વીકારતી વખતે, વિદ્વાન

વરિષ્ઠ વકીલ, શ્રી ગૌરવ કુમાર બંસલ, જે વ્યક્તિગત રીતે પક્ષકાર તરીકે હાજર થયા છે, તેમણે વધુમાં રજૂઆત કરી છે કે ભારત સંઘ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલા જવાબી સોગંદનામામાં, જે પરિવારોના સભ્યો કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામ્યા છે તેમને વળતરની રકમ ચૂકવવાનો ઇનકાર કરવાનો એક આધાર એ છે કે કોવિડ-૧૯ એક સતત આપત્તિ છે જેની કલ્પના ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ના કાયદા સમયે વિધાનસભા દ્વારા કરવામાં આવી ન હતી અને તેથી ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ની જોગવાઈઓનો અલગ રીતે અમલ કરવો પડશે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે ભારત સંઘ વતી "આપત્તિ" શબ્દની રજૂઆત, જેની કલ્પના ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ લાગુ કરતી વખતે કરવામાં આવી હતી, તેમાં વ્યાપકપણે એવી આપત્તિઓ હતી જે કોઈ પણ આપત્તિ અથવા આફતને પરિણામે થાય છે જે એક સમયે થાય છે અથવા અમુક સમય માટે સમયાંતરે થોડી ઘટનાઓ બને છે, તેથી કોવિડ-૧૯ની પ્રકૃતિને ધ્યાનમાં રાખીને, કોવિડ-૧૯ આપત્તિને વિધાનસભા દ્વારા ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ લાગુ કરતી વખતે "આપત્તિ" શબ્દથી અલગ રીતે વર્તવી જોઈએ. ઉપરોક્ત માટે, એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે એકવાર કોવિડ-૧૯ને "સૂચિત આપત્તિ/આપત્તિ" તરીકે જાહેર કરવામાં આવે અને અન્યથા પણ ડીએમએ ૨૦૦૫ની કલમ ૨ (ડી) મુજબ, કોવિડ-૧૯ રોગચાળો એક "આપત્તિ" છે અને તેથી ડીએમએ ૨૦૦૫ની કલમ ૧૨ સહિત તમામ જોગવાઈઓ લાગુ થશે અને અમલમાં આવશે.

૪.૧ એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે તાજેતરમાં ૪ વર્ષ ૨૦૧૯માં ભારત

સરકારે રાષ્ટ્રીય આપત્તિ વ્યવસ્થાપન યોજના ૨૦૧૯ (એન. ડી. એમ. પી. ૨૦૧૯) બહાર પાડી છે, જેમાં બે પ્રકારની આપત્તિઓને વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવી છે, એટલે કે, (૧) કુદરતી જોખમો અને (૨) માનવસર્જિત આપત્તિઓ. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે એન. ડી. એમ. પી.-૨૦૧૯એ તેના કુદરતી જોખમોને વધુ વર્ગીકૃત કર્યા છે અને જૈવિક કુદરતી જોખમોને "આપત્તિ" તરીકે સામેલ કરવામાં આવ્યા છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે કોવિડ-૧૯ એક જૈવિક આપત્તિ હોવાથી તે ડીએમએ ૨૦૦૫ની કલમ ૨ (ડી) ના કાર્યક્ષેત્રમાં આવે છે અને તેથી ડીએમએ ૨૦૦૫ હેઠળ "આપત્તિ" છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે કોવિડ-૧૯ એ આપત્તિ નથી તે નકારવામાં કોઈ તથ્ય નથી અને તેને સ્વીકારી શકાય નહીં કારણ કે કેન્દ્ર સરકારે પણ ૧૪.૦૩.૨૦૨૦ પર કોવિડ-૧૯ ને "સૂચિત આપત્તિ" તરીકે ગણવાનો નિર્ણય લીધો હતો.

૪.૨ એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે કોવિડ-૧૯ રોગચાળા પછી તૈયાર કરવામાં આવેલ ૧૫મા નાણાં પંચનો અહેવાલ પણ સૂચવે છે કે કેન્દ્ર સરકારે હંમેશા કોવિડ-૧૯ને ડીએમએ ૨૦૦૫ની કલમ ૨ (ડી) માં ઉલ્લેખિત "આપત્તિ" તરીકે ગણ્યો છે. તેથી એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે ભારત સંઘ વતી રજૂ કરાયેલ નિવેદન કે કોવિડ-૧૯ એ તે પ્રકારની આપત્તિ નથી જેની કલ્પના વિધાનસભાએ ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ લાગુ કરતી વખતે કરી હતી.

૪.૩ હવે જ્યાં સુધી કલમ ૧૨ (i) થી (iii) માં આપેલા ઉદાહરણોને વાંચતી વખતે કલમ ૧૨માં વપરાયેલ શબ્દ "રહેશે" ને "મે" તરીકે વાંચવો પડશે તેવું ભારત સંઘ વતી લેવામાં આવેલું વલણ છે, ત્યાં સુધી એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે સંસદે ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ની કલમ ૧૨માં બે વાર "રહેશે" શબ્દનો ઉપયોગ કર્યો છે, જે સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે રાષ્ટ્રીય આપત્તિ વ્યવસ્થાપન સત્તામંડળ (એન. ડી. એમ. એ.) માત્ર રાહતના લઘુત્તમ ધોરણો માટે માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરવા માટે બંધાયેલ નથી, પરંતુ આવી રાહતમાં જાનહાનિને કારણે સહાયની જોગવાઈઓ હોવી આવશ્યક છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે વધુમાં, ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ની કલમ ૧૨માં "રહેશે" શબ્દનો ઉપયોગ સ્પષ્ટપણે વિધાનસભાના ઇરાદાને સૂચવે છે કે ઉપરોક્ત જોગવાઈ ફરજિયાત છે અને આ રીતે કેન્દ્ર સરકાર/એન. ડી. એમ. એ. ની વૈધાનિક ફરજ છે કે તેઓ રાહત કામગીરીમાં તેમની સેવાઓ પૂરી પાડતી વખતે અથવા જ્યારે તેઓ કોવિડ-૧૯ રોગચાળાનો સામનો કરવા માટે સજ્જતા પ્રવૃત્તિઓ સાથે સંકળાયેલા હતા ત્યારે કોવિડ-૧૯ વાયરસને કારણે મૃત્યુ પામેલા વ્યક્તિઓના પરિવારના સભ્યોને અનુગ્રહ વળતર આપતી માર્ગદર્શિકા જારી કરે.

૪.૪ એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે ભારત સરકાર, ગૃહ મંત્રાલયે પણ તેના તારીખના ૮.૪.૨૦૧૫ પત્ર દ્વારા એસ. ડી. આર. એફ./એન. ડી. આર. એફ. પાસેથી સહાયના ધોરણોની વસ્તુઓની સુધારેલી સૂચિ પણ બહાર પાડી છે જેમાં સ્પષ્ટપણે ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે કે ૩. મૃતક વ્યક્તિઓના પરિવારોને સહાય

પેટે ૪ લાખ રૂપિયા આપવામાં આવશે.તે રજૂ કરવામાં આવે છે કે તેથી કલમ ૧૨ માં વિધાનસભા દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાતા શબ્દ "રહેશે" ને તેનો શાબ્દિક અર્થ આપવો આવશ્યક છે સિવાય કે સંદર્ભમાં અન્યથા જરૂરી હોય.

૪.૫ વિદ્વાન વકીલ શ્રી ગૌરવ કુમાર બંસલ દ્વારા વધુમાં રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે એક રોગ માટે અનુગ્રહ રકમ આપવી અને અન્ય રોગથી પીડાતી વ્યક્તિઓને તેનો ઇનકાર કરવો એ અન્યાયી અને દ્વેષપૂર્ણ ભેદભાવ પેદા કરશે અને તેને મંજૂરી આપી શકાતી નથી, ખાસ કરીને જ્યારે ગૃહ મંત્રાલય અથવા કેન્દ્ર સરકારે પોતે કોવિડ-૧૯ને ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ હેઠળ "સૂચિત આપત્તિ" તરીકે સૂચિત કર્યું હોય.

એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે એક આપત્તિ (જેમ કે ભૂકંપ, પૂર, ચક્રવાત વગેરે) માટે સહાય આપવાની સાથે અન્ય આપત્તિ (જેમ કે કોવિડ-૧૯) ને નકારી કાઢવાથી માત્ર અન્યાય અને ભેદભાવ પેદા થશે નહીં, પરંતુ તે પરિવારો પર પણ અનુચિત મુશ્કેલી ઊભી થશે જેમણે કોવિડ-૧૯ વાયરસને કારણે તેમના પ્રિયજનો ગુમાવ્યા છે.

૪.૬ જ્યાં સુધી કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા તમામ લોકોના પરિવારોને વળતરની જોગવાઈ કરતી વખતે ભારત સરકાર વતી નાણાકીય પરવડે તેવી વિનંતી કરવાની વાત છે, ત્યાં સુધી બિહાર, કર્ણાટક, દિલ્હી જેવા કેટલાક રાજ્યો

એવા છે કે જેઓ કોવિડ-૧૯ રોગચાળાને કારણે જેમના સભ્યો મૃત્યુ પામ્યા હોય તેવા પરિવારોને વળતરના રૂપમાં એક વખતનું વળતર ચૂકવી રહ્યા છે.

૪.૭ વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે ભારતના બંધારણની અનુસૂચિ VII ની સમવર્તી સૂચિની આઈટમ નંબર ૨૩ સામાજિક સુરક્ષા અને સામાજિક વીમા સાથે સંબંધિત છે અને આ વસ્તુના આધારે જ સંસદે DMA ૨૦૦૫નો કાયદો ઘડ્યો હતો. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે આપત્તિઓથી અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિઓ અને પરિવારોને સામાજિક સુરક્ષા અને સામાજિક વીમો પૂરો પાડવો એ ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ના કાયદાનો પાયો છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે, તેથી કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા લોકોના પરિવારોને સહાયની રકમ આપવાનો ઇનકાર કરવો એ માત્ર તે જ આધારસ્તંભ પર અસર કરશે જેના પર ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ ઊભું છે, પરંતુ તે ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ના સંપૂર્ણ હેતુને પણ નિષ્ફળ બનાવશે. એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે કોવિડ-૧૯ રોગચાળાને કારણે, લાખો પરિવારોએ માત્ર તેમના નજીકના અને પ્રિયને જ ગુમાવ્યા નથી, પરંતુ એકમાત્ર રોજી કમાવનાર પણ ગુમાવ્યો છે, જે વ્યક્તિઓની શ્રેણી એટલે કે નાના બાળકોથી માંડીને વૃદ્ધ વ્યક્તિઓનો ઉછેર કરી રહ્યો હતો. એવું કહેવામાં આવે છે કે એકમાત્ર કમાણી કરનાર ગુમાવવાને કારણે લાખો પરિવારો સંપૂર્ણપણે બરબાદ અને નાશ પામ્યા છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે "કોરોના ચોક્કા" તરીકે કામ કરતી વખતે પોતાનો જીવ ગુમાવનારા "જરૂરિયાતમંદો અને અગ્ર હરોળના કામદારોના પરિવારોને" ડીએમએ ૨૦૦૫ની કલમ ૧૨ (iii) હેઠળ

"સૌથી નીચલા સ્તર" માટે આપવામાં આવેલ સન્માનજનક અને વાજબી એક વખતનું વળતર માત્ર તેમને સામાજિક સુરક્ષાની ભાવના જ નહીં, પરંતુ ડીએમએ ૨૦૦૫ની ભાવના પણ પૂરી કરશે.

૪.૮ એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે નાણાં પંચે પણ તેના પંદરમામા નાણાં પંચના અહેવાલમાં પોઈન્ટ નંબર ૮.૧૩૨ અને ૮.૧૩૩ પર ભારત સરકારને ભારતમાં આપત્તિ સંબંધિત મૃત્યુ માટે રાષ્ટ્રીય વીમા યોજના શરૂ કરવાનું સૂચન કર્યું છે જે માત્ર સામાજિક સુરક્ષા યોજના તરીકે જ કામ કરી શકશે નહીં પરંતુ સરકાર પર વહીવટી બોજ પણ વધારશે નહીં.

૫. દરમિયાનગીરી કરનારાઓ વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી સુમીર સોધીએ રજૂઆત કરી છે કે દરેક વ્યક્તિને જીવનની લઘુત્તમ સુવિધાઓ પૂરી પાડવામાં આવે અને જ્યાં સુધી લોકશાહી રીતે શક્ય હોય ત્યાં સુધી આવક અને ભૌતિક સંસાધનોની સમાનતા હોય તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે પગલાં લેવાની સરકારની બંધારણીય જવાબદારી છે.એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે ભારતના બંધારણની પ્રસ્તાવના ભારતને "સમાજવાદી" દેશ તરીકે જાહેર કરે છે અને આ શબ્દ પોતે જ સરકારની સામાજિક કલ્યાણની જવાબદારીઓના અસ્તિત્વનો નોંધપાત્ર પુરાવો આપે છે.એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે ભારતના બંધારણની કલમ ૩૯એ સરકાર પર તેની નીતિઓ એવી રીતે ઘડવાની ફરજ મૂકે છે કે જેથી નાગરિકોને આજીવિકાના પર્યાપ્ત સાધનોનો સમાન અધિકાર મળે.એવું રજૂ

કરવામાં આવે છે કે પરિવારના સભ્યની ખોટ ઘટાડવા માટે કોઈ રકમ પૂરતી નહીં હોય, પરંતુ તેમ છતાં સરકાર તેની સામાજિક જવાબદારી તરીકે કોવિડ-૧૯ રોગચાળાને કારણે મૃત્યુ પામેલા લોકોના પરિવારોને વળતર આપવા માટે એક રાષ્ટ્રીય યોજના ઘડશે જેથી તેઓ બધા ગૌરવપૂર્ણ જીવન જીવી શકે અને તેમની મૂળભૂત જરૂરિયાતો પૂરી કરી શકે.

પ.૧ ચરણલાલ સાહુ વિરુદ્ધ ભારત સંઘ, (૧૯૯૦) ૧ એસ. સી. સી. ૬૧૩ (લોકપ્રિય રીતે "ભોપાલ ગેસ લીક ડિઝાસ્ટર કેસ" તરીકે ઓળખાય છે) ના કેસમાં આ અદાલતના નિર્ણયને આધારે રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે ઉપરોક્ત કેસમાં એવું માનવામાં આવે છે કે સરકાર પાસે અપંગ વ્યક્તિઓ પર વાલીપણાની સાર્વભૌમ સત્તા છે અને તેમનું રક્ષણ કરવું તેની ફરજ છે. સમતા વિરુદ્ધ એ. પી. રાજ્ય, (૧૯૯૭) ૮ એસ. સી. સી. ૧૯૧ (પેરા ૭૨) ના કેસમાં પણ રિલાયન્સને આ અદાલતના નિર્ણય પર મૂકવામાં આવ્યું છે.

પ.૨ દરમિયાનગીરી કરનારાઓ વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી સોધી દ્વારા આગળ રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે સરકારને નાણાકીય અવરોધ અથવા અસમર્થતાનો દાવો કરીને તેની બંધારણીય ફરજમાંથી ત્યાગ કરવાની મંજૂરી આપી શકાતી નથી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા તમામ મૃત વ્યક્તિઓને વળતરની ચૂકવણી તેમની નાણાકીય પરવડે તેવી કિંમતની બહાર છે એવી સરકારની રજૂઆતને છટકી જવાના આધાર

તરીકે મંજૂરી આપી શકાતી નથી.એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે જો સરકારને તેની બંધારણીય ફરજમાંથી છટકી જવા માટેના આધાર તરીકે રાજકોષીય અસમર્થતાનો દાવો કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવે, તો તે એક ખતરનાક દાખલો બેસાડશે અને જ્યારે પણ સરકાર તંગ સ્થિતિમાં હશે, ત્યારે તે રાહત પ્રદાન કરવાથી પોતાને બચાવવા માટે રાજકોષીય અસમર્થતાના કવચ પાછળ છુપાઈને કાયદા હેઠળની ફરજોની કાયદેસર અવગણના કરી શકે છે.

૫.૩ એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કેજ્યારે આપણા દેશમાં કોવિડ-૧૯ વાયરસ ઝડપથી ફેલાવવાનું શરૂ થયું, ત્યારે ભારત સંઘે ૧૪.૦૩.૨૦૨૦ તારીખના પત્ર દ્વારા DMA ૨૦૦૫ હેઠળ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવા માટે "કોવિડ-૧૯" ને રોગચાળા તરીકે સક્રિયપણે સૂચિત કર્યું હતું.એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે હવે જ્યારે ડીએમએ ૨૦૦૫ હેઠળ જાનહાનિ ઘટાડવાની જવાબદારી ઊભી થાય છે, ત્યારે સરકાર તેની જવાબદારીથી દૂર રહે છે અને જે લોકોએ તેમના પ્રિયજનો ગુમાવ્યા છે તેમને વળતર આપવાની તેની ફરજમાંથી છટકી જવાનો પ્રયાસ કરી રહી છે.એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે એસ. ડી. આર. એફ. તરફથી સહાયની વસ્તુઓ અને ધોરણોની સુધારેલી સૂચિમાં ૧૪.૦૩.૨૦૨૦ તારીખના પત્ર દ્વારા, ભારત સરકારે અનુગ્રહ વળતરની કલમ પાછી ખેંચી લીધી છે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ની કલમ ૧૨ સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે એન. ડી. એમ. એ. આપત્તિથી અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિઓને રાહત આપવાના લઘુત્તમ ધોરણો માટે માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ

કરશે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ની કલમ ૧૨ (ii) અને કલમ ૧૨ (iii) પર વિશેષ ભાર મૂકવો જોઈએ.

૫.૪ એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે ઉપરોક્ત ઉપાડ એક વિસંગતતામાં પરિણમી છે જેમાં કોઈ વાજબી તર્ક નથી.વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે વળતર અંગે એક સમાન નીતિ હોવી જોઈએ.એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે હાલમાં જુદા જુદા રાજ્યો મૃત વ્યક્તિઓના પરિવારોને વળતરની જુદી જુદી રકમ ચૂકવી રહ્યા છે.એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે બિહાર રાજ્યએ જાહેરાત કરી છે કે તે રૂ. કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુના કિસ્સામાં ૪ લાખનું વળતર; મધ્ય પ્રદેશ રાજ્યએ જાહેરાત કરી છે કે રૂ. ૧ લાખ આપવામાં આવશે અને દિલ્હી સરકારે તાજેતરમાં જાહેરાત કરી છે કે કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુના કિસ્સામાં વળતરની રકમ રૂ. ૫૦, ૦૦૦/- છે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા નાણાકીય વળતર પાછું ખેંચવાના ખોટા અને ગેરકાયદેસર કૃત્યને કારણે જ આવી વિસંગતતા સર્જાઈ છે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે કોવિડ-૧૯ રોગચાળાને કારણે મૃત્યુ પામેલા લોકોના પરિવારના સભ્યોને આપવામાં આવતા લાભોમાં કોઈ ભેદભાવ ન હોઈ શકે.

૬. વર્તમાન અરજીઓનો વિરોધ કરતી વખતે, વિદ્વાન સોલિસિટર જનરલ શ્રી તુષાર મહેતાએ રજૂઆત કરી છે કે ભારત સંઘ વતી એવું નથી કે કોવિડ-૧૯ એ "સૂચિત આપત્તિ/આપત્તિ" નથી.એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે તે પણ

વિવાદમાં નથી કે ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ની જોગવાઈઓ કોવિડ-૧૯ રોગચાળાના સંદર્ભમાં લાગુ થશે.તે રજૂ કરવામાં આવે છે કે જેમ કે વિવિધ માર્ગદર્શિકા/એસ. ઓ. પી. જારી કરવામાં આવે છે અને ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ ની જોગવાઈઓ હેઠળ પગલાં લેવામાં આવે છે.વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે કેન્દ્ર સરકાર પણ નાણાકીય અવરોધનો સામનો કરી રહી નથી અને/અથવા નાણાકીય પરવડે તેવી વિનંતી કરી રહી નથી.એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે આ મુદ્દો રાજકોષીય પરવડે તેવો નથી, પરંતુ રાજકોષીય અને રાષ્ટ્રના અન્ય તમામ સંસાધનોના સૌથી તર્કસંગત, ન્યાયી અને મહત્તમ ઉપયોગનો છે.તે રજૂ કરવામાં આવે છે કે પ્રશ્ન પ્રાથમિકતાઓનો છે અને નાણાકીય અવરોધનો સામનો કરવાનો નથી.એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે સરકાર નાણાકીય અવરોધોને કારણે એક્સ ગ્રેશિયા ચુકવણીની મંજૂરીનો વિરોધ કરી રહી છે તેનો ખોટો અર્થઘટન ન થઈ શકે.

૬.૧ એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે ભારત સંઘ વતી દાખલ કરવામાં આવેલા વિગતવાર અને વ્યાપક સોગંદનામામાં જણાવ્યા મુજબ, કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા ડીએમએ ૨૦૦૫ હેઠળ મહત્વપૂર્ણ પગલાં લેવામાં આવ્યા છે, તેમજ કોવિડ-૧૯ રોગચાળા સામે રાષ્ટ્રની પ્રતિક્રિયા તરીકે ખાસ પગલાં લેવામાં આવ્યા છે, જેમાં વધુ વ્યાપક, બહુ-આયામી, બહુ-ક્ષેત્રીય, સમગ્ર સમાજ અને સમગ્ર સરકાર છે, જ્યારે તે જ સમયે કોવિડ-૧૯ વાયરસની વિકસતી પ્રકૃતિને અનુરૂપ ગતિશીલ અભિગમ અપનાવવામાં આવ્યો છે.

૬.૨ એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે ભારત સંઘ દ્વારા કોવિડ-૧૯ સામે રાષ્ટ્રની પ્રતિક્રિયાની વ્યૂહરચના ઘડવા માટે વિવિધ પગલાં લેવામાં આવ્યા છે, જે સમગ્ર વિશ્વમાં જીવનકાળમાં એકવાર આવતી મહામારી છે, જેમાં માત્ર એન. ડી. આર. એફ. અને એસ. ડી. આર. એફ. ના ભંડોળનો જ નહીં, પરંતુ ભારતના એકત્રિત ભંડોળનો પણ નિષ્ણાતોની સલાહ મુજબ ઉપયોગ કરવામાં આવી રહ્યો છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે ખૂબ જ ટૂંકા ગાળામાં સમગ્ર આરોગ્ય માળખાગત સુવિધાઓ, સજ્જતા, રાહત, પુનઃસ્થાપન, શમન અને પુનર્નિર્માણ માટે ચોક્કસ પગલાં લેવામાં આવ્યા છે, જેમાં અન્ય બાબતોનો સમાવેશ થાય છે:

- એ) પરીક્ષણ, ટ્રેસિંગ, સારવાર અને ક્વૉરેન્ટાઇન સુવિધાઓ;
- બી) હોસ્પિટલ સુવિધાઓ, ઓક્સિજનયુક્ત પથારી, વેન્ટિલેટર્સ, આઈસીયુ સુવિધાઓ વગેરેમાં વધારો કરવો.;
- સી) આરોગ્ય કાર્યબળ અને તેમના વીમામાં વધારો;
- ડી) ઓક્સિજન અને અન્ય આવશ્યક દવાઓનું સંવર્ધન, ફાળવણી, પુરવઠો અને પરિવહન;
- ઈ) લાભાર્થીઓની વિશ્વની સૌથી મોટી લાયક વસ્તીમાંથી એકને ઝડપથી આવરી લેવા માટે રસીકરણનું સંશોધન, વિકાસ, ઉત્પાદનમાં વધારો અને વહીવટ;

એફ) નબળા જૂથોને ખાદ્ય સુરક્ષા સુનિશ્ચિત કરવી;

છ) બહુપક્ષીય અભિગમ દ્વારા મોટા પાયે આર્થિક વિક્ષેપોની પ્રતિકૂળ અસરને ઓછી કરવી; અને

જ) કોવિડ-૧૯ના કારણે અનાથ થયેલા બાળકોનું પુનર્વસન, રક્ષણ અને શિક્ષણ.

૬.૩ એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે વિવિધ આપત્તિઓની વિવિધ અસરો/અસરો હોય છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે કોવિડ-૧૯ રોગચાળાની પ્રકૃતિ અને તેની અસરો/અસરોને ધ્યાનમાં રાખીને, પૂરી પાડવામાં આવેલી માર્ગદર્શિકા/રાહત, ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ લાગુ કરતી વખતે વિધાનસભા દ્વારા વિચારવામાં આવેલી આપત્તિઓથી અલગ હોવી જોઈએ. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે "આપત્તિ" માં મૂળરૂપે એક વખતની ઘટના છે અથવા તે જ પૂર, ભૂકંપ, ચક્રવાત જેવા થોડા સમય માટે વારંવાર થાય છે, વિવિધ પ્રકારના "રાહત માટેના વચગાળાના પગલાં" પૂરા પાડવામાં આવે છે, કારણ કે સામાન્ય રીતે આવી આપત્તિઓનો સામનો કરવો મુશ્કેલ નથી જેમાં રોજિંદા ખર્ચ, રોજિંદા દેખરેખ, પ્રાથમિકતાઓમાં રોજિંદા ફેરફાર અને તેનો સામનો કરવા માટેની પદ્ધતિઓ અને પદ્ધતિઓમાં રોજિંદા ફેરફારની જરૂર નથી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે વર્તમાન સંદર્ભમાં ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ની કલમ ૧૨નો અવકાશ અને વ્યાપ નક્કી કરતી વખતે આ જ તફાવત સુસંગત છે.

૬.૪ એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે તે હંમેશા ઈચ્છનીય છે કે ભૂકંપ, પૂર, ચક્રવાત વગેરે જેવી કોઈપણ પ્રકારની આપત્તિ, દરેક મૃતકને વળતરની ચુકવણી કલમ ૧૨ હેઠળ ધ્યાનમાં લેવામાં આવેલી માર્ગદર્શિકાના સ્વરૂપમાં નક્કી કરવામાં આવે.જો કે, જ્યારે આપત્તિ માત્ર ચાલુ આપત્તિ જ નહીં પરંતુ સરકારી ખર્ચ, જાહેર ખજાનામાંથી ખર્ચ, દૈનિક ધોરણે આપત્તિ પર દેખરેખ અને ઉપલબ્ધ શ્રેષ્ઠ, સતત બદલાતી અને આધુનિક સુવિધાઓ સાથે વ્યક્તિઓની સારવારની જરૂર હોય, ત્યારે કલમ ૧૨ હેઠળ "રાહતના લઘુતમ ધોરણો" ની વિભાવનાઓ અલગ હશે.ચાલુ મહામારી જેવી સ્થિતિમાં, કેન્દ્ર સરકારે આપત્તિથી પીડાતી વસ્તીને ધ્યાનમાં રાખીને, પોતાની દ્રષ્ટિને વિસ્તૃત કરીને, બહુપક્ષીય અભિગમ પ્રદાન કરીને અને નાગરિકોના જીવન, આરોગ્ય અને સલામતીને સર્વોચ્ચ પ્રાથમિકતા આપીને એક અલગ "રાહતના લઘુતમ ધોરણો" પૂરા પાડવા પડશે, જેના માટે દૈનિક ધોરણે ખર્ચની જરૂર છે.

૬.૫ એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે કેન્દ્ર સરકારે કલમ ૧૨ હેઠળ "રાહતના લઘુતમ ધોરણો" દ્વારા આરોગ્ય, માળખાગત સુવિધાઓમાં વધારો કરીને, દરેક નાગરિકને ખાદ્ય સલામતી સુનિશ્ચિત કરીને (કારણ કે વર્તમાન આપત્તિમાં ઘણા લોકડાઉનની જરૂર હતી જેના પરિણામે કમાણીમાં નુકસાન થયું હતું), જેઓ કોવિડ ચેપગ્રસ્ત દર્દીઓની સીધી નજીક રહીને રોગચાળાનો સામનો કરી રહ્યા હતા તેમને વીમા કવચ વગેરે જેવા નોંધપાત્ર અને ઝડપી પગલાં પૂરા પાડવા માટે

પહેલેથી જ ઘણા પગલાં લીધાં છે.

૬.૬ એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે કોવિડ-૧૯ એક નવીન વાયરસ અને રોગ તરીકે આવ્યો છે જેના પરિણામે સમગ્ર વિશ્વ માટે રોગચાળો ફાટી નીકળ્યો છે. સમગ્ર વિશ્વએ આ ઘટનાનો સામનો અલગ-અલગ તીવ્રતા, પરિવર્તન અને તરંગો સાથે કર્યો છે, જે જીવન, આરોગ્ય સંભાળ પ્રણાલીઓ, આજીવિકા, સુવિધાઓની પહોંચ પર અસર કરે છે.

સ્વતંત્રતા વગેરે, તેને તમામ દેશોને અસર કરતો વૈશ્વિક જાહેર આરોગ્ય પડકાર બનાવે છે. એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે તેથી કેન્દ્ર સરકારે વાયરસની વિકસતી પ્રકૃતિને અનુરૂપ રાષ્ટ્રની પ્રતિક્રિયાને અનુરૂપ બનાવવા માટે રાષ્ટ્રીય યોજના સાથે બહુ-આયામી, બહુ-ક્ષેત્રીય, સમગ્ર સમાજ અને સંપૂર્ણ સરકારી અભિગમ અપનાવ્યો છે. એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે ભારત સરકારે ડીએમએ ૨૦૦૫નો અમલ કરતી વખતે આપત્તિના અભૂતપૂર્વ સ્વરૂપને ધ્યાનમાં રાખીને એક અલગ અભિગમ અપનાવ્યો છે, જ્યારે વ્યક્તિગત રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને તેમની ચોક્કસ જરૂરિયાતો અનુસાર ટેકો આપ્યો છે. એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે રોગચાળાની પરિસ્થિતિ સામે લડવા માટે આવા સમર્થનમાં ટૂંકા સમયમાં આરોગ્ય માળખાગત સુવિધાઓ વધારવાનો સમાવેશ થાય છે, જેમાં એક તરફ મોટા પાયે પરીક્ષણ, સારવાર અને ક્વૉરૅન્ટાઈન સુવિધાઓનો સમાવેશ થાય છે, અને બીજી તરફ હોસ્પિટલ સુવિધાઓ વધારવાનો સમાવેશ થાય છે, જેમાં ઓક્સિજનયુક્ત પથારી, વેન્ટિલેટર્સ અને આઈ. સી. યુ. સુવિધાઓનો સમાવેશ

થાય છે, જેમાં માત્ર એન. ડી. આર. એફ. નું ભંડોળ જ નહીં પરંતુ ભારતના એકત્રિત ભંડોળમાંથી પણ ખર્ચ કરવામાં આવે છે.એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે આ એક ચાલુ પ્રયાસ છે, જેને કોવિડ-૧૯ની સતત લહેરોના જવાબમાં વધારવો પડશે અને વધારવામાં આવી રહ્યો છે.એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે રોગચાળા દરમિયાન આરોગ્ય માળખામાં મોટા પાયે વધારો થયો છે જે નીચે મુજબ છે:

આરોગ્ય સુવિધાઓના પ્રકાર	આધારરેખા	હાલની સ્થિતિ	ગણોની સંખ્યા વધારો
શ્રેણી I:સમર્પિત કોવિડ હોસ્પિટલો	૧૬.૩	૪,૦૯૬	૨૫-ગણો વધારો
વર્ગ II:સમર્પિત કોવિડ આરોગ્ય કેન્દ્રો	૦	૭,૯૨૯	નવી માળખાગત સુવિધાઓ
શ્રેણી III:સમર્પિત કોવિડ સંભાળ કેન્દ્રો	૦	૯,૯૫૪	નવી માળખાગત સુવિધાઓ
ઓક્સિજન સપોર્ટેડ બેડ	૫૦,૫૮૩	૩,૮૧,૭૫૮	૭.૫-ગણો વધારો
કુલ આઈસોલેશન બેડ (આઈસીયુ સિવાય)	૪૧,૦૦૦	૧૭,૧૭,૨૨૭	૪૨-ગણો વધારો
કુલ આઈસીયુ પથારી	૨,૫૦૦	૧,૧૩,૦૩૫	૪૫-ગણો વધારો
અલગ રેલવે કોચ	૦	૫,૬૦૧	
આરોગ્ય કાર્યબળનું સંગઠન			
૧૫૦, ૦૦૦ થી વધુ આરોગ્ય કર્મચારીઓ (૭,૦૨૪ એમ. ઓ., ૩,૬૮૦ નિષ્ણાતો, ૩૫,૯૯૬ સ્ટાફ નર્સો, ૧૮,૬૪૯ એન. એચ. ડબલ્યુ., <આઈ. ડી. ૧> સામુદાયિક સ્વયંસેવકો, માન્યતા પ્રાપ્ત સામાજિક આરોગ્ય કાર્યકર્તા (આશા) અને આશા સુવિધા આપનારાઓ, ૪૮,૪૫૩ અન્ય સહાયક કર્મચારીઓ) કાર્યરત છે.			
આરોગ્ય કામદારો માટે વીમા કવચ			
કોવિડ-૧૯ સામે લડતા આશા કાર્યકર્તાઓ સહિત ૨૨.૧૨ લાખ આરોગ્ય કર્મચારીઓને વીમા કવચ.			
પરીક્ષણ ક્ષમતામાં વધારો			
૨,૬૨૧ પરીક્ષણ પ્રયોગશાળાઓ (૧,૨૬૬ સરકારી અને ૧,૩૫૫ ખાનગી) - પરીક્ષણ ક્ષમતામાં અસાધારણ વધારો:૩૦,૦૦૦ એપ્રિલ '૨૦માં પરીક્ષણો/દિવસની સંખ્યા વધીને ૨૨ લાખ પરીક્ષણો/દિવસની ઊંચાઈએ પહોંચી			

હતી. સંચિત-કોવિડ-૧૯ માટે ૩૬.૧ કરોડથી વધુ પરીક્ષણો કરવામાં આવ્યા.
સર્વેલન્સમાં વધારો
- પ્રવેશ/બહાર નીકળવાના તમામ બંદરો પર સ્ક્રિનિંગ, રાજ્ય/જિલ્લા ઝડપી પ્રતિસાદ ટીમો. - અગ્ર હરોળના આરોગ્ય કર્મચારીઓના વ્યાપક નેટવર્ક દ્વારા સંપર્ક ટ્રેસિંગ. - વલણોના અંદાજ અને દેખરેખ માટે રાજ્ય/શહેર-વિશિષ્ટ સેરો-સર્વેલન્સ અભ્યાસ.

૬.૭ એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે કોવિડ-૧૯ રોગચાળાની વિશિષ્ટ પ્રકૃતિને કારણે, "રાહતના લઘુત્તમ ધોરણો" પર સ્ટ્રેટ જેકેટ માર્ગદર્શિકા અને પથ્થર સૂત્રમાં કાસ્ટ ન બનાવવાની સલાહ આપવામાં આવી હતી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે સત્તાવાળાઓને સતત બદલાતી પરિસ્થિતિઓનો શ્રેષ્ઠ રીતે સામનો કરવા માટે સક્ષમ બનાવવા માટે, રાષ્ટ્રના તમામ નાણાકીય, માનવીય, માળખાગત અને તમામ સંસાધનોનો તર્કસંગત, વિવેકપૂર્ણ રીતે ઉપયોગ કરીને અને ભવિષ્યની આકસ્મિકતાઓને ધ્યાનમાં રાખીને, કારણ કે વિશ્વને ખબર નથી કે ભવિષ્યમાં આ રોગચાળો કેવી રીતે આકાર લેશે, ભારત સંઘે વિવિધ મંત્રાલયો/વિભાગો દ્વારા સતત બદલાતી જરૂરિયાતોને આધારે રાહત (ઓ) પ્રદાન કરવા માટે સભાન નીતિ નિર્ણય લીધો છે અને આવા પગલાંઓનું સંકલન અને દેખરેખ રાષ્ટ્રીય કાર્યકારી સમિતિ દ્વારા કરવામાં આવે છે, જેમ કે સામાન્ય રીતે આપત્તિ વ્યવસ્થાપન અધિનિયમ, ૨૦૦૫ અને કલમ હેઠળ વિચારણા કરવામાં આવી છે. ખાસ કરીને ૧૦.

એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે ભારત સંઘ/એન. ડી. એમ. એ. દ્વારા નીચેના

પગલાં લેવામાં આવ્યા છે:

(૧) કોવિડ-૧૯નો સામનો કરવા માટે રાષ્ટ્રીય આરોગ્ય મિશન હેઠળ નિયમિત ભંડોળ પૂરું પાડવામાં આવ્યું છે.

(૨) રાજ્ય સરકારોના પ્રયાસોને પૂરક બનાવવા માટે કેન્દ્ર સરકારે ૧૪મી માર્ચ ૨૦૨૦ના રોજ એક વખતની વિશેષ વ્યવસ્થા દ્વારા એસ. ડી. આર. એફ. હેઠળ નિયંત્રણના પગલાં માટે મર્યાદિત સહાય પૂરી પાડવાના હેતુથી કોવિડ-૧૯ને "સૂચિત આપત્તિ" તરીકે ગણવાનો નિર્ણય લીધો હતો.

(i) નમૂના સંગ્રહ અને તપાસ માટે ક્વૉરેન્ટાઇન માટેના પગલાં.

(૨. કોવિડ-૧૯ સામે લડવા માટે આવશ્યક ઉપકરણો/પ્રયોગશાળાઓની ખરીદી.

(૩) વિસ્થાપિત શ્રમિકોની સમસ્યાઓનું સમાધાન કરવા માટે કેન્દ્ર સરકારે ૨૮ માર્ચ, ૨૦૨૦ના રોજ એસ. ડી. આર. એફ. નો ઉપયોગ રાહત શિબિરો સ્થાપવા અને વિસ્થાપિત શ્રમિકો અને અન્ય ફસાયેલા લોકોને ભોજન, પાણી વગેરે પ્રદાન કરવા માટે કરવાની મંજૂરી આપી હતી.

(iv) ૨૩ સપ્ટેમ્બર, ૨૦૨૦ના રોજ કેન્દ્ર સરકારે રાજ્યોમાં કોવિડ-૧૯ના દર્દીઓ માટે ઓક્સિજનના ઉત્પાદન માટે, ઓક્સિજનના પરિવહન માટે પરિવહન સેવાઓને મજબૂત

કરવા અને કન્ટેઈનમેન્ટ ઝોન, કોવિડ-૧૯ સંભાળ કેન્દ્રો સ્થાપવા માટે રાજ્યો દ્વારા એસ. ડી. આર. એફ. ના ઉપયોગને મંજૂરી આપી હતી.

(૫) એસ. ડી. આર. એફ. હેઠળ મંજૂરી આપવામાં આવેલા નિયંત્રણના પગલાં માટે, રાજ્ય સરકારોને નાણાકીય વર્ષ માટે એસ. ડી. આર. એફ. હેઠળ ભંડોળની વાર્ષિક ફાળવણીના મહત્તમ ૩૫ ટકા સુધી ખર્ચ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવી હતી. નાણાકીય વર્ષ ૨૦૨૦-૨૧ દરમિયાન ૩૫ ટકાની ટોચમર્યાદા વધારીને ૫૦ ટકા કરવામાં આવી હતી.

(vi) રાજ્ય સરકારોને એક વખતની વિશેષ વ્યવસ્થા દ્વારા એસ. ડી. આર. એફ. ની તેમની પ્રારંભિક બાકી રકમના ૧૦ ટકા સુધીનો ઉપયોગ કોવિડ-૧૯ના નિયંત્રણના પગલાં માટે કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવી હતી.

(vii) દેશમાં કોવિડ-૧૯ના કેસોમાં તાજેતરના ઉછાળાને ધ્યાનમાં રાખીને, એક વિશેષ વ્યવસ્થા દ્વારા, કેન્દ્ર સરકારે રાજ્યોને નાણાકીય વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ દરમિયાન કોવિડ-૧૯ના નિયંત્રણના પગલાં માટે SDRF ની તેમની વાર્ષિક ફાળવણીના ૫૦ ટકા સુધી ઉપયોગ કરવાની મંજૂરી આપી હતી.

૬.૮ વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે કોવિડ-૧૯ રોગચાળો પણ આર્થિક વિક્ષેપ રહ્યો છે.જો કે, સરકારે તેને ખાસ કરીને સમાજના ગરીબ અને હાંસિયામાં ધકેલાઈ ગયેલા વર્ગો માટે આર્થિક તકલીફનો મુદ્દો બનતા અટકાવવા માટે આકરા પ્રયાસો કર્યા છે.અર્થતંત્ર પરની અસરને ધ્યાનમાં રાખીને, ભારત સરકારે ગરીબ અને નબળા જૂથોનું રક્ષણ કરવા, નાના અને મધ્યમ ઉદ્યોગોને સસ્તી ધિરાણ આપવા અને ઘણા ક્ષેત્રોમાં કરવેરામાં ઘટાડો કરવા માટે ઘણા પેકેજોની જાહેરાત કરી છે.આ પેકેજમાં પ્રધાનમંત્રી ગરીબ કલ્યાણ યોજના (પીએમજીકેવાય) અને પ્રધાનમંત્રી આત્મનિર્ભર સ્વસ્થ ભારત યોજના (પીએમએએનએસબીવાય) દ્વારા જાહેર કરાયેલા લાખો કરોડનો સમાવેશ થાય છે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે આપત્તિની આર્થિક અસરોને પહોંચી વળવા માટે આર્થિક પ્રવૃત્તિઓને ટકાવી રાખવા માટે કેન્દ્ર સરકારે વ્યાજની માફી અને/અથવા લોન ખાતાઓનું પુનર્ગઠન કરવાના હેતુથી બેંકોને જાતે અથવા ભારતીય રિઝર્વ બેંક દ્વારા જારી કરાયેલા નિર્દેશો દ્વારા ઘણી યોજનાઓ લાવવી પડી હતી.આનાથી રાષ્ટ્રની એકંદર અર્થવ્યવસ્થા અને ખાસ કરીને કેન્દ્ર સરકારના ખજાનાને ભારે બોજો પડ્યો છે.જોકે, કેન્દ્ર સરકાર દેશના આરોગ્ય, સલામતી, ખાદ્ય સુરક્ષા અને આર્થિક સ્થિરતા સાથે સમાધાન કર્યા વિના પોતાનું નાણાકીય સંતુલન જાળવવા માટે શ્રેષ્ઠ પ્રયાસો કરી રહી છે.

૬.૯ વધુમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે ભારત સરકારે સૌથી વિશ્વસનીય નિવારક

પગલા તરીકે ભારતના લોકોને રસી આપવાનો પણ નિર્ણય લીધો છે. આ વર્ષના અંત સુધીમાં આ લક્ષ્ય હાંસલ કરવા માટે સરકારે રસીનું ઉત્પાદન, પુરવઠો અને આયાત વધારવા માટે તમામ પગલાં લીધાં છે. ૨૦૨૧-૨૨ માટે વાર્ષિક બજેટમાં ભારત સરકારે રૂ. સામૂહિક રસીકરણ અભિયાન માટે ૩૫,૦૦૦ કરોડ.

૬.૧૦ વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે, નાણાકીય વર્ષ ૨૦૧૮-૧૯, નાણાકીય વર્ષ ૨૦૧૯-૨૦, નાણાકીય વર્ષ ૨૦૨૦-૨૧ અને ૨૦૨૧-૨૨ માટે રાષ્ટ્રીય આરોગ્ય મિશન હેઠળ ભંડોળનું વિમોચન નીચે મુજબ છે:

નાણાકીય વર્ષ (એફ. વાય.)	અંદાજપત્ર અંદાજ (બી. ઈ.)	સુધારેલ અંદાજ (આર. ઈ.)	રિલીઝ કરો
૨૦૧૮-૧૯	૨૫, ૧૫૪.૬૧	૨૬, ૧૧૮.૦૫	૨૬, ૦૨૭.૬૨
૨૦૧૯-૨૦	૨૭, ૮૮૯.૦૦	૨૮, ૭૮૩.૬૦	૨૮, ૧૬૮.૮૧
૨૦૨૦-૨૧	૨૭, ૮૮૯.૦૦	૨૯, ૩૧૬.૭૫	૨૯, ૭૪૭.૮૪
૨૦૨૧-૨૨	૩૧, ૧૦૦.૦૦	એન. એ.	૧, ૬૨૧.૭૦

૬.૧૧ વધુમાં રએવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે નાણાકીય વર્ષ ૨૦૧૯-૨૦ માં ઉપરોક્ત ઉપરાંત રૂ. રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને એન. એચ. એમ. હેઠળ તેમના સામાન્ય સંસાધન પરબિડીયું ઉપરાંત કોવિડ-૧૯ના વ્યવસ્થાપન અને નિયંત્રણ માટે રૂ. ૧ કરોડ જારી કરવામાં આવ્યા હતા. આ મુક્તિ આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ વિભાગ (ડીઓએચએફડબલ્યુ) ની બચતમાંથી મળી

હતી.તેથી, એન. એચ. એમ. હેઠળ (કોવિડ-૧૯ સહિત) કુલ મુક્તિ:શહેરી વિકાસ માટે રૂ. ૨૯, ૨૮૨.૦૨ કરોડ (રૂ. ૨૮, ૧૬૮.૮૧ કરોડ + રૂ. ૧, ૧૧૩.૨૧ CR).

૬.૧૨ વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે નાણાકીય વર્ષ ૨૦૨૦-૨૧ ના સંદર્ભમાં, ઉપરોક્ત ઉપરાંત, રૂ. કોવિડ-૧૯ રોગચાળાના વ્યવસ્થાપન અને નિયંત્રણ માટે એન. એચ. એમ. દ્વારા ભારત કોવિડ-૧૯ કટોકટી પ્રતિસાદ અને આરોગ્ય પ્રણાલી સજ્જતા પેકેજ હેઠળ રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને રૂ. ૧ કરોડ જારી કરવામાં આવ્યા છે, જેની વિગતો નીચે મુજબ છે:

કટોકટી કોવિડ રાહત પેકેજ હેઠળ નાણાકીય સહાય				
એસ. નં.	કાર્યક્રમ	મંજૂર થયેલું બજેટ (ડિસેમ્બર ૨૦૨૦) (શહેરી વિકાસ માટે રૂ. કરોડ)	વાસ્તવિક ખર્ચ (૨ જૂન, ૨૦૨૧ના રોજ) (રૂ. કરોડ)	ઉપયોગ (%)
૧	રાષ્ટ્રીય આરોગ્ય મિશન	૮,૩૧૦	૭, ૫૮૦.૧૪	૮૧.૨૦%
૨	ઇન્ડિયન કાઉન્સિલ ફોર મેડિકલ રિસર્ચ	૨,૪૭૫	૧, ૨૭૫.૦૦	૫૧.૫૦%
૩	રાષ્ટ્રીય રોગ નિયંત્રણ કેન્દ્ર	૯૫	૭૪.૧	૭૮.૦૦%
૪	કેન્દ્રીય ખરીદી વિભાગ	૩,૪૦૦	૩, ૩૮૯.૭૦	૯૯.૭૦%
૫	રેલવે મંત્રાલય	૭૨૦	૭૨૦	૧૦૦.૦૦%
	કુલ	૧૫,૦૦૦	૧૩, ૦૩૮.૯૭	૮૬.૬૦%

૬.૧૩ વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા મૃતકોના પરિવારના સભ્યોને રાહત કામગીરીમાં તેમની સેવાઓ પૂરી પાડતી વખતે અથવા જ્યારે તેઓ કોવિડ-૧૯ રોગચાળાનો સામનો કરવા માટે સજ્જતા પ્રવૃત્તિઓ સાથે સંકળાયેલા હોય ત્યારે સહાયની મંજૂરી આપવાની અરજદારની વિનંતીના સંદર્ભમાં કેન્દ્ર સરકારે તેના સક્રિય અને આગોતરા અભિગમ દ્વારા પ્રધાનમંત્રી ગરીબ કલ્યાણ પેકેજ (પીએમજીકેપી) ની શરૂઆત વહેલી તકે કરી હતી.આ યોજના હેઠળ, રૂ. ૫૦ લાખ પૂરા પાડવામાં આવ્યા છે, જેમાં સામુદાયિક આરોગ્ય કર્મચારીઓ અને ખાનગી આરોગ્ય કર્મચારીઓ સામેલ છે, જેઓ કોવિડ-૧૯ના દર્દીઓના સીધા સંપર્કમાં અને સંભાળમાં હોઈ શકે છે અને જેમને તેનાથી અસર/ચેપ લાગવાનું જોખમ હોઈ શકે છે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે, અભૂતપૂર્વ પરિસ્થિતિને કારણે, ખાનગી હોસ્પિટલ સ્ટાફ/નિવૃત્ત/સ્વયંસેવક/સ્થાનિક શહેરી સંસ્થાઓ/કરાર/દૈનિક વેતન/કામચલાઉ/કેન્દ્ર/રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની રાજ્યો/કેન્દ્રીય હોસ્પિટલો/સ્વાયત્ત હોસ્પિટલો, એઈમ્સ અને કેન્દ્રીય મંત્રાલયોની રાષ્ટ્રીય મહત્વની સંસ્થાઓ (આઈ. એન. આઈ.)/હોસ્પિટલો દ્વારા કોવિડ-૧૯ દર્દીઓની સંભાળ માટે ખાસ તૈયાર કરવામાં આવેલા કર્મચારીઓને પણ આ યોજના હેઠળ આવરી લેવામાં આવ્યા હતા.આ યોજના હેઠળના લાભોને વધુ ૧૮૦ દિવસ માટે લંબાવવામાં આવ્યા છે. ૨૪.૦૪.૨૦૨૧).આ યોજનાનો અમલ ન્યૂ ઇન્ડિયા એશ્યોરન્સ કંપનીની વીમા પોલિસી દ્વારા કરવામાં આવી રહ્યો છે.દાવાઓની પ્રક્રિયાને વધુ ઝડપી બનાવવા માટે, એક નવી પ્રણાલી રજૂ

કરવામાં આવી છે, જે મુજબ હવે જિલ્લા કલેક્ટર દ્વારા દાવાઓની પ્રક્રિયા કરવામાં આવી રહી છે અને દાવેદારોને ભંડોળ આપવા માટે વીમા કંપનીને મોકલવામાં આવે છે. અત્યાર સુધીમાં રૂ. ૩. આ સંબંધમાં વીમા કંપનીને ૪૪૨.૪ કરોડ જારી કરવામાં આવ્યા છે. આમાં, આ યોજના હેઠળ આરોગ્ય કર્મચારીઓના ૪૭૭ દાવાઓને પહેલેથી જ લાભ આપવામાં આવ્યો છે, અને આરોગ્ય કર્મચારીઓના વધુ ૩૪૪ દાવાઓની પ્રક્રિયા ચાલી રહી છે.

૬.૧૪ વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે આપત્તિ વ્યવસ્થાપન અધિનિયમ, ૨૦૦૫ હેઠળ આપત્તિ જોખમ વ્યવસ્થાપન (ડી. આર. એમ.) નું ધિરાણ, ભારતના બંધારણની કલમ ૨૮૦ હેઠળ રચાયેલા ક્રમિક નાણાં આયોગોની ભલામણો પર આધારિત છે. વધુમાં રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે, એનડીઆરએફ અને એસડીઆરએફ હેઠળ રકમની ફાળવણી; એસડીઆરએફ અને એનડીઆરએફની રચના અને વહીવટ અંગેની માર્ગદર્શિકા; અને એસડીઆરએફ/એનડીઆરએફ પાસેથી રાહત સહાય પૂરી પાડવા માટેની વસ્તુઓ અને ધોરણો ક્રમિક નાણાં આયોગોની બંધારણીય ભલામણો પર આધારિત છે. વધુમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે આપત્તિ જોખમ વ્યવસ્થાપનના તમામ પાસાઓને ધ્યાનમાં લીધા પછી, ક્રમિક નાણાં આયોગોએ ૧૨ ઓળખાયેલી આપત્તિઓ સામે નાણાકીય રાહત પ્રદાન કરવા માટે ખર્ચની ભલામણ કરી છે અને તે મુજબ ચક્રવાત, દુષ્કાળ, ભૂકંપ, આગ, પૂર, સુનામી, કરા, ભૂસ્ખલન, હિમપ્રપાત, વાદળ ફાટવું, જંતુઓનો હુમલો અને હિમ અને

શીત લહેર જેવી ૧૨ આપત્તિઓના પીડિતોને આ ભંડોળમાંથી રાહત આપવામાં આવે છે, જેનો ઉલ્લેખ તારીખ ૧ના મેમોરેન્ડમમાં કરવામાં આવ્યો છે.એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે, XV-ફાઇનાન્સ કમિશને તેના અહેવાલના પ્રકરણ ૮ના પેરા ૮.૧૧ માં ૨૦૨૧-૨૨ થી ૨૦૨૫-૨૬ ના સમયગાળા માટે, એનડીઆરએફ અને એસડીઆરએફ હેઠળ ફાળવણી કરતી વખતે, અન્ય બાબતોની સાથે, કોવિડ-૧૯ રોગચાળાના ધિરાણના મુદ્દાને ઉકેલવા માટે પસંદ કર્યું છે.એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે પંદરમાં નાણાં પંચના અહેવાલની ભલામણો મેળવેલા અનુભવ અને અભૂતપૂર્વ કોવિડ-૧૯ના સંદર્ભને ધ્યાનમાં રાખીને કરવામાં આવી છે.એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે આ અહેવાલમાં આપત્તિ જોખમ વ્યવસ્થાપન માટે ભલામણો કરવામાં આવી છે, જેમાં ૨૦૨૧-૨૦૨૨ થી ૨૦૨૫-૨૦૨૬ સુધીના સમયગાળાને આવરી લેવામાં આવ્યો છે, જેમાં આપત્તિ વ્યવસ્થાપનનો વ્યાપ પરંપરાગત પ્રતિસાદ અને રાહત કાર્યોથી આગળ વધારવામાં આવ્યો છે, જેમાં સજ્જતા, શમન, પુનઃપ્રાપ્તિ અને પુનર્નિર્માણનો સમાવેશ થાય છે, જે પંદરમાં નાણાં પંચના અહેવાલના પ્રકરણ ૮માં પ્રતિબિંબિત થાય છે.એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે ભારતના બંધારણની કલમ ૨૮૧ હેઠળ ફરજિયાત સ્પષ્ટીકરણ મેમોરેન્ડમ સાથે પંદરમાં નાણાં પંચનો આ અહેવાલ સંસદ સમક્ષ મૂકવામાં આવ્યો હતો.

એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે પંદરમાં નાણાં પંચની ભલામણો અને ક્ષેત્રના વિષયના નિષ્ણાતોની ભલામણો અનુસાર, ભારત સંઘે કોવિડ-૧૯ વાયરસના

પરિવર્તનની અત્યંત ચેપી, અસ્થિર અને સતત બદલાતી અસરનો સામનો કરવા માટે વ્યૂહરચના ઘડી કાઢી હતી, જેમાં રાષ્ટ્રીય આપત્તિ વ્યવસ્થાપન અધિનિયમ, ૨૦૦૫ હેઠળ વિચારવામાં આવેલા રાહત, લઘુતમ ધોરણોના સ્ટ્રેટજીકેટ સૂત્રમાં પ્રતિક્રિયા તૈયાર કરવાને બદલે, ભવિષ્યની આકસ્મિકતાઓને ધ્યાનમાં રાખીને, દેશના તમામ નાણાકીય, માનવ અને માળખાગત સંસાધનોનો તર્કસંગત અને વિવેકપૂર્ણ રીતે ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો.

એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે તેથી આ મુદ્દો રાજકોષીય પરવડે તેવો નથી, પરંતુ રાજકોષીય અને રાષ્ટ્રના અન્ય તમામ સંસાધનોના સૌથી તર્કસંગત, ન્યાયી અને મહત્તમ ઉપયોગનો છે.

૬.૧૫ વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે, 'એક્સ-ગ્રેશિયા' ચુકવણીના સંદર્ભને સમજવા માટે, આપત્તિ વ્યવસ્થાપન અધિનિયમ, ૨૦૦૫ની કલમ ૧૨ને કલમ ૪૬ સાથે વાંચવાની જરૂર છે, જેમાં પેટા-કલમ ૪૬ (૨) નીચે મુજબ છે:

“રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ સાથે પરામર્શ કરીને કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા નિર્ધારિત માર્ગદર્શિકા અનુસાર કટોકટીની પ્રતિક્રિયા, રાહત અને પુનર્વસન માટેના ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે રાષ્ટ્રીય કાર્યકારી સમિતિને રાષ્ટ્રીય આપત્તિ પ્રતિક્રિયા ભંડોળ ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવશે.”

કેન્દ્ર સરકારે પહેલેથી જ કોવિડ-૧૯ને આપત્તિ વ્યવસ્થાપન અધિનિયમ, ૨૦૦૫ હેઠળ "સૂચિત આપત્તિ" તરીકે જાહેર કરી દીધી છે.આમ રજૂ કરવામાં આવે છે કે, આપત્તિ વ્યવસ્થાપન અધિનિયમ, ૨૦૦૫ની કલમ ૧૨ હેઠળ પૂરી પાડવામાં આવેલ જોગવાઈ મુજબ, રાષ્ટ્રીય આપત્તિ વ્યવસ્થાપન સત્તામંડળ (એન. ડી. એમ. એ.) એ આપત્તિ વ્યવસ્થાપન અધિનિયમની કલમ ૧૨ હેઠળ "રાહતના લઘુત્તમ ધોરણો" માટે સામાન્ય માર્ગદર્શિકાઓ પહેલેથી જ જારી કરી દીધી છે. જો કે, જાનહાનિના કારણે 'એક્સ-ગ્રેશિયા' સહાયના મુદ્દા પર, માર્ગદર્શિકા પૂરી પાડે છે કે એસ. ડી. આર. એફ. પાસેથી સહાય માટે ભારત સરકાર (ગૃહ મંત્રાલય) દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલા ધોરણો રાહતના લઘુત્તમ ધોરણો હોવા જોઈએ.

૬.૧૬ વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે, પંદરમાં નાણાં પંચે તેના અહેવાલના પેરા ૮.૧૪૧ માં, એસ. ડી. આર. એફ./એન. ડી. આર. એફ. હેઠળ આપત્તિઓની પાત્ર સૂચિ હેઠળ સંખ્યાબંધ આપત્તિઓનો સમાવેશ કરવા માટે રાજ્ય સરકારોની વિનંતી પર વિચાર કર્યો હતો. અહીં, તેના અહેવાલના પેરા ૮.૧૪૩ માં વિચારણા કર્યા પછી, પંચે અવલોકન કર્યું હતું કે રાજ્ય આપત્તિ જોખમ વ્યવસ્થાપન ભંડોળ (SDRMF) અને રાષ્ટ્રીય આપત્તિ જોખમ વ્યવસ્થાપન ભંડોળ (NDRMF) [પંદરમાં__નાણાં પંચ દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાતા નવા નામકરણ જેમાં પ્રતિક્રિયા ભંડોળ અને શમન ભંડોળનો સમાવેશ

થાય છે] માંથી ભંડોળ માટે પાત્ર સૂચિત આપત્તિઓની સૂચિ મોટા પ્રમાણમાં રાજ્યોની જરૂરિયાતોને આવરી લે છે અને તેથી તેનો વ્યાપ વધારવા માટેની વિનંતીમાં વધુ યોગ્યતા જોવા મળી નથી.

૬.૧૭ વધુમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે, રાજ્ય સરકારના પ્રયાસોને પૂરક બનાવવા માટે કેન્દ્ર સરકારે ૧૪મી માર્ચ, ૨૦૨૦ના રોજ એક વખતની વિશેષ વ્યવસ્થા દ્વારા કોવિડ-૧૯ને "સૂચિત આપત્તિ" તરીકે ગણવાનો નિર્ણય લીધો હતો, જેનો હેતુ એસ. ડી. આર. એફ. હેઠળ નિયંત્રણના પગલાં માટે મર્યાદિત સહાય કરવાનો હતો, જેમાં (i) નમૂના એકત્ર કરવા અને તપાસ માટે ક્વોરેન્ટાઈન માટેના પગલાં (ii) કોવિડ-૧૯ સામે લડવા માટે આવશ્યક ઉપકરણો/પ્રયોગશાળાઓની ખરીદી સામેલ છે. વધુમાં, વિસ્થાપિત શ્રમિકોની સમસ્યાઓનું સમાધાન કરવા માટે, ૨૮મી માર્ચ, ૨૦૨૦ના રોજ કેન્દ્ર સરકારે રાહત શિબિરો સ્થાપવા અને વિસ્થાપિત શ્રમિકો અને અન્ય ફસાયેલા લોકોને ખોરાક, પાણી વગેરે પ્રદાન કરવા માટે એસ. ડી. આર. એફ. નો ઉપયોગ કરવાની મંજૂરી આપી હતી. ૨૩ સપ્ટેમ્બર, ૨૦૨૦ના રોજ કેન્દ્ર સરકારે રાજ્યોમાં કોવિડ-૧૯ના દર્દીઓ માટે ઓક્સિજનના ઉત્પાદન માટે, ઓક્સિજનના પરિવહન માટે પરિવહન સેવાઓને મજબૂત કરવા અને કન્ટેઈનમેન્ટ ઝોન, કોવિડ-૧૯ સંભાળ કેન્દ્રો સ્થાપવા માટે રાજ્યો દ્વારા એસ. ડી. આર. એફ. ના ઉપયોગને મંજૂરી આપી હતી.

ક.૧૮ વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે, આપત્તિ વ્યવસ્થાપન અધિનિયમ, ૨૦૦૫ની કલમ ૪૬ (૨) હેઠળ બહાર પાડવામાં આવેલી એસ. ડી. આર. એફ./એન. ડી. આર. એફ. માર્ગદર્શિકા હેઠળ રાજ્ય સરકારો દ્વારા સૂચિત ૧૨ સૂચિત આપત્તિઓ અને અન્ય સ્થાનિક કુદરતી આપત્તિઓના કિસ્સામાં મૃત્યુ પામેલા લોકો માટે સહાયની રકમ ઉપલબ્ધ છે.જોકે, એસ. ડી. આર. એમ. એફ./એન. ડી. આર. એમ. એફ. માંથી રાહત પગલાંના ધિરાણ માટે પંદરમાં નાણાં પંચ દ્વારા કોવિડ-૧૯ રોગચાળો/આપત્તિની ભલામણ કરવામાં આવી નથી, જેમાં અનુગ્રહ ચૂકવણીનો સમાવેશ થાય છે.

ક.૧૯ જ્યાં સુધી વીમા પર પંદરમાં નાણાં પંચની ભલામણોની વાત છે, તે રજૂ કરવામાં આવે છે કે પંદરમાં નાણાં આયોગે તેના અહેવાલના પેરા ૮.૧૩૧ માં ૪ વીમા હસ્તક્ષેપોની દરખાસ્ત કરી છે, જેનો એન. ડી. એમ. એ. અને સંબંધિત મંત્રાલયો દ્વારા તેમની શક્યતાઓ વિશે વધુ અભ્યાસ કરવાની જરૂર છે.આ સંબંધમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે આયોગની ભલામણો એન. ડી. એમ. એ. દ્વારા સંબંધિત હિતધારકો સાથે પરામર્શ હેઠળ છે.

ક.૧૯.૧ એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે, હાલમાં એન. ડી. એમ. એ. માં કોઈ માર્ગદર્શિકા/નીતિ/યોજના નથી જે રાષ્ટ્રીય વીમા તંત્ર સાથે સંબંધિત છે જેનો ઉપયોગ કોવિડ-૧૯ના કારણે આપત્તિ સંબંધિત મૃત્યુ માટે ચૂકવણી કરવા માટે થઈ શકે છે.આ સંબંધમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે, પંદરમાં

નાણાં પંચે ચાર વીમા હસ્તક્ષેપોની દરખાસ્ત કરી છે, જેનો એન. ડી. એમ. એ. અને સંબંધિત મંત્રાલયો દ્વારા તેમની શક્યતાઓ માટે વધુ અભ્યાસ કરવાની જરૂર છે.આ હસ્તક્ષેપો છે:

૧૬.૧ આપત્તિ સંબંધિત મૃત્યુ માટે રાષ્ટ્રીય વીમા યોજના

૧૬.૨ પાક વીમા સાથે રાહત સહાયનું સમન્વય

૧૬.૩ માળખાગત સુરક્ષા અને પુનઃપ્રાપ્તિ માટે જોખમ પૂલ

૧૬.૪ બાહ્ય જોખમી ઘટનાઓ માટે આંતરરાષ્ટ્રીય પુનર્વિમા માટેની પહોંચ

૬.૧૯.૨ એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે, આ સંદર્ભમાં ફેબ્રુઆરી ૨૦૨૦માં મુંબઈમાં 'જોખમ વીમા પર રાષ્ટ્રીય વર્કશોપ' નું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું, જેમાં રાષ્ટ્રીય આપત્તિ વ્યવસ્થાપન સત્તામંડળ (એન. ડી. એમ. એ.), રાષ્ટ્રીય આપત્તિ વ્યવસ્થાપન સંસ્થા (એન. આઈ. ડી. એમ.), ભારતીય વીમા નિયમનકારી અને વિકાસ સત્તામંડળ (આઈ. આર. ડી. એ. આઈ.), રાજ્યોના અધિકારીઓ અને અગ્રણી વીમા કંપનીઓના સભ્ય સચિવો ઉપસ્થિત રહ્યા હતા.ત્યારબાદ વર્કશોપમાં, સભ્ય સચિવ (એન. ડી. એમ. એ.) ના સૂચન પર,

ભારતમાં કુદરતી આફતો સામે જોખમ વીમા કવરેજ પર ચર્ચા કરવા માટે એન. આઈ. ડી. એમ., એન. ડી. એમ. એ., આઈ. આર. ડી. એ. આઈ. ના સભ્યો તેમજ વીમા કંપનીઓના સી. ઈ. ઓ./અધ્યક્ષનો સમાવેશ કરતા કાર્યકારી જૂથ (ડબલ્યુ. જી.) ની રચના કરવામાં આવી હતી.એપ્રિલ, ૨૦૨૧માં ગૃહ મંત્રાલયના ડીએમ વિભાગને સુપરત કરેલા તેના અંતિમ અહેવાલમાં, ડબલ્યુજીએ પેરામેટ્રિક ટ્રિગર-આધારિત વીમા ઉકેલની ભલામણ કરી છે જે ભૂકંપ, ચક્રવાત, ભારે વરસાદ અથવા નદીના પૂરની સ્થિતિમાં દાવાઓ ચૂકવી શકે છે.આ સંબંધમાં, એન. ડી. એમ. એ. એ એન. ડી. એમ. એ., એન. આઈ. ડી. એમ. અને ડબલ્યુ. જી. દ્વારા પાયલોટ પ્રોજેક્ટ માટે પસંદ કરાયેલા સૂચિત રાજ્યો સાથે સંયુક્ત બેઠક/સત્ર યોજવા માટે એન. આઈ. ડી. એમ. ને વિનંતી કરી છે.

૬.૧૯.૩ એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે, રાજ્યો મુખ્ય હિતધારકો છે અને સૂચિત વીમા યોજનાઓના લાભાર્થી પણ છે, તેથી તેમની ભલામણો અને ગુકસાનની માહિતીની ઉપલબ્ધતા એ આગળ વધતા પહેલા ધ્યાનમાં લેવાના નિર્ણાયક પરિબલો છે.જોકે, જે વીમા કવચ પર વિચાર કરવામાં આવી રહ્યો છે તેમાં કોવિડ-૧૯ જેવી મહામારી અથવા રોગચાળા સામેના જોખમ વીમાને આવરી લેવામાં આવતું નથી.

ક.૧૯.૪ વધુમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે, એશિયન ડેવલપમેન્ટ બેંક (એડીબી) એ ભારતમાં વીમા સહિત આપત્તિ જોખમ હસ્તાંતરણને પ્રોત્સાહન આપવા માટે એડીબી ટેકનિકલ સહાય (ટીએ) ની નવી વિભાવનાનો પણ પ્રસ્તાવ મૂક્યો છે. એડીબી તેના ટીએ દ્વારા ભારતીય રાજ્યો માટે આપત્તિ જોખમ ધિરાણ ઉકેલો વિકસાવવા માટે આતુર છે. આ સંબંધમાં એડીબી અને એનડીએમએ વચ્ચે ૦૫.૦૪.૨૦૨૧ પર એક બેઠક પણ યોજાઈ હતી. અહીં, બેઠક દરમિયાન, એડીબીએ હાઈબ્રિડ વીમા ઉકેલ એટલે કે પેરામેટ્રિક વીમા અને ક્ષતિપૂર્તિ વીમાના સંયોજન માટે દરખાસ્ત કરી હતી; અને એનડીએમએ, નાણાકીય સેવાઓ વિભાગ (ડીએફએસ) અને એમએચએ વચ્ચે સંયુક્ત બેઠક માટે પણ દરખાસ્ત કરી હતી.

ક.૧૯.૫ એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે, એન. ડી. એમ. એ. એ. એ. ડી. બી. ને એમ. એચ. એ./ડી. એફ. એસ. ની સુવિધા અનુસાર સૂચિત બેઠક યોજવા અને તે મુજબ એન. ડી. એમ. એ. ને જાણ કરવા વિનંતી કરી છે. જો કે, ૧૨.૦૪.૨૦૨૧ પર નિર્ધારિત બેઠક, રોગચાળાની બીજી લહેરને કારણે મુલતવી રાખવી પડી હતી. તે રજૂ કરવામાં આવે છે કે, જો કે, અને અહીં ઉપર રજૂ કર્યા મુજબ અને કાઉન્ટર એક્ઝિક્યુટિવમાં જણાવ્યા મુજબ, તમામ ફ્રન્ટલાઈન કામદારો વીમા હેઠળ આવરી લેવામાં આવ્યા છે, જેની વિગતો અહીં ઉપર દર્શાવવામાં આવી છે.

૬.૨૦ હવે જ્યાં સુધી કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુના સાચા કારણ સાથે સાચા અને સચોટ મૃત્યુ પ્રમાણપત્રો જારી કરવા અને કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુના રેકોર્ડિંગનો મુદ્દો છે, ત્યાં સુધી તે રજૂ કરવામાં આવે છે કે ત્યાં એક વૈધાનિક વ્યવસ્થા છે અને તેના પરની માર્ગદર્શિકાનું કોઈપણ ઉદ્દંધન આઈપીસીની કલમ ૧૮૮ હેઠળ નિર્ધારિત ફોજદારી ગુનો હશે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે કોવિડ-૧૯ના પરિણામે થયેલા કોઈપણ મૃત્યુને પ્રમાણિત કરવું પડશે, એટલે કે, કોવિડ મૃત્યુ તરીકે, જેમાં નિષ્ફળ રહેવા પર, દરેક જવાબદાર (પ્રમાણિત કરનાર ડૉક્ટર સહિત) દંડાત્મક પરિણામો માટે જવાબદાર રહેશે.

૬.૨૦.૧ એવું એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છેકે ભારતમાં કોવિડ-૧૯ સંબંધિત મૃત્યુના યોગ્ય રેકોર્ડિંગ માટે વ્યાપક માર્ગદર્શિકા ભારતીય તબીબી સંશોધન પરિષદ (આઈ. સી. એમ. આર.) દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવી હતી અને અમલીકરણ માટે તમામ રાજ્યો માટે <આઈ. ડી. ૧> પર જારી કરવામાં આવી હતી અને ત્યારબાદ આઈ. સી. એમ. આર. ની વેબસાઈટ પર મૂકવામાં આવી હતી.આ બાબતની વધુ માહિતી ભારત સરકારના એમઓએચએફડબ્લ્યુને આપવામાં આવી હતી.ત્યારબાદ, મંત્રાલયે તમામ રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને તેની જાણ કરી હતી. આ માર્ગદર્શન કોવિડ-૧૯ સંબંધિત મૃત્યુ માટે ડૉક્ટરના પ્રમાણપત્રને મદદ કરવા અને માર્ગદર્શન આપવા માટે છે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે માર્ગદર્શિકા સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે પોઝિટિવ મૃત્યુ કોવિડ-૧૯ સંબંધિત મૃત્યુને સૂચિત કરે છે.તે રજૂ કરવામાં આવે છે કે આગળ

આ માર્ગદર્શિકા વિશ્વ આરોગ્ય સંસ્થા મૃત્યુદર કોડિંગ સાથે સુસંગત છે.

૬.૨૦.૨ વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે, મૃત્યુ પ્રમાણપત્રો જારી કરવાના પ્રશ્ન પર, જન્મ અને મૃત્યુની નોંધણી કેન્દ્રીય અધિનિયમ, એટલે કે જન્મ અને મૃત્યુ નોંધણી અધિનિયમ, ૧૯૬૯ની જોગવાઈઓ હેઠળ કરવામાં આવે છે.આ કાયદો વર્ષ ૧૯૬૯માં ઘડવામાં આવ્યો હતો અને સમગ્ર દેશમાં જન્મ અને મૃત્યુની નોંધણીમાં એકરૂપતા અને તુલનાત્મકતાને પ્રોત્સાહન આપવા માટે ૧ એપ્રિલ, ૧૯૭૦થી મોટાભાગના રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં લાગુ કરવામાં આવ્યો હતો.

૬.૨૦.૩ વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે કેન્દ્રીય સ્તરે ભારતના મહાપંજીયક સમગ્ર દેશમાં નોંધણીની પ્રવૃત્તિઓનું સંકલન અને એકીકરણ કરે છે અને તે જ સમયે રાજ્ય સરકારોને સંબંધિત વહીવટીતંત્રની લાક્ષણિકતાઓને અનુરૂપ નોંધણીની કાર્યક્ષમ પ્રણાલી વિકસાવવા માટે પૂરતો અવકાશ આપે છે.

૬.૨૦.૪ વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે, કોરોના વાયરસને કારણે રોગચાળાના સંદર્ભમાં, ભારતના મહાપંજીયક (ઓઆરજીઆઈ) ની કચેરીએ એપ્રિલ, ૨૦૨૦ દરમિયાન તમામ રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોના મુખ્ય નિબંધકોને નિર્દેશો/માર્ગદર્શિકાઓ જારી કરી હતી કે, રોગ અને સંબંધિત આરોગ્ય સમસ્યાઓના આંતરરાષ્ટ્રીય આંકડાકીય વર્ગીકરણ (આઈસીડી-૧૦)

ના ૧૦મા પુનરાવર્તનમાં કોવિડ-૧૯ માટે વિશ્વ આરોગ્ય સંસ્થા (ડબલ્યુએચઓ) દ્વારા બનાવવામાં આવેલા બે કટોકટી કોડ અનુસાર કોવિડ-૧૯ને કારણે મૃત્યુના કારણોની માહિતી એકત્રિત અને પ્રમાણિત કરવામાં આવે. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે તાજેતરમાં મે, ૨૦૨૧ માં, ઓઆરજીઆઈએ મૃત્યુની નોંધણી અને મૃત્યુનું કારણ નોંધવા અંગે માર્ગદર્શિકા પણ જારી કરી છે જેમાં સલાહ આપવામાં આવી છે કે વ્યક્તિનું મૃત્યુ ૨૧ દિવસના નિર્ધારિત સમયની અંદર નોંધવું જોઈએ.

૬.૨૦.૫ જ્યાં સુધી ડેથ ઓડિટ અને ડેથ સર્ટિફિકેશન સંબંધિત માર્ગદર્શિકાઓની વાત છે, ત્યાં સુધી એમ રજૂ કરવામાં આવે છે કે એમ. ઓ. એચ. એફ. ડબલ્યુ. એ તેના <આઈ. ડી. ૧> ના પત્ર દ્વારા 'ડેથ ઓડિટ' અને 'ડેથ સર્ટિફિકેશન' વચ્ચેના તફાવત પર માર્ગદર્શિકા બહાર પાડી છે.

એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે ભારતના મહાપંજાયક દ્વારા નિર્ધારિત નિયમો અનુસાર મૃત્યુ નોંધાવવા માટે 'મૃત્યુ પ્રમાણપત્ર' કરવું જરૂરી છે. મૃત્યુના કારણ (મૃત્યુ પ્રમાણપત્ર) ના પ્રમાણીકરણનો પ્રાથમિક ધ્યેય તબીબી સ્થિતિ (દા. ત., કોવિડ-૧૯) ને કારણે થયેલા તમામ મૃત્યુને ઓળખવાનો અને યોગ્ય રીતે વર્ગીકૃત કરવાનો અને કોડિંગમાં કોઈપણ વિસંગતતાને દૂર કરવાનો છે જેથી કોવિડ-૧૯ના કારણે થયેલા મૃત્યુના ભારણનો સાચો અંદાજ મેળવી શકાય. સહ-બીમારીઓને ધ્યાનમાં લીધા વિના, કોવિડ-૧૯ના નિદાન સાથેના તમામ મૃત્યુને કોવિડ-૧૯ના કારણે થયેલા મૃત્યુ તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં

આવશે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે એકમાત્ર અપવાદ એ હોઈ શકે છે કે જ્યાં મૃત્યુનું સ્પષ્ટ વૈકલ્પિક કારણ હોય જે કોવિડ-૧૯ (દા. ત., આકસ્મિક આઘાત, ઝેર, તીવ્ર મ્યોકાર્ડિયલ ઇન્ફાર્ક્શન, વગેરે) ને આભારી ન હોઈ શકે, જ્યાં કોવિડ-૧૯ એક આકસ્મિક શોધ છે.જ્યારે કે, બીજી તરફ 'ડેથ ઓડિટ' એ દર્દીઓના મૃત્યુમાં ફાળો આપતા અંતરાયોને ઓળખવા માટેની એક વહીવટી કવાયત છે.તેનો ઉદ્દેશ ભવિષ્યમાં થતા મૃત્યુને રોકવા/ઘટાડવા માટે યોગ્ય સુધારાત્મક પગલાં દ્વારા આરોગ્ય સેવાઓની ગુણવત્તામાં સુધારો કરવાનો છે.તે રજૂ કરવામાં આવે છે કે તે જ સૂચક પ્રોફાર્મા મુજબ કરવાનું છે.

૬.૨૧ ભારત સંઘ પતી હાજર રહેલા વિદ્વાન સોલિસિટર જનરલ શ્રી તુષાર મહેતાએ ભારપૂર્વક રજૂઆત કરી છે કે ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ની કલમ ૧૨નું અર્થઘટન કરતી વખતે, "રહેશે" શબ્દને "મે" તરીકે સુસંગત રાખવો જોઈએ, જેથી વિશિષ્ટ તથ્યો અને ભારત સંઘ દ્વારા લેવામાં આવેલા વ્યાપક પગલાંના પ્રકાશમાં જોગવાઈ નિર્દેશિકા/વિવેકાધીન અને ફરજિયાત નહીં બને.એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે આ અદાલતે "મે", "વિલ" અને "મસ્ટ" વચ્ચેના આંતરક્રિયા પરના ચુકાદાઓની શ્રેણીમાં ભાગ્યે જ આ શબ્દસમૂહોને તેમના સાહિત્યિક અર્થઘટનમાં રાખ્યા છે, પરંતુ તેના બદલે પ્રવર્તમાન સંજોગોની પૃષ્ઠભૂમિ સામે વિધાનસભાના ઉદ્દેશ પર ધ્યાન આપ્યું છે.બચ્ચન દેવી વિરુદ્ધ નગર નિગમ, ગોરખપુર, (૨૦૦૮) ૧૨ એસ. સી. સી. ૩૭૨ના કેસમાં આ અદાલતના નિર્ણય પર ભારે નિર્ભરતા મૂકવામાં આવી છે.

૭. સંબંધિત અરજદારો/દરમિયાનગીરી કરનારાઓ માટે વિદ્વાન વકીલ અને સંબંધિત અરજીઓમાં માંગવામાં આવેલી રાહત સાંભળ્યા પછી, રાહત/રજૂઆતોને નીચે પ્રમાણે સારાંશ આપી શકાય છે:

i) એન. ડી. એમ. એ./કેન્દ્ર સરકાર/રાજ્ય સરકારોને રૂ. ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ની કલમ ૧૨ને ધ્યાનમાં રાખીને, કોવિડ-૧૯ રોગચાળાને કારણે મૃત્યુ પામેલા મૃતકોના પરિવારોને ૪ લાખ રૂપિયા અથવા સૂચિત અનુગ્રહ નાણાકીય વળતર;

(૨) પ્રતિવાદીઓ/રાજ્ય સરકારોને આપત્તિના પીડિતો અને તેમના પરિવારના સભ્યોની સંભાળ રાખવાની તેમની જવાબદારી (ઓ) પૂરી કરવા માટે નિર્દેશ આપવો;

૩) પ્રતિવાદીઓને યોગ્ય નિર્દેશો જારી કરવા-રાજ્ય સરકારો કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા મૃતકના પરિવારના સભ્યોને મૃત્યુનું કારણ દર્શાવતો કોઈપણ સત્તાવાર દસ્તાવેજ જારી કરે; અને

૪) પ્રતિવાદીઓ-ભારત સંઘ અને અન્યોને કોવિડ-૧૯ના પીડિતોને સામાજિક સુરક્ષા અને પુનર્વસન પ્રદાન કરવા માટે નિર્દેશ આપવો.

૭.૧ માંગવામાં આવેલી ઉપરોક્ત રજૂઆતો/રાહતને ધ્યાનમાં લેતી વખતે, દેશના અર્થતંત્રને અસર કરી શકે તેવા નાણાકીય અસરો ધરાવતા નીતિગત નિર્ણયો પર ન્યાયિક સમીક્ષાના અવકાશ પર વિચાર કરવો જરૂરી છે અને જે અન્ય પ્રાથમિકતાઓને પણ અસર કરી શકે છે અને ડીએમએ ૨૦૦૫ના કાયદાના ઉદ્દેશ અને હેતુને હાંસલ કરવા માટે જાહેર કરવામાં આવેલી સરકારની અન્ય યોજનાઓ પર પણ વિચાર કરવો જરૂરી છે.

૭.૨ સ્મોલ સ્કેલ ઇન્ડસ્ટ્રિયલ મેન્યુફેક્ચરર્સ એસોસિએશન (રેગ.) વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા એન્ડ અનર્સ, (૨૦૨૧) ૪ સ્કેલ ૪૧૫ માં તાજેતરના નિર્ણયમાં આ અદાલત દ્વારા સમાન પ્રશ્ન પર વિચારણા કરવામાં આવી હતી અને આ અદાલતને ન્યાયિક સમીક્ષાના અવકાશ પર વિગતવાર વિચારણા કરવાનો પ્રસંગ મળ્યો હતો.કોર્ટે સતત નિરીક્ષણ કર્યું હતું અને નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો હતો:

૧૪. નિર્ણયોની શ્રેણીમાં અને વારંવાર આ અદાલતે આર્થિક નીતિની બાબતોમાં ન્યાયિક સમીક્ષાના મર્યાદિત અવકાશને ધ્યાનમાં લીધો છે.આ અદાલતના વિવિધ નિર્ણયોમાંથી, આ અદાલતે સતત નિરીક્ષણ કર્યું છે અને નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો છે:

i) કોર્ટ શૈક્ષણિક બાબતો પર ચર્ચા કરશે નહીં અથવા વેપાર અને વાણિજ્યની ગૂંચવણો સાથે પોતાને સંબંધિત કરશે નહીં;

(૨) કોઈ ચોક્કસ જાહેર નીતિ સમજદાર છે કે વધુ સારી જાહેર નીતિ વિકસાવી શકાય છે કે કેમ તે અંગે તપાસ શરૂ કરવી એ ન તો અદાલતોના કાર્યક્ષેત્રમાં છે અને ન તો ન્યાયિક સમીક્ષાના અવકાશમાં છે. ન તો અદાલતો અરજદારના કહેવા પર કોઈ નીતિને રદ કરવા તરફ વલણ ધરાવે છે કારણ કે એવી વિનંતી કરવામાં આવી છે કે એક અલગ નીતિ વધુ ન્યાયી અથવા સમજદાર અથવા વધુ વૈજ્ઞાનિક અથવા વધુ તાર્કિક હોત. આર્થિક નીતિની ડહાપણ અને સલાહ સામાન્ય રીતે ન્યાયિક સમીક્ષા માટે અનુકૂળ નથી.

૩) આર્થિક અને રાજકોષીય નિયમનકારી પગલાં એ એક એવું ક્ષેત્ર છે જ્યાં ન્યાયાધીશોએ ખૂબ જ સાવધાનીપૂર્વક અતિક્રમણ કરવું જોઈએ કારણ કે ન્યાયાધીશો આ બાબતોમાં નિષ્ણાત નથી હોતા.

૧૪.૧ આર. કે. ગર્ગ વિરુદ્ધ ભારત સંઘ (૧૯૮૧) ૪ એસ. સી. સી. ૬૭૫ માં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે અને એવું માનવામાં આવ્યું છે કે આર્થિક પ્રવૃત્તિઓને લગતા કાયદાઓને વાણી સ્વાતંત્ર્ય, ધર્મ વગેરે જેવા નાગરિક અધિકારોને સ્પર્શતા કાયદાઓ કરતાં વધુ અક્ષાંશ સાથે જોવા જોઈએ. વધુમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે વિધાનસભાને સાંધામાં થોડી રમત રમવાની મંજૂરી આપવી જોઈએ, કારણ કે તેને જટિલ

સમસ્યાઓનો સામનો કરવો પડે છે જે કોઈપણ સિદ્ધાંત અથવા સ્ટ્રેટ-
જેકેટ ફોર્મ્યુલા દ્વારા ઉકેલ સ્વીકારતી નથી અને આ ખાસ કરીને આર્થિક
બાબતો સાથે સંકળાયેલા કાયદાના કિસ્સામાં સાચું છે.

૧૪.૨ અરુણ કુમાર અગ્રવાલ વિરુદ્ધ ભારત સંઘ (૨૦૧૩) ૭ એસ. સી.
સી. ૧ના કેસમાં, આ અદાલતને મેટ્રોપોલિસ થિયેટર કંપની વિરુદ્ધના
કેસમાં યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સની સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા કરવામાં આવેલા નીચેના
અવલોકનો પર વિચાર કરવાનો પ્રસંગ મળ્યો હતો. શિકાગો, ૫૭ એલ એડ
૭૩૦:૨૨૮ યુએસ ૬૧ (૧૯૧૩):

“...સરકારની સમસ્યાઓ વ્યવહારુ છે અને જો તેમને જરૂર ન હોય તો,
રફ એકોમોડેશન, અટાર્કિક, જો હોઈ શકે, અને અવૈજ્ઞાનિક હોઈ શકે
છે.પરંતુ આવી ટીકાઓ પણ ઉતાવળમાં ન કરવી જોઈએ.જે શ્રેષ્ઠ છે તે
હંમેશા સ્પષ્ટ થતું નથી; કોઈપણ પસંદગીનું ડહાપણ વિવાદિત અથવા
નિંદા કરી શકાય છે.માત્ર સરકારની ભૂલો અમારી ન્યાયિક સમીક્ષાને
આધીન નથી.તે માત્ર તેની સ્પષ્ટ મનસ્વી કવાયત છે જેને રદબાતલ
જાહેર કરી શકાય છે.

૧૪.૩ એમ. પી. ના રાજ્યના કેસમાં આ અદાલત વિ.નંદલાલ જયસ્વાલ
(૧૯૮૬) ૪ એસ. સી. સી. ૫૬૬ એ અવલોકન કર્યું છે કે પર્મિયન

બેસિન એરિયા રેટ કેસ, ૨૦ એલ એડ (૨ ડી) ૩૧૨ માં નિર્ધારિત સરકાર, વ્યવહાર ગોઠવણો કરવા માટે હકદાર છે જે ચોક્કસ સંજોગો દ્વારા જરૂરી હોઈ શકે છે.કોર્ટ રાજ્ય સરકાર દ્વારા લેવામાં આવેલા નીતિગત નિર્ણયને માત્ર એટલા માટે રદ કરી શકતી નથી કારણ કે તેને લાગે છે કે અન્ય નીતિગત નિર્ણય વધુ ન્યાયી અથવા સમજદાર અથવા વધુ વૈજ્ઞાનિક અથવા તાર્કિક હોત.કોર્ટ ત્યારે જ દખલ કરી શકે છે જ્યારે નીતિનો નિર્ણય સ્પષ્ટ રીતે મનસ્વી, ભેદભાવપૂર્ણ અથવા દુર્ભાવનાપૂર્ણ હોય.

૧૪.૪ બાલ્કો એમ્પ્લોઈઝ યુનિયન (રેગ.) વિરુદ્ધ ભારત સંઘ (૨૦૦૨) ૨ એસ. સી. સી. ૩૩૩ના કેસમાં, આ અદાલતે અવલોકન કર્યું છે કે આર્થિક નીતિઓની સમજદારી અને સલાહ સામાન્ય રીતે ન્યાયિક સમીક્ષા માટે જવાબદાર નથી, સિવાય કે તે દર્શાવી શકાય કે નીતિ કોઈપણ વૈજ્ઞાનિક જોગવાઈ અથવા બંધારણની વિરુદ્ધ છે.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, અદાલતોએ વિવિધ આર્થિક નીતિઓના સંબંધિત ગુણદોષો પર વિચાર કરવો અને સમજદાર કે વધુ સારી નીતિ વિકસાવી શકાય કે કેમ તે વિચારવું એ કામ નથી.

વધુમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે આર્થિક બાબતો પરના નીતિગત નિર્ણયના કિસ્સામાં, અદાલતોએ તપાસ અથવા તપાસ હાથ

ધરવા માટે ખૂબ જ સાવચેતી રાખવી જોઈએ અને નિષ્ણાતોના ચુકાદાને દોષિત ઠેરવવા માટે વધુ અનિચ્છા હોવી જોઈએ, જેઓ કોઈ નિષ્કર્ષ પર પહોંચ્યા હોઈ શકે, સિવાય કે અદાલતને સંતોષ ન થાય કે નિર્ણયમાં જ ગેરકાયદેસરતા છે.

૧૪.૫ પીયરલેસ જનરલ ફાઈનાન્સ એન્ડ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ કંપની લિમિટેડના કિસ્સામાં v.આરબીઆઈ, (૧૯૯૨) ૨ એસસીસી ૩૪૩, આ અદાલત દ્વારા અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે અને એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે કોર્ટનું કાર્ય એ જોવાનું છે કે કાયદેસર સત્તાનો દુરુપયોગ થતો નથી પરંતુ તે સત્તાને સોંપવામાં આવેલા કાર્યને પોતાને યોગ્ય રીતે લાગુ પાડતું નથી.વધુમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે વૈધાનિક સત્તાઓ સાથે રોકાણ કરાયેલ જાહેર સંસ્થાએ તેની સત્તાને ઓળંગી ન જાય અથવા તેનો દુરુપયોગ ન થાય તેની કાળજી લેવી જોઈએ.તે તેના માટે પ્રતિબદ્ધ સત્તાની મર્યાદામાં જ હોવી જોઈએ.તેણે સદ્ભાવનાથી કામ કરવું જોઈએ અને વાજબી રીતે કામ કરવું જોઈએ.અદાલતોએ આર્થિક નીતિમાં દખલ ન કરવી જોઈએ જે નિષ્ણાતોનું કાર્ય છે.આર્થિક નીતિની બાબતો પર ચુકાદો આપવાનું કોર્ટનું કામ નથી અને તે નિષ્ણાત સંસ્થાઓ પર છોડવું જરૂરી છે.આવી બાબતોમાં નિષ્ણાતો પણ ગંભીરતાથી અને નિઃશંકપણે અલગ પડી શકે છે.નિષ્ણાતોની મદદ વગર પણ અદાલતો દ્વારા તેમનો નિર્ણય લેવાની અપેક્ષા રાખી શકાતી નથી.

વધુમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે કેટલાક અન્ય નિર્દેશોમાં સુધારો કરવો અને તેને નિર્ધારિત કરવું એ કોર્ટનું કાર્ય નથી. કોર્ટનું કાર્ય નાણાકીય અને આર્થિક નીતિઓ સંબંધિત બાબતોમાં સલાહ આપવાનું નથી, જેના માટે આરબીઆઈ જેવી સંસ્થાઓ સંપૂર્ણપણે સક્ષમ છે. અદાલત આરબીઆઈ દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલા કેટલાક અથવા સંપૂર્ણ નિર્દેશોને ત્યારે જ રદ કરી શકે છે જ્યારે અદાલતને સંતોષ થાય કે નિર્દેશો સંપૂર્ણપણે ગેરવાજબી હતા અથવા બંધારણ અથવા કોઈપણ કાયદાની કોઈપણ જોગવાઈઓનું ઉલ્લંઘન કરતા હતા. અદાલતો માટે અજ્ઞાત માર્ગ પર ચાલવું જોખમી અને જોખમી હશે અને આ કામ નિષ્ણાત સંસ્થાઓ પર છોડવું જોઈએ. આ અદાલતે વારંવાર કહ્યું છે કે આર્થિક નીતિની બાબતો સરકાર પર છોડવી જોઈએ.

૧૪.૬ નર્મદા બચાવ આંદોલન વિરુદ્ધ ભારત સંઘ, (૨૦૦૦) ૧૦ એસ. સી. સી. ૬૬૪ના કિસ્સામાં, પરિરક્ષેદ ૨૨૮ અને ૨૩૩માં, તે નીચે મુજબ અવલોકન અને માન્ય છે:

“૨૨૮. હવે તે સારી રીતે નક્કી થઈ ગયું છે કે અદાલતો, તેમના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને, નીતિ નિર્ણયના ક્ષેત્રમાં ઉલ્લંઘન કરશે નહીં. માળખાગત પ્રોજેક્ટ હોવો કે નહીં અને કયા પ્રકારનો પ્રોજેક્ટ હાથ

ધરવો અને તેનો અમલ કેવી રીતે કરવો તે નીતિ નિર્માણ પ્રક્રિયાનો એક ભાગ છે અને આ રીતે હાથ ધરવામાં આવેલા નીતિગત નિર્ણય પર ચુકાદો આપવા માટે અદાલતો સજ્જ નથી.કોઈ શંકા વિના, અદાલતની એ જોવાની ફરજ છે કે નિર્ણય લેવામાં કોઈ કાયદાનું ઉલ્લંઘન ન થાય અને બંધારણ હેઠળ સ્વીકાર્ય હદ સિવાય લોકોના મૂળભૂત અધિકારોનું ઉલ્લંઘન ન થાય.

૨૩૩. તે જ સમયે, તેની પ્રચંડ શક્તિનો ઉપયોગ કરીને અદાલતને સરકારી ફરજો અથવા કાર્યો માટે બોલાવવી અથવા હાથ ધરવી જોઈએ નહીં.અદાલતો સરકાર ચલાવી શકતી નથી અને ન તો વહીવટીતંત્ર સત્તાનો દુરુપયોગ કરી શકે છે અથવા સત્તાનો ઉપયોગ ન કરી શકે અને તેનાથી છટકી શકે છે.ન્યાયિક સમીક્ષાનો સાર બંધારણીય મૂળભૂત છે.બંધારણ હેઠળ ઉચ્ચ ન્યાયતંત્રની ભૂમિકા તેના પર બંધારણના મૂલ્યો અને ભારતીયોના અધિકારોનું રક્ષણ કરવાની ચોકીદાર તરીકે મોટી જવાબદારી મૂકે છે.તેથી અદાલતોએ કાયદાના શાસનને જાળવી રાખવા અને જાહેર હિતમાં તેમની સત્તાનો ઉપયોગ કરવા માટે તેમની ન્યાયિક માન્ય મર્યાદાઓમાં કામ કરવું જોઈએ.ચોક્કસપણે આ જ કારણ છે કે આ અદાલત દ્વારા સતત એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે નીતિની બાબતોમાં અદાલત દખલ કરશે નહીં.જ્યારે કોઈ માન્ય કાયદો હોય જેમાં સરકારને ચોક્કસ રીતે કાર્ય કરવાની જરૂર હોય ત્યારે અદાલતે કાયદાને રદ કર્યા

વિના, કોઈ પણ નિર્દેશ આપવો જોઈએ નહીં જે કાયદા અનુસાર ન હોય.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, અદાલત પોતે કાયદાની ઉપર નથી.”

૧૪.૭ પ્રાગ આઈસ એન્ડ ઓઈલ મિલ્સ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા,
AIR ૧૯૭૮ SC ૧૨૯૬ માં, આ અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“અમને નથી લાગતું કે આર્થિક નીતિની આવી બાબતો પર ચુકાદો આપવાનું કોર્ટનું કાર્ય છે, જે નક્કી કરવા માટે તે સમયની સરકાર પર છોડવું જરૂરી છે.તેમાંના ઘણા અંતિમ પરિણામોની આગાહીની બાબતો છે જેના પર નિષ્ણાતો પણ ગંભીર ભૂલ કરી શકે છે અને નિઃશંકપણે અલગ પડી શકે છે.નિષ્ણાતોની મદદ વિના પણ અદાલતો દ્વારા ચોક્કસપણે તેમનો નિર્ણય લેવાની અપેક્ષા રાખી શકાતી નથી.”

૧૪.૮ પીટીઆર એક્સપોર્ટ્સ (મદ્રાસ) પી. લિમિટેડ વિ.ભારત સંઘ,
(૧૯૯૬) ૫ એસ. સી. સી. ૨૬૮, આ અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું:

“આર્થિક નીતિની બાબતોમાં, તે સ્થાયી કાયદો છે કે કોર્ટ કારોબારી અને વિધાનસભાને મોટી છૂટ આપે છે.સરકાર દેશના અર્થતંત્રના એકંદર

વ્યાપક હિતમાં નીતિ ઘડવા માટે વિવિધ પરિબલો અપનાવશે.તેથી કોર્ટ જાહેર હિતમાં રાજકોષીય નીતિ વિકસાવવા અને તેના પર કાર્યવાહી કરવા માટે સરકારને મુક્ત રમતની મંજૂરી આપવાનું પસંદ કરશે.”

૧૫. રાષ્ટ્રીય અર્થતંત્રમાં શું શ્રેષ્ઠ છે અને કઈ રીતે અને કેટલી હદે નાણાકીય રાહત/પેકેજ તૈયાર કરવા, રજૂ કરવા અને અમલમાં મૂકવા તે આખરે સરકાર અને આરબીઆઈ દ્વારા નિષ્ણાતોની સહાય અને સલાહ પર નક્કી કરવામાં આવે છે.આ બાબત માત્ર કેન્દ્ર સરકારના પ્રાંતમાં જ નિર્ણય લેવાની બાબત છે.આવી બાબતો સામાન્ય રીતે ન્યાયિક સમીક્ષાની સત્તાને આકર્ષિત કરતી નથી.માત્ર એટલા માટે કે કેટલાક વર્ગો/ક્ષેત્ર આવા પેકેજ/નીતિગત નિર્ણયોથી સહમત ન હોય અને/અથવા સંતુષ્ટ ન હોય, અદાલતો, ન્યાયિક સમીક્ષાની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને, સામાન્ય રીતે નીતિગત નિર્ણયોમાં દખલ કરતી નથી, સિવાય કે આવી નીતિને દુર્ભાવના, મનસ્વીતા, અન્યાય વગેરેના આધારે દોષિત ઠેરવી શકાય.

૧૬. એવી કેટલીક બાબતો છે કે જેના વિશે અદાલતોના ન્યાયાધીશો અને વકીલોને તેમની તાલીમ અને કુશળતાના કારણોસર ભાગ્યે જ વધુ જ્ઞાન હોવાની અપેક્ષા રાખી શકાય છે.આર્થિક અને રાજકોષીય નિયમનકારી પગલાં એ એક એવું ક્ષેત્ર છે જ્યાં ન્યાયાધીશોએ ખૂબ જ સાવધાનીપૂર્વક

અતિક્રમણ કરવું જોઈએ કારણ કે ન્યાયાધીશો આ બાબતોમાં નિષ્ણાત નથી હોતા.

૧૭. જે કારણોસર સરકારે બીજાને બદલે એક પગલાં લેવાનો નિર્ણય લીધો તેની ચોક્કસાઈ ન્યાયિક સમીક્ષામાં ચિંતાનો વિષય નથી અને અદાલત આવી તપાસ માટે યોગ્ય મંચ નથી. નીતિગત નિર્ણય સરકાર પર છોડવો જોઈએ કારણ કે તે એકલા જ વિવિધ દ્રષ્ટિકોણથી મુદ્દાઓને ધ્યાનમાં લીધા પછી કઈ નીતિ અપનાવવી જોઈએ તે અપનાવી શકે છે. સરકારના નિર્ણયની ઔચિત્યની આકારણીમાં અદાલત દખલ કરી શકતી નથી, ભલે સરકાર તરફથી બીજો મત શક્ય હોય.

૧૮. નીતિની કાયદેસરતા, નીતિની ડહાપણ અથવા મજબૂતી નહીં, તે ન્યાયિક સમીક્ષાનો વિષય છે. સરકારી નીતિની ન્યાયિક સમીક્ષાનો અવકાશ હવે સારી રીતે વ્યાખ્યાયિત છે. અદાલતો નીતિની શુદ્ધતા, સ્થિરતા અને યોગ્યતાની તપાસ કરતી અપીલીય સત્તા તરીકે કામ કરતી નથી અને કરી શકતી નથી, ન તો નીતિ ઘડવા માટે અધિકારીઓ હકદાર હોય તેવી બાબતો પર અધિકારીઓ માટે અદાલતના સલાહકારો હોય છે.

૧૯. સરકારે પોતાની પ્રાથમિકતાઓ જાતે નક્કી કરવી પડશે અને વિવિધ ક્ષેત્રોને રાહત આપવી પડશે. તેમાં કોઈ શંકા નથી કે રોગચાળાએ સમગ્ર દેશને અસર કરી અને કેટલાક ક્ષેત્રોને બાકાત રાખ્યા. જો કે, તે જ સમયે,

સરકારે જાહેર આરોગ્ય, રોજગાર, સામાન્ય લોકો/સ્થળાંતર કરનારાઓને ખોરાક અને આશ્રય પૂરો પાડવા, સ્થળાંતર કરનારાઓનું પરિવહન વગેરે જેવા વિવિધ ક્ષેત્રો/ક્ષેત્રોમાં વિવિધ પગલાં લેવા જરૂરી છે અને તેથી, સરકારે વિવિધ નાણાકીય પેકેજો/રાહતની જાહેરાત કરી છે.અભૂતપૂર્વ કોવિડ-૧૯ મહામારીને કારણે સરકારે પણ લોકડાઉનને કારણે નુકસાન સહન કર્યું હતું અને જીએસટીના રૂપમાં આવક પણ ગુમાવી હતી. તેમ છતાં, સરકાર વિવિધ રાહત/પેકેજ લઈને આવી હોય તેવું લાગે છે.સરકારની પોતાની નાણાકીય મર્યાદાઓ છે.તેથી, સરકાર/આરબીઆઈને ચોક્કસ રાહત પેકેજોની જાહેરાત/જાહેરાત કરવા અને/અથવા કોઈ ચોક્કસ નીતિ જાહેર કરવા માટે કોઈ આદેશ જારી કરી શકાતો નથી, ખાસ કરીને જ્યારે અર્થતંત્રના ક્ષેત્રમાં ઘણા જટિલ મુદ્દાઓ ઉભા થશે અને દેશના અર્થતંત્ર પર એકંદર અસર શું હશે, જેના માટે અદાલતો પાસે કોઈ નિપુણતા નથી અને જે નિષ્ણાતોની સલાહના આધારે રાહત પેકેજો/આર્થિક નીતિ જાહેર કરવા માટે સરકાર અને આરબીઆઈ પર છોડી દેવામાં આવશે.તેથી, કોઈ આદેશની રિટ જારી કરી શકાતી નથી.

૨૦. કોઈ પણ રાજ્ય કે દેશ પાસે તેના કોઈ પણ પ્રોજેક્ટ પર ખર્ચ કરવા માટે અમર્યાદિત સંસાધનો ન હોઈ શકે.તેથી જ તે શક્ય હોય તેટલી માત્ર નાણાકીય રાહત/પેકેજોની જાહેરાત કરે છે.જો તે સંબંધિત તથ્યો અને

સંજોગો પર આધારિત હોય અથવા નિષ્ણાતની સલાહ પર આધારિત હોય તો કોર્ટ સરકાર દ્વારા રચાયેલા કોઈપણ અભિપ્રાયમાં દખલ કરશે નહીં.સામાન્ય રીતે કોઈ પણ અદાલતના કાર્યક્ષેત્રમાં નીતિના ફાયદા અને ગેરફાયદાઓનું મૂલ્યાંકન કરવું અથવા તેની તપાસ કરવી અને તેને બદલવા, તેમાં ફેરફાર કરવા અથવા રદ કરવાના હેતુથી તેના ફાયદાકારક અથવા ન્યાયી સ્વભાવની માત્રાની ચકાસણી કરવી, ભલે તે ગમે તેટલા સારા અને સારા તર્કના આધારે હોય, માત્ર ત્યારે જ જ્યાં તે કોઈ પણ બંધારણીય, વૈધાનિક અથવા કાયદાની અન્ય જોગવાઈઓનું મનસ્વી અને ઉદ્વંધન કરે છે.જ્યારે સરકાર તેની નીતિ બનાવે છે, ત્યારે તે તેના સંસાધનો પર આધારિત અવરોધો સહિત તથ્યો, કાયદા પર સંખ્યાબંધ સંજોગો પર આધારિત હોય છે.તે નિષ્ણાતના અભિપ્રાય પર પણ આધારિત છે.જો અદાલતને સોગંદનામા પર નિર્ધારિત તથ્યોના આધારે નીતિની ઉપયોગિતા, લાભદાયી અસર અથવા તેના મૂલ્યાંકનની ચકાસણી કરવાનું કહેવામાં આવે તો તે જોખમી રહેશે.”

૭.૩ જો કે, તે જ સમયે, જો વૈધાનિક સત્તા/સત્તા કાનૂન અથવા બંધારણીય ફરજ હેઠળની તેની વૈધાનિક ફરજ નિભાવવામાં નિષ્ફળ રહી હોય, તો સત્તાધિકારીને કાયદા હેઠળની તેની ફરજ નિભાવવા માટે નિર્દેશ આપતો આદેશ જારી કરી શકાય છે.આવી સ્થિતિમાં, સત્તાધિકારીને તેની વૈધાનિક ફરજ/બંધારણીય ફરજ નિભાવવા માટે નિર્દેશ આપતી

આદેશની રિટ જારી કરવામાં કોર્ટ સંપૂર્ણપણે ન્યાયી ગણાશે.

૮. વર્તમાન અરજીઓમાં માંગવામાં આવેલી રાહત ન્યાયિક સમીક્ષાના અવકાશ પર અહીં ઉપર કરવામાં આવેલા અવલોકનોના પ્રકાશમાં ધ્યાનમાં લેવાની જરૂર છે.

જ્યારે વળતર પેટે રૂ. કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા વ્યક્તિઓના પરિવારના સભ્યોને ૪ લાખ રૂપિયા, ડીએમએ ૨૦૦૫ની કલમ ૧૨ અને તારીખ ૮.૪.૨૦૧૫ ના ચદી (પત્ર) માં સમાવિષ્ટ અગાઉના નિર્ણય પર ભારે નિર્ભરતા મૂકવામાં આવી છે.તે ચદીએ રૂ. આપત્તિને કારણે મૃત્યુ પામેલા લોકોના સંબંધીઓ/પરિવારના સભ્યોને ૪ લાખ રૂપિયાની સહાય એસ. ડી. આર. એફ. અને એન. ડી. આર. એફ. તરફથી ચૂકવવામાં આવશે. ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ની કલમ ૧૨, જેના પર ભારે આધાર રાખવામાં આવ્યો છે, તે નીચે મુજબ વાંચે છે:

૧૨. રાહતના લઘુતમ ધોરણો માટેની માર્ગદર્શિકા.—રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ આપત્તિથી અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિઓને રાહત આપવાના લઘુતમ ધોરણો માટે માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરશે, જેમાં નીચેનાનો સમાવેશ થશે: –

(૧. રાહત શિબિરોમાં આશ્રય, ભોજન, પીવાનું પાણી, તબીબી કવચ અને સ્વચ્છતાના સંબંધમાં ઓછામાં ઓછી જરૂરિયાતો પૂરી પાડવી.

((૨) વિધવાઓ અને અનાથો માટે વિશેષ જોગવાઈઓ કરવામાં આવશે.

(૩) જાનહાનિના કારણે સહાય તેમજ મકાનોને થયેલા નુકસાનને કારણે સહાય અને આજીવિકાના સાધનોની પુનઃસ્થાપના માટે સહાય;

((iv) જરૂરી હોય તેવી અન્ય રાહત.

૮.૧ સંબંધિત અરજદારો વતી એવો કેસ છે કે ડીએમએ ૨૦૦૫ની કલમ ૧૨ દ્વારા ફરજિયાત તરીકે, રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળે આપત્તિથી અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિઓને રાહત આપવાના લઘુત્તમ ધોરણો માટે માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરવી પડશે, જેમાં જાનહાનિના કારણે સહાયની રકમનો સમાવેશ થશે. [કલમ ૧૨ (iii)]

૮.૨ બીજી બાજુ, ભારત સંઘ વતી એવો કેસ છે કે કલમ ૧૨માં વપરાયેલ શબ્દ "રહેશે" ને "મે" તરીકે વાંચી શકાય અને તેને ડિરેક્ટરી/વિવેકાધીન તરીકે વાંચવો જોઈએ અને તેને "ફરજિયાત" તરીકે અર્થઘટન કરવામાં આવશે નહીં. ભારત સંઘ વતી એવો પણ કેસ છે કે વિવિધ યોજનાઓ પૂરી પાડીને અને વિવિધ પગલાં લઈને સરકારે એનડીઆરએફ/એસડીઆરએફ પાસેથી જોગવાઈ કરીને રાહતની જોગવાઈ/લઘુત્તમ ધોરણો પૂરા પાડ્યા છે, જેને ડીએમએ ૨૦૦૫ની કલમ ૧૨ હેઠળ રાહત કહી શકાય. ભારત સંઘ વતી એવો પણ કેસ છે કે તે નાણાકીય અસમર્થતાનો પ્રશ્ન નથી, પરંતુ પ્રશ્ન એ છે કે આપત્તિને પહોંચી વળવા માટે અન્ય પગલાં લેતી વખતે અન્ય ક્ષેત્રો/ક્ષેત્રો/રાહતને પ્રાથમિકતા આપવી અથવા જોખમી આપત્તિ પરિસ્થિતિનો સામનો કરવા માટે શમન અથવા

સજ્જતા અને ક્ષમતા નિર્માણ.ભારત સંઘ વતી એવો કેસ છે કે અનુગ્રહ વળતર આપવાને બદલે રૂ. કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા લોકોના પરિવારના સભ્યોને ૪ લાખ રૂપિયા, નાણાં પંચ અને/અથવા ભારત સરકાર દ્વારા એક સભાન નિર્ણય લેવામાં આવ્યો છે કે તેઓ એનડીઆરએફ/એસડીઆરએફમાંથી ભંડોળની જોગવાઈ કરે અને/અથવા તેનો ઉપયોગ માળખાગત સુવિધાઓ, હોસ્પિટલો, પરીક્ષણ, રસીકરણ, આઈસીયુ સુવિધાઓ અને બી. પી. એલ./વિસ્થાપિત શ્રમિકોને ભોજન પૂરું પાડવા સહિત અન્ય આનુષંગિક બાબતો માટે કરે અને અનુગ્રહ સહાય ન ચૂકવે.

૯. ભારત સંઘ વતી રજૂઆતની પ્રશંસા કરતી વખતે કે ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ ની કલમ ૧૨ માં વપરાયેલ શબ્દ "રહેશે" ને "મે" તરીકે વાંચી શકાય છે અને તેને "ફરજિયાત" તરીકે અર્થઘટન કરવામાં આવશે નહીં અને તેને "ડિરેક્ટરી/વિવેકાધીન" તરીકે ગણી શકાય, આપત્તિ વ્યવસ્થાપન અધિનિયમ, ૨૦૦૫ ના કાયદાનો ઉદ્દેશ અને હેતુ અને ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ ની સંબંધિત જોગવાઈઓનો સંદર્ભ અને વિચારણા કરવી જરૂરી છે.

૯.૧ આપત્તિ વ્યવસ્થાપન કાયદો, ૨૦૦૫ આપત્તિઓના નિવારણ અને શમન અસરો માટે અને કોઈપણ આપત્તિ પરિસ્થિતિ માટે સર્વગ્રાહી, સંકલિત અને ઝડપી પ્રતિક્રિયા હાથ ધરવા માટે ઘડવામાં આવ્યો છે.આપત્તિ વ્યવસ્થાપન યોજનાઓ તૈયાર કરવા અને તેના અમલીકરણ પર દેખરેખ રાખવા માટે જરૂરી

સંસ્થાકીય તંત્ર પ્રદાન કરવા માટે આપત્તિ વ્યવસ્થાપન પર કાયદો ઘડવામાં આવ્યો છે, જેથી સરકારની વિવિધ પાંખો દ્વારા પગલાં સુનિશ્ચિત કરી શકાય.ઉપરોક્ત ઉદ્દેશ અને ઉદ્દેશ સાથે, ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ લાગુ કરવામાં આવ્યો છે.

૯.૨ ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫માં માનનીય પ્રધાનમંત્રીની અધ્યક્ષતામાં રાષ્ટ્રીય આપત્તિ વ્યવસ્થાપન સત્તામંડળની સ્થાપના કરવાની જોગવાઈ છે.તેમાં મુખ્યમંત્રીઓની અધ્યક્ષતામાં રાજ્ય આપત્તિ વ્યવસ્થાપન સત્તામંડળો અને જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટની અધ્યક્ષતામાં જિલ્લા આપત્તિ વ્યવસ્થાપન સત્તામંડળોની રચનાની પણ જોગવાઈ છે.તે સંબંધિત મંત્રાલયો અથવા વિભાગોને રાષ્ટ્રીય આપત્તિ વ્યવસ્થાપન યોજના અનુસાર વિભાગવાર યોજનાઓ તૈયાર કરવાની પણ જોગવાઈ કરે છે.તે રાષ્ટ્રીય આપત્તિ પ્રતિક્રિયા દળની રચના અને રાષ્ટ્રીય આપત્તિ વ્યવસ્થાપન સંસ્થાની સ્થાપનાની પણ જોગવાઈ કરે છે.તે રાજ્ય અને જિલ્લા સ્તરે આપત્તિ નિવારણ માટે રાષ્ટ્રીય ભંડોળ અને આપત્તિ નિવારણ માટે રાષ્ટ્રીય ભંડોળની રચના અને સમાન ભંડોળની પણ જોગવાઈ કરે છે.રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળની રચના ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ની કલમ ૩ હેઠળ કરવામાં આવી છે.કલમ ૬ રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળની સત્તા અને કાર્યોની જોગવાઈ કરે છે, જે નીચે મુજબ છે:

૬. રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળની સત્તાઓ અને કાર્યો.— (૧) આ કાયદાની

જોગવાઈઓને આધિન, રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ પાસે આપત્તિના સમયસર અને અસરકારક પ્રતિસાદની ખાતરી કરવા માટે આપત્તિ વ્યવસ્થાપન માટે નીતિઓ, યોજનાઓ અને માર્ગદર્શિકાઓ નિર્ધારિત કરવાની જવાબદારી રહેશે.

(૨) પેટા-કલમ (૧) માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓની વ્યાપકતા પ્રત્યે પૂર્વગ્રહ વિના, રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ –

((ક) આપત્તિ વ્યવસ્થાપન પર નીતિઓ ઘડવી;

((ખ) રાષ્ટ્રીય યોજનાને મંજૂરી આપવી;

(સી) રાષ્ટ્રીય યોજના અનુસાર ભારત સરકારના મંત્રાલયો અથવા વિભાગો દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવેલી યોજનાઓને મંજૂરી આપવી;

(ડી) રાજ્ય યોજના તૈયાર કરવામાં રાજ્ય સત્તામંડળો દ્વારા અનુસરવા માટેની માર્ગદર્શિકાઓ નિર્ધારિત કરવી;

(ઈ) ભારત સરકારના વિવિધ મંત્રાલયો અથવા વિભાગો દ્વારા આપત્તિના નિવારણ અથવા તેમની વિકાસ યોજનાઓ અને પરિયોજનાઓમાં તેની અસરોને ઘટાડવાના પગલાંને એકીકૃત કરવાના હેતુસર અનુસરવા માટેની માર્ગદર્શિકાઓ નિર્ધારિત કરવી;

(એફ) આપત્તિ વ્યવસ્થાપન માટે નીતિ અને યોજનાના અમલીકરણ અને અમલીકરણનું સંકલન કરવું;

(છ) શમનના હેતુ માટે ભંડોળની જોગવાઈની ભલામણ કરવી;

(જ) કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે તેવી મોટી આપત્તિઓથી

અસરગ્રસ્ત અન્ય દેશોને સહાય પૂરી પાડવી;

((i) આપત્તિના નિવારણ માટે, અથવા જોખમી આપત્તિ પરિસ્થિતિ અથવા આપત્તિનો સામનો કરવા માટે શમન, અથવા સજ્જતા અને ક્ષમતા નિર્માણ માટે જરૂરી હોય તેવા અન્ય પગલાં લેવા;

(જે) રાષ્ટ્રીય આપત્તિ વ્યવસ્થાપન સંસ્થાની કામગીરી માટે વ્યાપક નીતિઓ અને માર્ગદર્શિકાઓ નિર્ધારિત કરવી;

(૩) રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળના અધ્યક્ષને, કટોકટીના કિસ્સામાં, રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળની તમામ અથવા કોઈપણ સત્તાનો ઉપયોગ કરવાની સત્તા હશે પરંતુ આવી સત્તાઓનો ઉપયોગ રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ દ્વારા કાર્યોત્તર બહાલીને આધિન રહેશે.

૯.૩ અધિનિયમની કલમ ૭ રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ દ્વારા સલાહકાર સમિતિની રચના કરવાની જોગવાઈ કરે છે, જેમાં આપત્તિ વ્યવસ્થાપનના ક્ષેત્રના નિષ્ણાતો અને રાષ્ટ્રીય, રાજ્ય અથવા જિલ્લા સ્તરે આપત્તિ વ્યવસ્થાપનનો વ્યવહાર અનુભવ ધરાવતા લોકો હશે, જેઓ આપત્તિ વ્યવસ્થાપનના વિવિધ પાસાઓ પર ભલામણો કરશે. કાયદાની કલમ ૮ રાષ્ટ્રીય કારોબારી સમિતિની રચના માટે જોગવાઈ કરે છે જે રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળને આ કાયદા હેઠળ તેના કાર્યોની કામગીરીમાં મદદ કરે છે. કલમ ૧૦ રાષ્ટ્રીય કારોબારી સમિતિની સત્તાઓ અને કાર્યોની જોગવાઈ કરે છે અને રાષ્ટ્રીય કારોબારી સમિતિ રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળને

તેના કાર્યો કરવામાં મદદ કરશે અને રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળની નીતિઓ અને યોજનાઓના અમલીકરણની જવાબદારી ધરાવશે અને દેશમાં આપત્તિ વ્યવસ્થાપનના હેતુ માટે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલા નિર્દેશોનું પાલન સુનિશ્ચિત કરશે.ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ની કલમ ૧૦ નીચે મુજબ છે:

“૧૦. રાષ્ટ્રીય કારોબારી સમિતિની સત્તાઓ અને કાર્યો.— (૧) રાષ્ટ્રીય કાર્યકારી સમિતિ રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળને તેના કાર્યો કરવામાં મદદ કરશે અને રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળની નીતિઓ અને યોજનાઓના અમલીકરણની જવાબદારી ધરાવે છે અને દેશમાં આપત્તિ વ્યવસ્થાપનના હેતુ માટે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલા નિર્દેશોનું પાલન સુનિશ્ચિત કરશે.

(૨) પેટા-કલમ (૧) માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓની વ્યાપકતાને પૂર્વગ્રહ વિના, રાષ્ટ્રીય કારોબારી સમિતિ –

((ક) આપત્તિ વ્યવસ્થાપન માટે સંકલન અને દેખરેખ સંસ્થા તરીકે કાર્ય કરવું;

((ખ) રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ દ્વારા મંજૂર કરાયેલી રાષ્ટ્રીય યોજના તૈયાર કરવી;

((ગ) રાષ્ટ્રીય નીતિના અમલીકરણનું સંકલન અને દેખરેખ રાખવી;

((ડી) ભારત સરકારના વિવિધ મંત્રાલયો અથવા વિભાગો અને રાજ્ય સત્તામંડળો દ્વારા આપત્તિ વ્યવસ્થાપન યોજનાઓ તૈયાર કરવા

માટે માર્ગદર્શિકાઓ નિર્ધારિત કરવી;

(ઈ) રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ દ્વારા નિર્ધારિત માર્ગદર્શિકા અનુસાર તેમની આપત્તિ વ્યવસ્થાપન યોજનાઓ તૈયાર કરવા માટે રાજ્ય સરકારો અને રાજ્ય સત્તામંડળોને જરૂરી તકનીકી સહાય પૂરી પાડવી;

(એફ) રાષ્ટ્રીય યોજનાના અમલીકરણ અને ભારત સરકારના મંત્રાલયો અથવા વિભાગો દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવેલી યોજનાઓનું નિરીક્ષણ કરવું;

(જી) મંત્રાલયો અથવા વિભાગો દ્વારા તેમની વિકાસ યોજનાઓ અને પરિયોજનાઓમાં આપત્તિઓ અટકાવવા અને તેના શમન માટેના પગલાંઓને એકીકૃત કરવા માટે રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ દ્વારા નિર્ધારિત માર્ગદર્શિકાના અમલીકરણ પર દેખરેખ રાખવી;

(એચ) સરકારના વિવિધ મંત્રાલયો અથવા વિભાગો અને એજન્સીઓ દ્વારા લેવામાં આવતા શમન અને સજ્જતાના પગલાં અંગે દેખરેખ, સંકલન અને દિશા નિર્દેશો આપવા;

((i) કોઈ પણ જોખમી આપત્તિ અથવા આપત્તિને પહોંચી વળવા માટે તમામ સરકારી સ્તરે સજ્જતાનું મૂલ્યાંકન કરવું અને જ્યાં જરૂરી હોય ત્યાં આવી સજ્જતા વધારવા માટે નિર્દેશો આપવો.

(જે) અધિકારીઓ, કર્મચારીઓ અને સ્વૈચ્છિક બચાવ કામદારોના વિવિધ સ્તરો માટે આપત્તિ વ્યવસ્થાપન માટે વિશેષ તાલીમ કાર્યક્રમની યોજના અને સંકલન;

(કે) કોઈ પણ જોખમી આપત્તિ પરિસ્થિતિ અથવા આપત્તિની સ્થિતિમાં પ્રતિભાવનું સંકલન કરવું;

(એલ) ભારત સરકારના સંબંધિત મંત્રાલયો અથવા વિભાગો, રાજ્ય સરકારો અને રાજ્ય સત્તામંડળો માટે કોઈપણ જોખમી આપત્તિ પરિસ્થિતિ અથવા આપત્તિના જવાબમાં તેમના દ્વારા લેવામાં આવતા પગલાં અંગે માર્ગદર્શિકા નિર્ધારિત કરવી અથવા તેમને નિર્દેશો આપવો;

(એમ) સરકારના કોઈપણ વિભાગ અથવા એજન્સીને કટોકટીની પ્રતિક્રિયા, બચાવ અને રાહત હેતુઓ માટે તેની પાસે ઉપલબ્ધ હોય તેવા સામગ્રી સંસાધનો રાષ્ટ્રીય કારોબારી સમિતિને ઉપલબ્ધ કરાવવાની જરૂર છે;

(એન) ભારત સરકારના મંત્રાલયો અથવા વિભાગો, રાજ્ય સત્તામંડળો, વૈધાનિક સંસ્થાઓ, અન્ય સરકારી અથવા બિન-સરકારી સંસ્થાઓ અને આપત્તિ વ્યવસ્થાપનમાં રોકાયેલા અન્ય લોકોની પ્રવૃત્તિઓને સલાહ, સહાય અને સંકલન;

(ઓ) આ અધિનિયમ હેઠળ તેમના કાર્યો હાથ ધરવા માટે રાજ્ય સત્તામંડળો અને જિલ્લા સત્તામંડળોને જરૂરી તકનીકી સહાય પૂરી પાડવી અથવા સલાહ આપવી;

(પી) આપત્તિ વ્યવસ્થાપનના સંબંધમાં સામાન્ય શિક્ષણ અને જાગૃતિને પ્રોત્સાહન આપવું; અને

((ક) રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ તેને જે કાર્યો કરવાની જરૂર હોય તે અન્ય કાર્યો કરે."

૯.૪ કલમ ૧૨ રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળને આપત્તિથી અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિઓને રાહત આપવાના લઘુત્તમ ધોરણો માટે માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરવાની જોગવાઈ કરે છે, અને જેમાં સમાવેશ થશે.(૩) જાનહાનિના કારણે સહાય તેમજ મકાનોને થયેલા નુકસાનને કારણે સહાય અને આજીવિકાના સાધનોની પુનઃસ્થાપના માટે સહાય.કલમ ૧૨ નીચે મુજબ વાંચે છે:

૧૨. રાહતના લઘુત્તમ ધોરણો માટેની માર્ગદર્શિકા.—રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ આપત્તિથી અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિઓને રાહત આપવાના લઘુત્તમ ધોરણો માટે માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરશે, જેમાં નીચેનાનો સમાવેશ થશે: –

(૧. રાહત શિબિરોમાં આશ્રય, ભોજન, પીવાનું પાણી, તબીબી કવચ અને સ્વચ્છતાના સંબંધમાં ઓછામાં ઓછી જરૂરિયાતો પૂરી પાડવી.

((૨) વિધવાઓ અને અનાથો માટે વિશેષ જોગવાઈઓ કરવામાં આવશે.

(૩) જાનહાનિના કારણે સહાય તેમજ મકાનોને થયેલા નુકસાનને કારણે સહાય અને આજીવિકાના સાધનોની પુનઃસ્થાપના માટે સહાય;

((iv) જરૂરી હોય તેવી અન્ય રાહત.

૯.૫ કલમ ૧૯ રાજ્ય સત્તામંડળ દ્વારા રાહતના લઘુત્તમ ધોરણો માટે સમાન માર્ગદર્શિકા પૂરી પાડે છે.કલમ ૪૬ મુજબ, કેન્દ્ર સરકારે કોઈપણ જોખમી આપત્તિ પરિસ્થિતિ અથવા આપત્તિને પહોંચી વળવા માટે રાષ્ટ્રીય આપત્તિ પ્રતિક્રિયા ભંડોળ (એનડીઆરએફ) તરીકે ઓળખાતા ભંડોળની રચના કરવી પડશે.કલમ ૪૬ની પેટા-કલમ ૨ મુજબ, એનડીઆરએફ રાષ્ટ્રીય કારોબારી સમિતિને ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવશે, જે રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ સાથે પરામર્શ કરીને કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા નિર્ધારિત માર્ગદર્શિકા અનુસાર કટોકટીની પ્રતિક્રિયા, રાહત અને પુનર્વસન માટેના ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે લાગુ કરવામાં આવશે.એન. ડી. આર. એફ. ઉપરાંત, કેન્દ્ર સરકાર ખાસ કરીને શમનના હેતુ માટે રાષ્ટ્રીય આપત્તિ શમન ભંડોળ તરીકે ઓળખાતા ભંડોળની રચના પણ કરી શકે છે.રાજ્ય સત્તામંડળ દ્વારા સમાન આપત્તિ પ્રતિક્રિયા ભંડોળની રચના કરવામાં આવશે, જેને રાજ્ય આપત્તિ પ્રતિક્રિયા ભંડોળ (એસ. ડી. આર. એફ.); જિલ્લા આપત્તિ પ્રતિક્રિયા ભંડોળ; રાજ્ય આપત્તિ નિવારણ ભંડોળ અને જિલ્લા આપત્તિ નિવારણ ભંડોળ તરીકે ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ની કલમ ૪૮ મુજબ ઓળખવામાં આવે છે.

૯.૬ "ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ની કલમ ૨ (ડી) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત કરાયેલ આપત્તિ "નો અર્થ એ છે કે કોઈ પણ વિસ્તારમાં આપત્તિ, દુર્ઘટના, આપત્તિ અથવા ગંભીર ઘટના, જે કુદરતી અથવા માનવસર્જિત કારણોથી ઉદ્ભવે છે, અથવા અકસ્માત અથવા બેદરકારી દ્વારા થાય છે, જેના પરિણામે જીવનનું

નોંધપાત્ર નુકસાન થાય છે અથવા માનવ દુઃખ થાય છે અથવા સંપત્તિને નુકસાન થાય છે અથવા પર્યાવરણને નુકસાન થાય છે અથવા અધઃપતન થાય છે, અને તે એવી પ્રકૃતિ અથવા તીવ્રતાની હોય છે જે અસરગ્રસ્ત વિસ્તારના સમુદાયની સામનો કરવાની ક્ષમતાની બહાર હોય.

“આપત્તિ વ્યવસ્થાપન”ને ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ની કલમ ૨ (ઈ) હેઠળ પણ વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યું છે, જે નીચે મુજબ છે:

(ઈ) “આપત્તિ વ્યવસ્થાપન” એટલે આયોજન, આયોજન, સંકલન અને અમલીકરણની સતત અને સંકલિત પ્રક્રિયા જે આ માટે જરૂરી અથવા અનુકૂળ હોય:

((i) કોઈપણ આપત્તિના ભય અથવા ભયને અટકાવવો;

((૨) કોઈ પણ આપત્તિ અથવા તેની તીવ્રતા અથવા પરિણામોના જોખમને ઘટાડવું અથવા ઘટાડવું;

((૩) ક્ષમતા નિર્માણ;

((iv) કોઈપણ આપત્તિનો સામનો કરવા માટે સજ્જતા;

((v) કોઈ પણ જોખમી આપત્તિ અથવા આપત્તિ માટે તાત્કાલિક પ્રતિક્રિયા;

((vi) કોઈ પણ આપત્તિની અસરની તીવ્રતા અથવા તીવ્રતાનું મૂલ્યાંકન કરવું;

(vii) સ્થળાંતર, બચાવ અને રાહત;

(viii) પુનર્વસન અને પુનર્નિર્માણ

કલમ ૨ (i) મુજબ, "શમન" નો અર્થ આપત્તિના જોખમ, અસર અથવા અસરોને ઘટાડવાનો અથવા આપત્તિ પરિસ્થિતિને જોખમમાં મૂકવાનો છે. કલમ ૨ (એમ) અનુસાર "સજ્જતા" નો અર્થ થાય છે જોખમી આપત્તિ પરિસ્થિતિ અથવા આપત્તિ અને તેની અસરોનો સામનો કરવા માટે સજ્જતાની સ્થિતિ.

૧૦. ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ના અધિનિયમન માટેના ઉદ્દેશો અને કારણોના નિવેદન અને અહીં ઉપર ઉલ્લેખિત ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ની સંબંધિત જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં લેતા, તે ધ્યાનમાં લેવું જરૂરી છે કે શું કલમ ૧૨માં વપરાયેલ શબ્દ "રહેશે" નું અર્થઘટન કરવું અને તેને "રહેશે" અથવા "થઈ શકે છે" તરીકે ગણવું જરૂરી છે કે કેમ અને શું રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ માટે જાનહાનિના કારણે સહાય સહિત આપત્તિઓથી અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિઓને રાહત આપવાના લઘુત્તમ ધોરણો માટે માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરવી "ફરજિયાત" અથવા "ડિરેક્ટરી/વિવેકાધીન" છે કે કેમ.

૧૦.૧ ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ની કલમ ૧૨માં "ચાલ" શબ્દનો બે વાર ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. "ચાલશે" શબ્દનો બે વાર ઉપયોગ કરીને વિધાનસભાનો ઈરાદો ખૂબ જ સ્પષ્ટ છે અને તે જ ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ના કાયદા માટેના ઉદ્દેશો

અને કારણોના નિવેદન અને રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળના કાર્યો અને સત્તાઓને અનુરૂપ હોઈ શકે છે.ઉદ્દેશો અને હેતુઓમાંથી એક "શમન" છે.કલમ ૬ની કલમ ૬ (૧) અને પેટા-કલમ ૨ (જી) અનુસાર, રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ પાસે આપત્તિ વ્યવસ્થાપન માટે નીતિઓ, યોજનાઓ અને માર્ગદર્શિકાઓ નિર્ધારિત કરવાની અને નિવારણના હેતુ માટે ભંડોળની જોગવાઈની ભલામણ કરવાની જવાબદારી રહેશે.કલમ ૧૨ ખાસ જોગવાઈ કરે છે કે રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ આપત્તિથી અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિઓને રાહત આપવાના લઘુત્તમ ધોરણો માટે માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરશે, જેમાં નીચેનાનો સમાવેશ થશે:((i) આશ્રય, ભોજન, પીવાનું પાણી, તબીબી કવચ અને સ્વચ્છતાના સંબંધમાં રાહત શિબિરોમાં પૂરી પાડવામાં આવનારી લઘુત્તમ જરૂરિયાતો; (ii) વિધવાઓ અને અનાથો માટે વિશેષ જોગવાઈઓ; અને (iii) જાનહાનિના કારણે સહાય તેમજ ઘરોને નુકસાન પહોંચાડવા અને આજીવિકાના સાધનોની પુનઃસ્થાપના માટે સહાય.તેથી, આપત્તિથી અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિઓને રાહત આપવાના લઘુત્તમ ધોરણો માટે માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરવી એ રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ પર મૂકવામાં આવેલી વૈધાનિક ફરજ છે, જેમાં ઉપર જણાવ્યા મુજબ રાહતનો સમાવેશ થશે.જોગવાઈમાં વપરાયેલી ભાષા ખૂબ જ સાદી અને સ્પષ્ટ છે.આ અદાલત દ્વારા નિર્ણયોની શ્રેણીમાં નિર્ધારિત કાયદાની સ્થાયી દરખાસ્ત મુજબ, જ્યારે જોગવાઈની ભાષા સ્પષ્ટ અને અસંદિગ્ધ હોય, ત્યારે વૈધાનિક કાયદાઓનો સામાન્ય રીતે તેના સાદા અર્થ અનુસાર અર્થઘટન થવો જોઈએ.કાયદાની ફાયદાકારક જોગવાઈનો શાબ્દિક અર્થ એ થવો જોઈએ કે જેથી કાયદાકીય હેતુ

પૂરો થાય અને તેને નિષ્ફળ ન કરી શકાય.(ભાવનગર યુનિવર્સિટી (ઉપરોક્ત)
(પેરા ૨૬) જુઓ.

૧૦.૨ ડીએમએ ૨૦૦૫ની કલમ ૧૨ હેઠળ, રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળને રાહતના લઘુત્તમ ધોરણો માટે માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરવાની ફરજ પાડવામાં આવી છે.રાહતના લઘુત્તમ ધોરણો, જેમ કે, આ કાયદા હેઠળ વ્યાખ્યાયિત નથી. પછી રાહતના લઘુત્તમ ધોરણો પૂરા પાડતી વખતે વિધાનસભા દ્વારા કંઈક અંશે જે હેતુ છે તે કલમ ૧૨ માંથી જ એકત્રિત કરવાનો છે.જાનહાનિના કારણે અનુગ્રહ સહાય તેમજ મકાનોને થયેલા નુકસાનને કારણે સહાય અને આજીવિકાના સાધનોની પુનઃસ્થાપના માટે સહાયને રાહતના લઘુત્તમ ધોરણોનો ભાગ કહી શકાય, જેમાં રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળે માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરવી જરૂરી છે.

૧૦.૩ બચ્ચન દેવી (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલતે અવલોકન કર્યું છે તેમ, "મે" શબ્દના કાયદાકીય અર્થનું અર્થઘટન કરવા માટે પણ, અદાલતે વિવિધ પરિબલો પર વિચાર કરવો પડશે, જેમ કે, અધિનિયમનો ઉદ્દેશ અને યોજના, સંદર્ભ અને પૃષ્ઠભૂમિ કે જેની સામે શબ્દોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે, આ શબ્દના ઉપયોગ દ્વારા હેતુ અને લાભો પ્રાપ્ત કરવા માટે માંગવામાં આવ્યા છે, અને તેના જેવા.ફકરા ૧૮ માં, તે નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવે છે અને રાખવામાં આવે છે:

“૧૮. તે સારી રીતે નક્કી કરવામાં આવ્યું છે કે વૈધાનિક જોગવાઈમાં "મે" શબ્દનો ઉપયોગ પોતે જ બતાવશે નહીં કે જોગવાઈ પ્રકૃતિની ડિરેક્ટરી છે.કેટલાક કિસ્સાઓમાં, વિધાનસભા "મે" શબ્દનો ઉપયોગ શુદ્ધ પરંપરાગત સૌજન્યની બાબત તરીકે કરી શકે છે અને તેમ છતાં ફરજિયાત બળનો ઇરાદો ધરાવે છે.તેથી, "મે" શબ્દના કાયદાકીય અર્થનું અર્થઘટન કરવા માટે, અદાલતે વિવિધ પરિબલોને ધ્યાનમાં લેવા પડશે, એટલે કે, કાયદાનો ઉદ્દેશ અને યોજના, સંદર્ભ અને પૃષ્ઠભૂમિ કે જેની સામે શબ્દોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે, હેતુ અને આ શબ્દના ઉપયોગ દ્વારા પ્રાપ્ત કરવા માટેના ફાયદાઓ વગેરે.તે સમાન રીતે સારી રીતે નક્કી કરવામાં આવ્યું છે કે જ્યાં "હોઈ શકે છે" શબ્દમાં જવાબદારી સાથે વિવેકનો સમાવેશ થાય છે અથવા જ્યાં તે ઉપયોગિતા અધિનિયમમાં વિષયોના સામાન્ય વર્ગને સકારાત્મક લાભ આપે છે, અથવા જ્યાં અદાલત કોઈ ઉપાયને આગળ ધપાવે છે અને તોફાનને દબાવી દે છે, અથવા જ્યાં શબ્દ નિર્દેશિકાનું મહત્વ આપવાથી અધિનિયમના ઉદ્દેશ્યને હરાવી શકાય છે, ત્યાં "હોઈ શકે છે" શબ્દનો અર્થઘટન ફરજિયાત બળને વ્યક્ત કરવા માટે થવો જોઈએ.સામાન્ય નિયમ તરીકે, "મે" શબ્દ વિવેકબુદ્ધિ પ્રદાન કરવા માટે અનુકૂળ અને કાર્યકારી છે અને ખાસ કરીને, જ્યાં તેનો ઉપયોગ "વિલ" શબ્દના સંયોજનમાં થાય છે, જે સામાન્ય રીતે ફરજિયાત છે કારણ કે તે ફરજ લાદે છે.જોકે, એવા કિસ્સાઓમાં "મે", "વિલ" અને "મસ્ટ" શબ્દોનો એકબીજાના બદલે ઉપયોગ થતો નથી.આ શબ્દોનો ઉપયોગ ડિરેક્ટરીમાં અથવા ફરજિયાત અર્થમાં થઈ રહ્યો છે કે કેમ તે જાણવા માટે, વિધાનસભાના ઉદ્દેશને સંબંધિત

સંજોગો સાથે જોવો જોઈએ."

૧૦.૪ તેથી, "ચાલશે" શબ્દને "મે" તરીકે અને ડિરેક્ટરી/વિવેકાધીન તરીકે અર્થઘટન કરવા માટે, કાયદાનો હેતુ અને હેતુ જ નિષ્ફળ જશે.કલમ ૧૨માં બે વાર વપરાયેલ શબ્દ "રહેશે" રાહતનાં લઘુત્તમ ધોરણો માટે માર્ગદર્શિકા બહાર પાડવાની રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ પર નોંધપાત્ર ફરજ લાદવામાં આવી છે, જેમાં જાનહાનિના કારણે અનુગ્રહ સહાય તેમજ મકાનોને થયેલા નુકસાનને કારણે સહાય અને આજીવિકાનાં સાધનોની પુનઃસ્થાપના સામેલ હશે.કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા વ્યક્તિના જીવ ગુમાવવાના કારણે સહાયના લઘુત્તમ ધોરણો માટે અનુગ્રહ સહાયના સ્વરૂપમાં માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરતી રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ દ્વારા કોઈ માર્ગદર્શિકા/નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હોય તેવું કંઈ પણ રેકૉર્ડ પર નથી.આ તબક્કે, એ નોંધવું જરૂરી છે અને તે વિવાદમાં નથી અને તે વિવાદિત નથી કે કોવિડ-૧૯ રોગચાળો ડીએમએ ૨૦૦૫ની કલમ ૨ (ડી) ના અર્થમાં એક આપત્તિ છે.એટલું જ નહીં ૧૪.૦૩.૨૦૨૦ ના પત્રમાં પણ કેન્દ્ર સરકારે કોવિડ-૧૯ મહામારીને "સૂચિત આપત્તિ" તરીકે જાહેર કરી છે.તેમ છતાં, માર્ગદર્શિકા અને એસ. ઓ. પી. સહિત અન્ય તમામ પગલાં ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ની જોગવાઈઓ હેઠળ જારી કરવામાં આવે છે.તેથી, એકવાર કોવિડ-૧૯ રોગચાળાને "સૂચિત આપત્તિ"/રાષ્ટ્રીય આપત્તિ તરીકે જાહેર કરવામાં આવે, અન્યથા તે ડીએમએ ૨૦૦૫ ની કલમ ૨ (ડી) ના અર્થમાં આપત્તિ હોઈ શકે છે, ડીએમએ ૨૦૦૫ ની કલમ ૧૨ ની જોગવાઈઓ લાગુ થશે અને તે કોવિડ-૧૯

રોગચાળાને લાગુ પડશે જેને "સૂચિત આપત્તિ"/રાષ્ટ્રીય આપત્તિ તરીકે જાહેર કરવામાં આવે છે.ભારત સંઘ વતી રજૂઆત કે કોવિડ-૧૯ રોગચાળાની વિશિષ્ટ પ્રકૃતિને ધ્યાનમાં રાખીને, ભલે કોવિડ-૧૯ રોગચાળાને જાહેર કરવામાં આવે અને/અથવા આપત્તિ તરીકે ગણવામાં આવે, તો પણ ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ ની કલમ ૧૨ લાગુ ન થઈ શકે અને/અથવા જ્યારે ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ ઘડવામાં આવ્યો હતો ત્યારે "રહેશે" શબ્દનો અર્થ "મે" તરીકે થવો જોઈએ, ત્યારે વિધાનસભાએ કદાચ કલ્પના કરી ન હોત કે આવી રોગચાળો/આપત્તિ થશે જેની લાંબા સમય સુધી અસર/અસર પડશે.ઉપરોક્ત બાબતને સરળ કારણોસર સ્વીકારી શકાતી નથી કે કાયદાની કલમ ૨ (ડી) હેઠળ વ્યાખ્યાયિત દરેક આપત્તિ આપત્તિ છે અને એકવાર તેને "સૂચિત આપત્તિ"/રાષ્ટ્રીય આપત્તિ/આપત્તિ તરીકે જાહેર કરવામાં આવે, તો ડીએમએ ૨૦૦૫ની કલમ ૧૨ લાગુ થશે અને કોઈપણ આપત્તિના સંદર્ભમાં, ડીએમએ ૨૦૦૫ની કલમ ૨ (ડી) ના અર્થમાં તેનું પાલન કરવું ફરજિયાત છે.

અહીં ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ, આપત્તિ/કોવિડ-૧૯ રોગચાળાથી અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિઓને રાહત આપવાના લઘુત્તમ ધોરણો માટે માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરતી વખતે કોવિડ-૧૯ રોગચાળાને કારણે જાનહાનિના કારણે રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ દ્વારા સહાય માટે કોઈ નિર્ણય/માર્ગદર્શિકા બહાર પાડવામાં આવી છે/બહાર પાડવામાં આવી છે તેવું કંઈ પણ નોંધમાં નથી.એકવાર ઉપર મુજબ અવલોકન કરવામાં આવે અને એવું માનવામાં આવે કે "રહેશે" શબ્દને "પડશે"

તરીકે વાંચવો પડશે અને રાહતના લઘુતમ ધોરણો માટે માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરવી એ રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ પર ફરજિયાત વૈધાનિક ફરજ છે, જેમાં જાનહાનિના કારણે અનુગ્રહ સહાય, કોવિડ-૧૯ રોગચાળાને કારણે જાનહાનિના કારણે અનુગ્રહ સહાય માટે કોઈ માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ નહીં કરવી, જ્યારે રાહતના લઘુતમ ધોરણો માટે અન્ય માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરવામાં આવે, ત્યારે એવું કહી શકાય કે રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ કલમ ૧૨ હેઠળ તેની વૈધાનિક ફરજ નિભાવવામાં નિષ્ફળ ગયું છે અને તેથી તેને ફરજિયાત આદેશની રિટ જારી કરવામાં આવે છે. રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ આપત્તિ/કોવિડ-૧૯ રોગચાળાથી અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિઓને ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ની કલમ ૧૨ હેઠળ ફરજિયાત રાહત આપવાના લઘુતમ ધોરણો માટે માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરતી વખતે કોવિડ-૧૯ રોગચાળાને કારણે જાનહાનિના કારણે સહાય માટે યોગ્ય માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરશે.

૧૧. હવે આ અદાલતની વિચારણા માટે પૂછવામાં આવેલો આગામી પ્રશ્ન એ છે કે, અરજદારો વધુ કઈ રાહત મેળવવા માટે હકદાર છે. શું કેન્દ્ર સરકાર/રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ/રાજ્ય સરકારોને અનુગ્રહ સહાયના રૂપમાં ચોક્કસ રકમ ચૂકવવા માટે આદેશની રિટ જારી કરી શકાય છે, ખાસ કરીને રૂ. ૪ લાખ, અરજદારોની વિનંતી મુજબ? શું કોર્ટ એક્સ ગ્રેશિયા સહાય દ્વારા ચોક્કસ રકમ ચૂકવવાનો નિર્દેશ આપી શકે છે?

૧૧.૧ ન્યાર્થિક સમીક્ષાના અવકાશની અહીં ઉપર ચર્ચા કરવામાં આવી છે.તે પછી નકારી શકાય નહીં કે કોવિડ-૧૯ રોગચાળો એક વિચિત્ર આપત્તિ છે, જેનો દેશ અને વિશ્વએ લાંબા સમયથી અનુભવ કર્યો છે.તેનો અસાધારણ ફેલાવો અને અસર અન્ય કુદરતી આપત્તિઓ/આપત્તિઓથી થાય છે.તેથી, તેના આત્યંતિક પ્રસાર અને અસર માટે અન્ય આફતો/કુદરતી આફતોમાં લાગુ પડતા અભિગમથી અલગ અભિગમની જરૂર છે.અન્ય કુદરતી આફતોની અલગ અસર/અસર થશે.કોવિડ-૧૯ રોગચાળાની સતત અસર/અસર થઈ રહી છે.દેશમાં તેમજ વિશ્વમાં રોગચાળો હજુ પણ સમાપ્ત થયો નથી અને તેની ચોકસાઈ, તેની આગળની ગતિ, પરિવર્તન અને તરંગો સાથે આગાહી કરવી અત્યંત મુશ્કેલ છે.તેની વિશિષ્ટતા અને અસર અને અસરને જોતાં, કોવિડ-૧૯ રોગચાળાને અન્ય આપત્તિઓથી અલગ રીતે જોવાની જરૂર છે.નિવારણ, સજ્જતા, શમન અને પુનઃપ્રાપ્તિ પર એક સાથે ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાની જરૂર છે, જે નાણાકીય અને તકનીકી સંસાધનો બંનેને એકત્ર કરવાના એક અલગ ક્રમની માંગ કરે છે.સરકારે કાઉન્ટર એફિડેવિટમાં કહ્યું છે અને શ્રી મહેતા, વિદ્વાન સોલિસિટર જનરલ દ્વારા રજૂ કરાયેલ મુજબ, માળખાગત સુવિધાઓ, હોસ્પિટલો, વેન્ટિલેટર્સ, ઓક્સિજન, પરીક્ષણ, રસીકરણ વગેરેના નિર્માણના હેતુ માટે એક વિશાળ ભંડોળની જરૂર છે. કેન્દ્ર સરકારના જણાવ્યા અનુસાર, સરકારે પ્રામાણિકતાપૂર્વક અને વ્યાપક જાહેર હિતમાં પ્રાથમિકતાઓ નક્કી કરી છે અને સાથે સાથે નિવારણ, સજ્જતા, શમન અને પુનઃપ્રાપ્તિ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કર્યું છે.સત્તાવાર આંકડા અનુસાર, રોગચાળાને કારણે ૩,૮૫,૦૦૦ થી વધુ

મૃત્યુ થયા છે, તે વધુ વધવાની શક્યતા છે.તેમાં કોઈ શંકા નથી કે આ મૃત્યુએ તમામ વર્ગના પરિવારોને અસર કરી છે—સમૃદ્ધ અને ગરીબ, વ્યાવસાયિકો અને અનૌપચારિક કામદારો, અને વેપારીઓ અને ખેડૂતો.તેનાથી સંબંધીઓ તેમજ વૃદ્ધ સભ્યો, વૃદ્ધ માતા-પિતાને પણ અસર થઈ છે.ઘણા લોકોએ એકમાત્ર કમાણી કરનાર ગુમાવ્યો છે.જો કે, તે જ સમયે, અને અહીં ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ, વર્તમાન મહામારી/આપત્તિની અસર અને અસર અન્ય આપત્તિઓ/કુદરતી આફતોથી અલગ હશે, જેના માટે સહાય આપવામાં આવે છે.અન્ય આપત્તિઓ/કુદરતી આપત્તિઓના કિસ્સામાં આપવામાં આવેલી સહાયની સમાન/સમાન રકમ એટલે કે રૂ. ૪ લાખ.

૧૨. અહીં ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ, સરકારે વિવિધ ક્ષેત્રો માટે/વિવિધ રાહત માટે પોતાની પ્રાથમિકતાઓ અને રાહત નક્કી કરવી પડશે.સરકારે વિવિધ ક્ષેત્રો/ક્ષેત્રોમાં વિવિધ પગલાં લેવા જરૂરી છે, જેમ કે જાહેર આરોગ્ય, રોજગાર, સામાન્ય લોકો/સ્થળાંતર કરનારાઓને ભોજન અને આશ્રય પૂરો પાડવો, સ્થળાંતર કરનારાઓને પરિવહન વગેરે. સરકારે અર્થતંત્ર પર રોગચાળાની અસરનો સામનો કરવો પણ જરૂરી છે.અહીં ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ, રાહતના લઘુતમ ધોરણો પૂરા પાડતી વખતે પણ એનડીઆરએફ/એસડીઆરએફમાંથી મોટી રકમ ખર્ચવાની જરૂર છે.તે વિવાદિત ન હોઈ શકે કે અનુગ્રહ સહાયની નાણાકીય અસરો પણ હશે અને જે આપત્તિથી અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિઓને આપવામાં આવતી રાહતના અન્ય લઘુતમ ધોરણોને અસર કરી શકે છે.કોઈ પણ

રાજ્ય કે દેશ પાસે અમર્યાદિત સંસાધનો નથી.એટલા માટે તે શક્ય હોય ત્યાં સુધી જ નાણાકીય રાહત/પેકેજોની જાહેરાત કરે છે.જ્યારે સરકાર તેની નીતિ બનાવે છે, ત્યારે તે સંખ્યાબંધ સંજોગો, તથ્યો, કાયદા પર આધારિત હોય છે, જેમાં અવરોધ આધારિત સરકારી સંસાધનો સામેલ હોય છે.નંદલાલ જયસ્વાલ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલત દ્વારા અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે તેમ, પર્મિયન બેસિન એરિયા રેટ કેસો, ૨૦ એલ એડ (૨ ડી) ૩૧૨ માં નિર્ધારિત સરકાર, વ્યવહાર ગોઠવણો કરવા માટે હકદાર છે જે ચોક્કસ સંજોગો દ્વારા માંગવામાં આવી શકે છે.આ અદાલતે અહીં ઉપર અવલોકન કર્યું છે તેમ, અદાલતનું કાર્ય એ જોવાનું છે કે કાયદેસર સત્તાનો દુરુપયોગ ન થાય પરંતુ તે સત્તાને સોંપવામાં આવેલા કાર્યને પોતાને યોગ્ય ન બનાવે.

તેથી, અદાલતો રાહત પ્રદાન કરવામાં સરકાર દ્વારા નક્કી કરવામાં આવેલી પ્રાથમિકતાઓમાં દખલ કરવામાં ખૂબ જ ધીમી હશે, સિવાય કે તે સ્પષ્ટ રીતે મનસ્વી હોય અને/અથવા મોટા જાહેર હિતમાં ન હોય.સરકાર નીતિગત નિર્ણયો લેવા/પ્રાથમિકતાઓ નક્કી કરવા માટે સ્વતંત્ર હોવી જોઈએ (અલબત્ત ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ના અંતિમ લક્ષ્યાંકને હાંસલ કરવા માટે, સરકારે રાહતના લઘુત્તમ ધોરણો પૂરા પાડતી વખતે અને તૈયારી, શમન, નિવારણ અને પુનઃપ્રાપ્તિ તરફ પણ પોતાના નિર્ણયો/પ્રાથમિકતાઓ લેવા માટે સ્વતંત્ર હોવી જોઈએ), સંસાધનો/ભંડોળની ઉપલબ્ધતા અને નિષ્ણાતોની સહાય અને સલાહ પર અન્ય રાહત માટે ખર્ચવાની રકમ અને સમયાંતરે પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં

રાખીને.તેથી, રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ/કેન્દ્ર સરકાર/રાજ્ય સરકારોને કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા વ્યક્તિઓના પરિવારના સભ્યોને જાનહાનિના કારણે સહાય માટે ચોક્કસ રકમ ચૂકવવાનો નિર્દેશ આપવા માટે કોઈ રાહત આપી શકાય નહીં.૧૫મા નાણાં પંચના અહેવાલમાં નાણાં પંચની માર્ગદર્શિકાઓ/ભલામણો અને અન્ય રાહત/પ્રાથમિકતાઓ માટે જરૂરી ભંડોળ પર વિચાર કરતી વખતે તેને રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળના વિવેક પર છોડવું જોઈએ.નાણાં પંચની ભલામણો પૂરતી માર્ગદર્શિકા પૂરી પાડે છે.જોકે, તે જ સમયે, ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ, આપત્તિ/કોવિડ-૧૯ રોગચાળાથી અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિઓને રાહત આપવાના લઘુત્તમ ધોરણો માટે માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરતી વખતે, સત્તામંડળે જાનહાનિના કારણે અનુગ્રહ સહાય પર માર્ગદર્શિકા જારી કરવા/ભલામણ કરવા પર વિચાર કરવો પડશે.અહીં ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ, જાનહાનિના કારણે અનુગ્રહ સહાય એ રાહતના લઘુત્તમ ધોરણોનો એક ભાગ છે, જે રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ દ્વારા આપત્તિથી અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિઓને રાહત આપવાના લઘુત્તમ ધોરણોની જોગવાઈ કરતી વખતે ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ-વર્તમાન કોવિડ-૧૯ રોગચાળાના કિસ્સામાં.

૧૨.૧ આ તબક્કે એ નોંધવું જરૂરી છે કે કેટલાક રાજ્યો કોવિડ-૧૯ રોગચાળાને કારણે મૃત્યુ પામેલા વ્યક્તિઓના પરિવારના સભ્યોને અનુગ્રહ સહાય ચૂકવી રહ્યા છે, જેમ કે બિહાર રાજ્ય રૂ. ૪ લાખ, કર્ણાટકે રૂ. ૧ લાખ અને દિલ્લીએ રૂ. ૫૦,૦૦૦/- છે.જો કે, એ નોંધવું જોઈએ કે તે મુખ્યમંત્રી રાહત ભંડોળ અથવા

અન્ય રાહત ભંડોળમાંથી ચૂકવવામાં આવે છે, પરંતુ એસ. ડી. આર. એફ. માંથી નહીં. કોઈ પણ પ્રકારની હૃદયસ્પર્શી અને ભેદભાવપૂર્ણ સારવારને ટાળવા માટે, રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ માટે કાયદાની કલમ ૧૨ હેઠળ ફરજિયાત જીવનના નુકસાનને કારણે અનુગ્રહ સહાયના સ્વરૂપમાં રાહતના લઘુત્તમ ધોરણોની જોગવાઈ કરતી વખતે સમાન માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરવી યોગ્ય રહેશે. જો કે, તે જ સમયે, સંબંધિત રાજ્યો માટે તેમના પોતાના રાહત ભંડોળ (એસ. ડી. આર. એફ. સિવાય) માંથી જાનહાનિના કારણે સહાય અને અન્ય રાહત આપવા માટે હંમેશા ખુલ્લું રહેશે કારણ કે તે સંબંધિત રાજ્યો દ્વારા નીતિગત નિર્ણય હશે અને તેઓ ભંડોળની ઉપલબ્ધતાને ધ્યાનમાં રાખીને આવી અન્ય રાહત/રાહત પ્રદાન કરી શકે છે. જો કે, માત્ર એટલા માટે કે કેટલાક રાજ્યો કોવિડ-૧૯ રોગચાળાને કારણે મૃત્યુ પામેલા વ્યક્તિઓના પરિવારના સભ્યોને જીવ ગુમાવવાના કારણે સહાયની રકમ ચૂકવી રહ્યા છે, અહીં ઉપર જણાવેલા કારણોસર, કેન્દ્ર સરકાર/રાજ્ય સરકારોને સહાયની રકમ તરીકે ચોક્કસ રકમ/રકમ ચૂકવવાનો નિર્દેશ આપતી કોઈ રિટ જારી કરી શકાતી નથી કારણ કે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા ભંડોળ/નાણાંનો ઉપયોગ તેમના દ્વારા નક્કી કરવામાં આવેલી પ્રાથમિકતાઓ પર નિર્ભર રહેશે જેમાં નિવારણ, તૈયારી, શમન, વસૂલાત વગેરે માટે ઉપયોગમાં લેવાતા નાણાં/ભંડોળનો સમાવેશ થાય છે. તેથી, કોવિડ-૧૯ રોગચાળાને કારણે મૃત્યુ પામેલા વ્યક્તિઓના પરિવારના સભ્યોને અનુગ્રહ સહાય તરીકે કેટલી રકમ ચૂકવવી તે રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ/કેન્દ્ર સરકાર પર છોડવી જોઈએ.

૧૩. હવે જ્યાં સુધી પ્રતિવાદીઓને યોગ્ય નિર્દેશ જારી કરવાની વિનંતી છે-રાજ્ય સરકારો કોવિડ-૧૯ને કારણે મૃત્યુ પામેલા મૃતકના પરિવારના સભ્યોને કોવિડ-૧૯ સંબંધિત સત્તાવાર દસ્તાવેજ જારી કરે, જ્યાં સુધી કોવિડ-૧૯ને કારણે મૃત્યુ પામેલા મૃતકના પરિવારના સભ્યોની વાત છે, ત્યાં સુધી એ નોંધપૂં જરૂરી છે કે મૃત્યુનું સાચું અને સચોટ કારણ દર્શાવતા મૃત્યુ પ્રમાણપત્રો જારી કરવાની દરેક અધિકારીની ફરજ છે, જેથી કોવિડ-૧૯ને કારણે મૃત્યુ પામેલા મૃતકના પરિવારના સભ્યોને કોવિડ-૧૯ને કારણે મૃત્યુ પામેલા મૃતકના મૃત્યુ માટે સરકાર દ્વારા જાહેર કરવામાં આવેલી યોજનાઓનો લાભ મેળવવામાં કોઈ મુશ્કેલી ન પડે.મૃત્યુ પ્રમાણપત્રમાં પણ, જો કોઈ વ્યક્તિનું મૃત્યુ કોવિડ-૧૯ અને/અથવા કોવિડ-૧૯ ને કારણે અન્ય કોઈ જટિલતાઓ/રોગને કારણે થયું હોય, તો તેનો મૃત્યુ પ્રમાણપત્રમાં ખાસ ઉલ્લેખ થવો જોઈએ.

અમે ઉપરોક્ત મુદ્દાઓ પર કેન્દ્ર સરકાર વતી દાખલ કરેલા જવાબી સોગંદનામા અને આઈ. સી. એમ. આર. દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલી માર્ગદર્શિકા તેમજ સંબંધિત રાજ્ય સરકારોના નોંધણી સત્તામંડળોને બહાર પાડવામાં આવેલ પ્રારૂપ અને માર્ગદર્શિકાઓનું અવલોકન કર્યું છે.જો કે, અમને લાગે છે કે પ્રક્રિયા શક્ય તેટલી સરળ હોવી જોઈએ.તેથી, કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા મૃતકના પરિવારના સભ્યોને મૃત્યુનું ચોક્કસ કારણ દર્શાવતા સત્તાવાર દસ્તાવેજ/મૃત્યુ પ્રમાણપત્ર, એટલે કે, "કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ", જારી કરવા માટે કેન્દ્ર

સરકાર અને/અથવા યોગ્ય સત્તાધિકારી દ્વારા એક સરળ પ્રક્રિયા/માર્ગદર્શિકા જારી કરવી જરૂરી છે.માર્ગદર્શન માટે, આવી માર્ગદર્શિકા પૂરી પાડી શકે છે કે જો કોઈ વ્યક્તિનું કોવિડ પોઝિટિવ આવ્યા પછી મૃત્યુ થયું હોય અને તે બેથી ત્રણ મહિનાની અંદર હોસ્પિટલમાં અથવા હોસ્પિટલની બહાર અથવા ઘરે મૃત્યુ પામ્યો હોય, તો મૃત્યુ પ્રમાણપત્ર/સત્તાવાર દસ્તાવેજ કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા મૃતકના પરિવારના સભ્યોને "કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામ્યા" હોવાનું કારણ દર્શાવતા જારી કરવા આવશ્યક છે.તેમનું મૃત્યુ અન્ય ગૂંચવણોને કારણે પણ થયું હશે, જોકે, કોવિડ-૧૯ને કારણે.માર્ગદર્શિકામાં એવી પણ જોગવાઈ કરવામાં આવી શકે છે કે જો કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા મૃતકના પરિવારના સભ્ય (ઓ) ને કોઈ ફરિયાદ હોય કે મૃત્યુ પ્રમાણપત્ર/સત્તાવાર દસ્તાવેજમાં મૃત્યુનું સાચું/ચોક્કસ કારણ ઉલ્લેખિત નથી, તો તેને મૃત્યુ પ્રમાણપત્ર/સત્તાવાર દસ્તાવેજ સુધારવા માટે યોગ્ય અધિકારીનો સંપર્ક કરવા માટે કોઈ ઉપાય પૂરો પાડવો આવશ્યક છે.

૧૪. હવે જ્યાં સુધી પ્રતિવાદીઓ-રાજ્ય સરકારોને આપત્તિના પીડિતો અને તેમના પરિવારના સભ્યોની સંભાળ રાખવાની તેમની જવાબદારીને પૂર્ણ કરવા માટે યોગ્ય નિર્દેશ જારી કરવાની પ્રાર્થનાનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી માંગવામાં આવેલી પ્રાર્થના ખૂબ અસ્પષ્ટ છે.અન્યથા પણ, ભારત સંઘ વતી દાખલ કરવામાં આવેલા જવાબી સોગંદનામાને ધ્યાનમાં લેતા તે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા જાહેર કરવામાં આવેલી વિવિધ રાહત દર્શાવે છે.જેમ કે, પ્રતિવાદીઓ-રાજ્ય સરકારોને

સામાન્ય રીતે કોઈ ચોક્કસ નીતિ/રાહત/રાહત પેકેજ જાહેર કરવા માટે કોઈ આદેશ જારી કરી શકાતો નથી અને તે નીતિગત નિર્ણયના કાર્યક્ષેત્રમાં હશે અને તેની નાણાકીય અસરો પણ હશે.

૧૫. હવે ૨૦૨૧ની રિટ પિટિશન (સિવિલ) નંબર ૫૩૯માં પ્રતિવાદીઓ-ભારત સરકાર અને અન્યોને વીમાના રૂપમાં સામાજિક સુરક્ષા પ્રદાન કરવા માટે યોગ્ય નિર્દેશ જારી કરવા માટે માંગવામાં આવેલી વધારાની રાહત, XV મા નાણાં પંચના અહેવાલમાંથી, એવું લાગે છે કે નાણાં પંચે તેના અહેવાલમાં પહેલેથી જ તેની ભલામણો કરી દીધી છે અને જવાબી સોગંદનામા પરથી એવું લાગે છે કે કેન્દ્ર સરકારે અન્ય હિતધારકો સાથે પરામર્શ કરીને સક્રિયપણે તેના પર વિચાર કર્યો છે.અમને આશા અને વિશ્વાસ છે કે કેન્દ્ર સરકાર નાણાં પંચ દ્વારા તેના ૧૫મા નાણાં પંચના અહેવાલમાં કરવામાં આવેલી ભલામણો પર વિચાર કરશે અને અન્ય હિતધારકો અને નિષ્ણાતો સાથે પરામર્શ કરીને યોગ્ય નિર્ણય લેશે.

અન્યથા, ભારત સરકાર વતી દાખલ કરવામાં આવેલા જવાબી સોગંદનામા પરથી એવું લાગે છે કે કેન્દ્ર સરકારે પહેલેથી જ પ્રધાનમંત્રી ગરીબ કલ્યાણ પેકેજ શરૂ કરી દીધું છે, જે અંતર્ગત રૂ. ૫૦ લાખ પૂરા પાડવામાં આવ્યા છે, જેમાં સામુદાયિક આરોગ્ય કર્મચારીઓ અને ખાનગી આરોગ્ય કર્મચારીઓ સામેલ છે, જેઓ કોવિડ-૧૯ના દર્દીઓના સીધા સંપર્કમાં અને સંભાળમાં હોઈ શકે છે અને જેમને તેનાથી અસર/ચેપ લાગવાનું જોખમ હોઈ શકે છે.વધુમાં જણાવવામાં

આવ્યું છે કે અભૂતપૂર્વ પરિસ્થિતિને કારણે, ખાનગી હોસ્પિટલ સ્ટાફ/નિવૃત્ત/સ્વયંસેવક/સ્થાનિક શહેરી સંસ્થાઓ/કરાર/દૈનિક વેતન/કામચલાઉ/કેન્દ્ર/રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની રાજ્યો/કેન્દ્રીય હોસ્પિટલો/સ્વાયત્ત હોસ્પિટલો, એઈમ્સ અને રાષ્ટ્રીય મહત્વની સંસ્થા (આઈ. એન. આઈ.)/કેન્દ્રીય મંત્રાલયોની હોસ્પિટલો દ્વારા કોવિડ-૧૯ દર્દીઓની સંભાળ માટે ખાસ તૈયાર કરવામાં આવેલા ખાનગી હોસ્પિટલ સ્ટાફને પણ આ યોજના હેઠળ આવરી લેવામાં આવ્યા છે. આ યોજના હેઠળના લાભો ૨૪.૦૪.૨૦૨૧ થી વધુ ૧૮૦ દિવસ માટે લંબાવવામાં આવ્યા છે. તેથી, એવું લાગે છે કે પૂરતી કાળજી લેવામાં આવી છે. જો કે, કેટલાક વર્ગને બાકાત રાખવામાં આવ્યા હોઈ શકે છે, જેમ કે પ્રીમોર્ટમ ખાતે કામ કરતા લોકો. આમ, કેન્દ્ર સરકાર તેની તપાસ કરી શકે છે અને જેમને બાકાત રાખવામાં આવ્યા હોય અને જેઓ કોવિડ-૧૯ દર્દીઓના મૃતદેહોના સીધા સંપર્કમાં હોવાનું કહી શકાય તેવા લોકોને પણ આવરી શકે છે. વિદ્વાન સોલિસિટર જનરલ શ્રી તુષાર મહેતાએ પણ બારમાં જણાવ્યું છે કે કેન્દ્ર સરકાર/યોગ્ય સત્તાધિકારી તેની તપાસ કરશે.

૧૬. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને અને ઉપર જણાવેલા કારણોસર, અમે નીચે આપેલા નિર્દેશો સાથે વર્તમાન રિટ અરજીઓનો નિકાલ કરીએ છીએ:

૧) અમે રાષ્ટ્રીય આપત્તિ વ્યવસ્થાપન સત્તામંડળને નિર્દેશ આપીએ છીએ

કે કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા વ્યક્તિઓના પરિવારના

સભ્યોને જાનહાનિના કારણે અનુગ્રહ સહાય માટે માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ કરવામાં આવે, જે આપદા-કોવિડ-૧૯ રોગચાળાથી અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિઓને રાહત આપવાના લઘુત્તમ ધોરણો માટે ડીએમએ ૨૦૦૫ની કલમ ૧૨ (iii) હેઠળ ફરજિયાત છે, જે કોવિડ-૧૯થી અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિઓને રાહત આપવાના લઘુત્તમ ધોરણો માટે પહેલેથી જ ભલામણ કરાયેલ માર્ગદર્શિકાઓ ઉપરાંત છે.જો કે, અનુગ્રહ સહાય માટે કેટલી વાજબી રકમની ઓફર કરવી તે રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળના વિવેક પર છોડી દેવામાં આવે છે, જે અહીં ઉપર કરવામાં આવેલા અવલોકનોને ધ્યાનમાં રાખીને રકમ નક્કી કરવા પર વિચાર કરી શકે છે, જેમ કે, અન્ય રાહત માટે એનડીઆરએફ/એસડીઆરએફ હેઠળ ભંડોળની જરૂરિયાત/ઉપલબ્ધતા અને રાષ્ટ્રીય સત્તામંડળ/કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા નિર્ધારિત પ્રાથમિકતાઓ અને રાહત અને ભંડોળના અન્ય લઘુત્તમ ધોરણો માટે જરૂરી ભંડોળ અને નિવારણ, તૈયારી, શમન અને પુનઃપ્રાપ્તિ અને ડી. એમ. એ. ૨૦૦૫ હેઠળ જવાબદારીને અમલમાં મૂકવા માટે અન્ય રાહત માટે જરૂરી ભંડોળ.ઉપરોક્ત કવાયત અને યોગ્ય માર્ગદર્શિકાઓની ભલામણ, અહીં ઉપર સૂચવ્યા મુજબ, આજથી છ અઠવાડિયાના સમયગાળાની અંદર કરવામાં આવે;

૨) યોગ્ય સત્તામંડળને કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા મૃતકના પરિવારના સભ્યોને મૃત્યુનું ચોક્કસ કારણ, એટલે કે "કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ" દર્શાવતા મૃત્યુ પ્રમાણપત્રો/સત્તાવાર દસ્તાવેજો જારી કરવા માટે સરળ માર્ગદર્શિકા બહાર પાડવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો છે.આવી માર્ગદર્શિકા બહાર પાડતી વખતે, અહીં ઉપર ફકરા ૧૩ માં કરવામાં આવેલા અવલોકનોને ધ્યાનમાં રાખવા જોઈએ.આવી માર્ગદર્શિકા કોવિડ-૧૯ના કારણે મૃત્યુ પામેલા મૃતકના પરિવારના સભ્યોને યોગ્ય અધિકારી દ્વારા જારી કરાયેલ મૃત્યુ પ્રમાણપત્ર/સત્તાવાર દસ્તાવેજમાં સુધારો કરવા માટે ઉપાય પણ પ્રદાન કરી શકે છે, જો તેઓ યોગ્ય અધિકારી દ્વારા જારી કરાયેલ મૃત્યુ પ્રમાણપત્ર/સત્તાવાર દસ્તાવેજમાં ઉદ્દેખિત મૃત્યુના કારણથી સંતુષ્ટ ન હોય; અને

૩) ભારત સરકાર અન્ય હિતધારકો અને નિષ્ણાતો સાથે પરામર્શ કરીને પરિચ્છેદ ૮.૧૩૧ ને ધ્યાનમાં રાખીને નાણાં પંચ દ્વારા તેના પંદરમાં નાણાં પંચના અહેવાલમાં કરવામાં આવેલી ભલામણો પર યોગ્ય પગલાં લેશે.

૧૭. ઉપરોક્તની અનુગામી તરીકે, તમામ બાકી રહેલી વચગાળાની અરજીઓનો પણ નિકાલ કરવામાં આવે છે.

રીટ અરજીઓનો નિકાલ કરવામાં આવ્યો.

This judgment has been translated using AI Tool - SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.